

STRATEGIA ROZWOJU POWIATU LUBELSKIEGO NA LATA 2007-2015

**Euro
Compass**
Biuro Doradztwa Europejskiego

LUBLIN 2007

Spis treści

Wstęp	4
1. Diagnoza stanu wyjściowego.....	6
1.1. Analiza uwarunkowań zewnętrznych rozwoju powiatu.....	7
1.2. Analiza uwarunkowań wewnętrznych rozwoju powiatu	11
1.2.1. Rys historyczny oraz ogólne informacje o powiecie	12
1.2.2. Przestrzeń i środowisko	13
Układ osadniczy	13
Walory przyrodnicze.....	15
Walory kulturowe.....	19
1.2.3. Społeczeństwo	20
Demografia.....	21
Wiek i struktura wykształcenia mieszkańców	22
Gospodarstwa domowe oraz źródła ich utrzymania.....	24
Warunki mieszkaniowe	24
Zatrudnienie i rynek pracy.....	25
Bezrobocie i jego struktura	28
Aktywizacja zawodowa bezrobotnych	29
Samozatrudnienie i promocja przedsiębiorczości.....	29
Poziom wykluczenia społecznego	30
1.2.4. Gospodarka	31
Sektor rolniczy	31
Sektor pozarolniczy	35
Instytucje otoczenia i wspierania przedsiębiorczości.....	38
Rozwój sektora turystyki	39
1.2.5. Infrastruktura techniczna.....	41
Infrastruktura transportowa i komunikacyjna	41
Gospodarka wodno-ściekowa	43
Gospodarka odpadami	46
Infrastruktura elektroenergetyczna i gazowa	48
Infrastruktura telekomunikacyjna.....	50
1.2.6. Infrastruktura społeczna	50
Infrastruktura edukacyjna	50
Infrastruktura sportowa	53

Infrastruktura kultury	54
Infrastruktura ochrony zdrowia i opieki społecznej	55
Infrastruktura bezpieczeństwa publicznego	56
1.2.7. Jakość rządzenia w powiecie	57
Analiza zdolności inwestycyjnej powiatu	57
Jakość kapitału społecznego w powiecie	59
Praktyka planowania strategicznego i promowania powiatu	60
1.2.8. Ocena pozycji konkurencyjnej powiatu w kraju i województwie	61
1.3. Analiza SWOT	62
2. Wizja strategicznego rozwoju powiatu	63
Przyjęta logika strategicznych działań	64
Pożądany stan rozwoju powiatu lubelskiego	66
3. Misja oraz cele strategii	67
Misja strategii	67
Cele strategii	68
Główne kierunki działań w ramach poszczególnych priorytetów i celów operacyjnych	71
Priorytet 1: Zwiększenie konkurencyjności lokalnej gospodarki	71
Priorytet 2: Wzrost poziomu zatrudnienia i przedsiębiorczości mieszkańców powiatu	76
Priorytet 3: Poprawa jakości kapitału ludzkiego i społecznego w powiecie	80
Priorytet 4: Poprawa bezpieczeństwa publicznego oraz ograniczenie wykluczenia społecznego	83
4. System wdrażania i finansowania strategii	86
Główne instytucje i podmioty zaangażowane we wdrażanie strategii	87
Środki niezbędne na realizację strategii	88
Źródła finansowania strategii	88
5. System monitorowania i oceny realizacji strategii	90
6. Załącznik 1: Podsumowanie rezultatów procesu konsultacji społecznych	92
7. Załącznik 2: Wieloletni Plan Inwestycyjny na lata 2008-2010	96

Strategia rozwoju powiatu jest kluczowym elementem planowania rozwoju lokalnego. Jest to dokument, którego celem jest wskazanie wizji oraz strategicznych kierunków rozwoju powiatu. Strategia jest podstawowym instrumentem długofalowego zarządzania powiatem. Pozwala na zapewnienie ciągłości i trwałości w poczynaniach władz powiatu, niezależnie od zmieniających się uwarunkowań politycznych. Strategia umożliwia również efektywne gospodarowanie własnymi, zwykle ograniczonymi zasobami, takimi jak środowisko przyrodnicze, zasoby ludzkie, infrastruktura czy też środki finansowe.

Dobrze zorganizowany proces opracowania strategii umożliwia zaangażowanie władz lokalnych oraz mieszkańców w planowanie swojej przyszłości. Uwzględnienie zgłaszanych opinii i pomysłów pozwala na wypracowanie strategii, z którą będzie się identyfikowała w dużym stopniu społeczność lokalna. Utożsamianie się władz i mieszkańców powiatu z opracowaną strategią stanowi niezbędny warunek jej skutecznej realizacji.

Konieczność posiadania aktualnej strategii rozwoju powiatu podyktowana jest nie tylko względami praktycznymi „dobrego rządzenia”, ale również wynika z uregulowań prawnych, zawartych między innymi w ustawie o samorządzie powiatowym czy też ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, w której strategię gmin i powiatów zostały zaliczone – obok strategii rozwoju kraju, strategii sektorowych oraz strategii wojewódzkich – do kluczowych dokumentów planistycznych, na podstawie, których powinna być prowadzona polityka rozwoju kraju¹. Strategia rozwoju powiatu stanowi również formalną podstawę do przygotowania i oceny wniosków o finansowanie zadań ze źródeł unijnych. Na przykład jednym z warunków ubiegania się o środki z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2007-13 jest posiadanie aktualnej strategii rozwoju lokalnego wraz z wynikającym z niej wieloletnim planem inwestycyjnym².

Założono, że zaktualizowana strategia będzie dokumentem średniookresowym, a okres jej realizacji przypadnie na lata 2007-2015. Przyjęcie takiego horyzontu czasowego jest zgodne z zaleceniami planistycznymi oraz pozwala na dostosowanie strategii do wymogów wynikających z obowiązującej perspektywy finansowej Unii Europejskiej 2007-2013. Z uwagi na dość długi okres obowiązywania strategii, przyjęto, że musi to być dokument uniwersalny, koncentrujący się na rozwiązaniu najważniejszych problemów rozwojowych powiatu i jej mieszkańców.

Znowelizowana strategia składa się z trzech zasadniczych części:

- diagnozy strategicznej, w której poddano analizie główne obszary rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu, z uwzględnieniem uwarunkowań

¹ Art. 9 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, Dz. U. Nr 227, poz. 1658

² Vademecum opracowania strategii rozwoju lokalnego, przyjęte przez Zarząd Województwa Lubelskiego w dniu 1 sierpnia 2007.

wewnętrznych (tj. słabych i mocnych stron powiatu) oraz zewnętrznych (tj. możliwych szans i zagrożeń rozwoju powiatu),

- wizji strategicznej oraz głównych kierunków rozwoju powiatu, uwzględniających specyfikę powiatu i zewnętrzne warunki jego funkcjonowania,
- systemu realizacyjnego strategii, w tym ram finansowych oraz wykazu projektów kluczowych ujętych w formie załącznika jako Wieloletni Plan Inwestycyjny (WPI).

Przy opracowaniu niniejszej strategii przyjęto model ekspercko-partycypacyjny, polegający na możliwie szerokim udziale władz i społeczności lokalnej w pracach nad strategią, przy jednoczesnym zaangażowaniu ekspertów zewnętrznych, odpowiadających między innymi za zorganizowanie procesu konsultacji społecznych oraz przygotowanie końcowej wersji dokumentu.

Prace nad aktualizacją strategii trwały nieco ponad cztery miesiące i obejmowały następujące etapy:

- analiza obowiązujących w powiecie dokumentów o charakterze strategicznym,
- przygotowanie diagnozy stanu wyjściowego, czyli opisu sytuacji społeczno-gospodarczej powiatu wraz z elementami analizy strategicznej,
- konsultacje społeczne, służące między innymi weryfikacji analizy strategicznej oraz wypracowaniu wizji rozwoju powiatu i jego głównych kierunków rozwoju,
- identyfikacja kluczowych zadań i projektów przyczyniających się do realizacji strategii,
- przygotowanie ostatecznej wersji strategii oraz jej zatwierdzenie przez Radę Powiatu.

W trakcie prac nad strategią wzięto pod uwagę inne dokumenty planistyczne, które z mocy prawa zostały opracowane na przestrzeni ostatnich sześciu lat. Chodzi tu głównie o dokumenty związane z ochroną środowiska (program ochrony środowiska, plan gospodarki odpadami) oraz polityką społeczną (np. strategia rozwiązywania problemów społecznych, program łagodzenia skutków bezrobocia, program działań na rzecz osób niepełnosprawnych).

Ważnym źródłem informacji były również dane statystyczne, uzyskane głównie z Banku Danych Regionalnych oraz wyniki Narodowego Spisu Powszechnego z roku 2002. Przy opracowaniu części diagnostycznej wykorzystano również wyniki badań ankietowych, przeprowadzonych w trakcie organizowania spotkań konsultacyjnych.

Zaprezentowana poniżej diagnoza stanu wyjściowego obejmuje szczegółową analizę uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych rozwoju powiatu. Do czynników zewnętrznych mogących w istotny sposób wpłynąć na rozwój powiatu zaliczono postępujące procesy integracyjne i globalizacyjne w Europie, stosowanie polityk wspólnotowych (w tym polityki rolnej i polityki rozwoju obszarów wiejskich), a także takie zjawiska jak rozwój społeczeństwa informacyjnego, pojawianie się nowych form turystyki czy niekorzystnie kształtujące się trendy demograficzne. Natomiast oceny czynników wewnętrznych rozwoju powiatu dokonano w sześciu najważniejszych obszarach rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu, zwracając szczególną uwagę na powiązanie analizowanych obszarów z przyjętym w strategii systemem monitorowania. Zbiorcza analiza SWOT jest podsumowaniem przeprowadzonych badań analitycznych i stanowi podstawę do sformułowania właściwej wizji i strategii rozwoju powiatu.

1.1. Analiza uwarunkowań zewnętrznych rozwoju powiatu

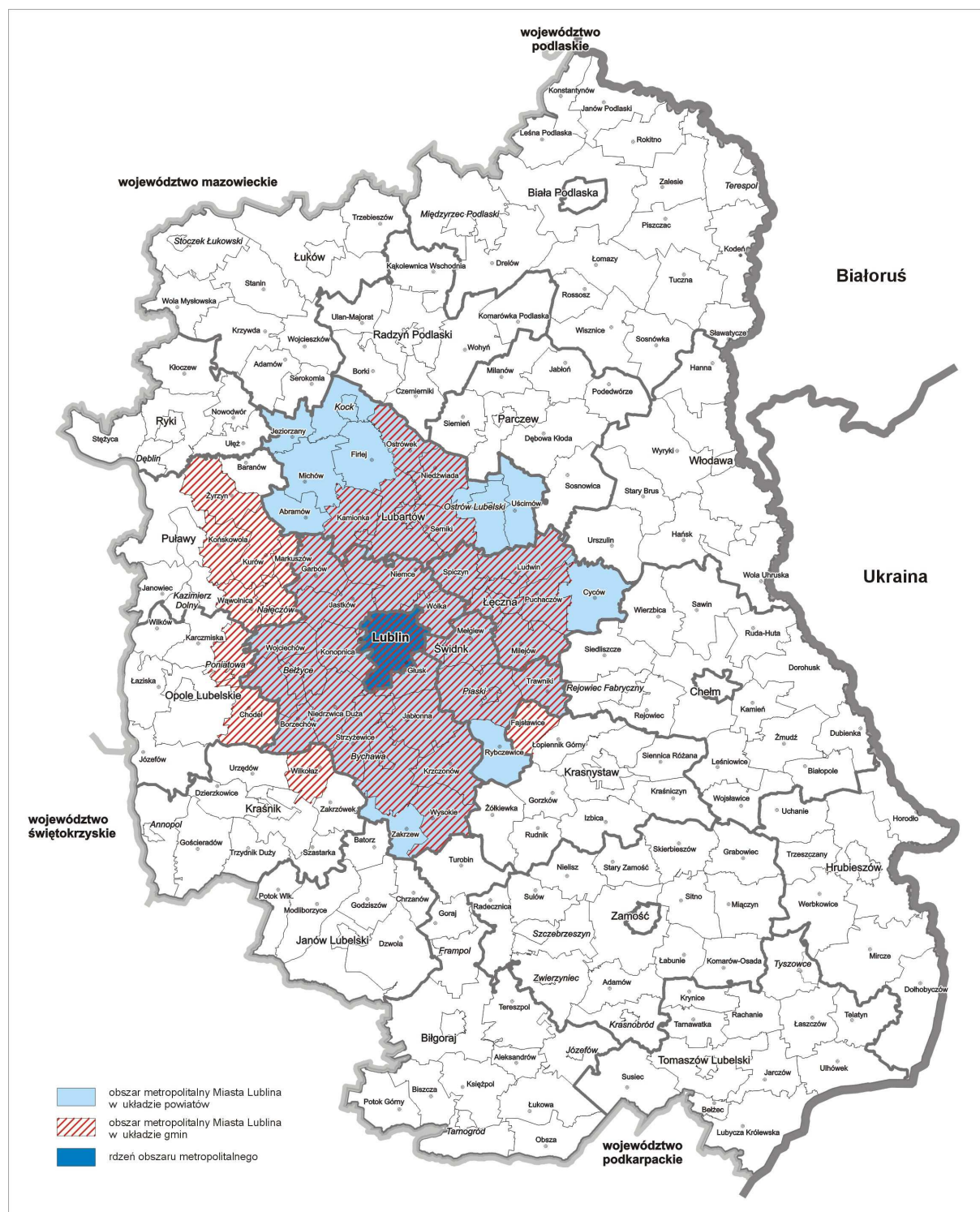
Rozwój powiatu lubelskiego, podobnie jak i zdecydowanej większości powiatów w Polsce, będzie mocno uzależniony od szeregu czynników zewnętrznych. Niektóre z nich będą miały pozytywny wpływ na rozwój powiatu, natomiast inne mogą w sposób istotny przyczynić się do ograniczenia jego rozwoju. W niniejszej analizie ograniczono się do krótkiej charakterystyki najważniejszych pozytywnych i negatywnych zjawisk, które w znaczący sposób mogą wpłynąć na dalszy rozwój powiatu. Od uświadomienia sobie znaczenia tych zjawisk zależy w dużej mierze poprawność sformułowania diagnozy i strategicznej wizji rozwoju powiatu.

Do głównych czynników zewnętrznych, mogących pozytywnie wpłynąć na rozwój powiatu lubelskiego, należy z pewnością zaliczyć:

- **Postępujące procesy integracyjne w Unii Europejskiej**, dokonujące się w wymiarze przestrzennym, społecznym i gospodarczym. Z licznych analiz oceniających możliwy wpływ procesów integracyjnych na rozwój Lubelszczyzny wynika, że w dłuższej perspektywie czasu należy spodziewać się szeregu pozytywnych zjawisk związanych z modernizacją gospodarki i infrastruktury technicznej, napływem inwestycji i nowych technologii, rozwojem nowych form zatrudnienia, a także poprawą poziomu wykształcenia i jakości życia mieszkańców regionu. Należy mieć nadzieję, że również powiat lubelski będzie objęty częścią pozytywnych procesów rozwojowych zachodzących na obszarze Polski i województwa lubelskiego.
- **Transfer do regionu znacznych środków finansowych**, związanych z realizacją przez Polskę programów współfinansowanych z Unii Europejskiej. Szacuje się, że w latach 2007-2015 łączny napływ środków z UE do województwa lubelskiego może wynieść nawet 5 mld euro. Około 60% tych środków (3 mld euro) będzie pochodzić z programów realizowanych w ramach unijnej polityki spójności, natomiast pozostała kwota (2 mld euro) będzie dostępna w ramach wdrażania w województwie

lubelskim instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej (w tym również tych związanych z rozwojem obszarów wiejskich i płatnościami bezpośrednimi dla rolników). Od wielkości i efektywności wykorzystania tych środków będzie między innymi w dużej mierze zależał rozwój społeczności lokalnych, w tym również powiatu lubelskiego.

- **Rozwój społeczeństwa informacyjnego i możliwości z tym związanych.** Przewiduje się, że w ciągu najbliższych lat nastąpi szybki rozwój technologii informacyjnych i komunikacyjnych, przyczyniający się do ich powszechnego wykorzystania przez coraz szersze kręgi społeczeństwa. Łatwy dostęp do informacji i wiedzy stanowi obecnie fundament rozwoju i może stać się ważnym czynnikiem zmierzającym do wyrównywania szans rozwojowych i przeciwdziałania marginalizacji terenów wiejskich i małych miasteczek Lubelszczyzny. Wraz z upowszechnianiem się infrastruktury komunikacji elektronicznej możliwy będzie stopniowy rozwój różnych form zatrudnienia oraz samokształcenia mieszkańców. Powszechny dostęp do technik informacyjnych będzie z pewnością przyczyniał się do zwiększenia atrakcyjności obszaru i ograniczania występujących w poszczególnych powiatach problemów społecznych i gospodarczych, takich jak bezrobocie, ubóstwo, patologie społeczne, itd.
- **Położenie powiatu w obszarze Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego.** W Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego z 2002 r. prawie cały obszar powiatu lubelskiego (z wyjątkiem gminy Zakrzew) włączono do Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego. Położenie w obszarze LOM-u powoduje, że niektóre funkcje metropolitalne Lublina w większym stopniu oddziałują na powiat wchodzący w skład LOM-u niż na te, które pozostają poza jego granicami. Chodzi przede wszystkim o gospodarkę, kulturę, edukację i naukę. Należy jednak pamiętać, iż od kilku lat trwają prace nad Krajową Koncepcją Zagospodarowania Przestrzennego Kraju. Zatem aby powyżej opisane zagadnienia, szczególnie w zakresie delimitacji obszaru, miały charakter ostateczny dokument ten musi usankcjonować koncepcję przyjętą w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego. Niezależnie jednak od rozstrzygnięć na poziomie krajowym, powiat lubelski ma wszelkie predyspozycje ku temu aby wykorzystywać szanse wynikające z lokalizacji w bezpośrednim sąsiedztwie stolicy regionu. Szczególnie, że przeprowadzone dotychczas analizy (przede wszystkim przez Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie) wskazują jednoznacznie na dużą koncentrację kapitału społecznego i gospodarczego oraz intensywność procesów urbanizacyjnych zachodzących w powiecie lubelskim.

Źródło: Wstępne studium dotyczące delimitacji Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego (Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie, 2004)

- **Rosnące znaczenie walorów przyrodniczych i kulturowych w rozwoju różnych form turystyki.** W ciągu najbliższych lat turystyka będzie stanowiła jeden z najszybciej rozwijających się sektorów zarówno w Europie jak i w Polsce³. Rynek usług turystycznych będzie w dużej mierze kształtowany przez kompleksowe produkty turystyczne, które

³ Strategia rozwoju turystyki na lata 2007-2013, Warszawa, czerwiec 2005

w dużym stopniu oparte będą na lokalnych walorach przyrodniczych i kulturowych. Biorąc pod uwagę bogate dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe Lubelszczyzny, wydaje się, że wiele gmin i powiatów z regionu będzie miało duże możliwości włączenia się w ogólnokrajowy proces rozwoju i świadczenia kompleksowych usług turystycznych. Dotyczy to również powiatu lubelskiego, który z pewnością będzie miał realne szanse na rozwój różnych form turystyki i rekreacji.

- **Rozwój sektora odnawialnych źródeł energii.** Założenia polityki energetycznej Wspólnoty Europejskiej zakładają wzrost udziału energii ze źródeł odnawialnych w produkcji energii ogółem w krajach Unii Europejskiej do 12% w roku 2010 i 21% w roku 2020. Ponadto udział biopaliw w zużyciu paliw silnikowych w transporcie ma w roku 2020 wynieść nie mniej niż 5,75%. Przewiduje się, że sektor energetyki odnawialnej w Polsce będzie rozwijał się w oparciu o trzy podstawowe źródła: biomasę (pochodzącą głównie z upraw energetycznych oraz odpadów rolnych i komunalnych), energię wiatrową oraz wodną. Dodatkowym źródłem do wykorzystania, chociaż na mniejszą skalę, będzie również energia geotermalna i słoneczna. Rozwój energetyki odnawialnej będzie z pewnością stanowił mocny impuls rozwojowy dla kraju i regionów. W dłuższej perspektywie należy spodziewać się napływu nowych inwestycji i technologii, a popyt na odnawialne surowce energetyczne stworzy dla wielu gmin wiejskich nowe możliwości w zakresie modernizacji rolnictwa oraz różnicowania działalności gospodarczej na wsi.
- **Rozbudowa Regionalnego Portu Lotniczego.** Inwestycja będzie finansowana w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Biorąc pod uwagę fakt, że zdecydowana większość terenów, które będzie zajmował port lotniczy jest położona na terenie gminy Wólka, inwestycję tą należy traktować jako szansę i impuls dla rozwoju samej gminy jak również całego powiatu lubelskiego. Konsekwencją rozbudowy lotniska będzie poprawa infrastruktury technicznej, przede wszystkim komunikacyjnej, co z kolei umożliwi realizację polityki nakierowanej na rozwój przedsiębiorczości i turystyki.

Do negatywnych czynników zewnętrznych mogących ograniczyć możliwości rozwojowe powiatu lubelskiego należy zaliczyć:

- **Peryferyjne położenie województwa lubelskiego i jego zapóźnienia** w zakresie infrastruktury drogowej. Jest to niewątpliwie jeden z głównych czynników hamujących rozwój poszczególnych miast i gmin Lubelszczyzny. Bez poprawy dostępności komunikacyjnej całego województwa i polepszenia infrastruktury drogowej wewnątrz regionu trudno będzie planować działania strategiczne na poziomie lokalnym w zakresie przyciągania inwestycji i rozwoju nowych usług rynkowych.

Innym sposobem na ograniczenie peryferyjnego położenia regionu powinien być wszechstronny rozwój współpracy międzynarodowej województwa z Białorusią i Ukrainą, obejmujący między innymi budowę transgranicznej infrastruktury drogowej i turystycznej.

- **Wspólna polityka rolna**, która z jednej strony wymusza modernizację i większą efektywność polskich gospodarstw rolnych, zaś z drugiej może prowadzić do upadku znacznej części małych i nierentownych gospodarstw rolnych. Problem ten może w szczególności dotyczyć gospodarstw rolnych z województwa lubelskiego, które w większości są rozdrobnione i w dłuższej perspektywie czasu mogą nie sprostać narastającej w tym sektorze konkurencji. Mając na uwadze dużą liczbę zatrudnionych w rolnictwie, upadek wielu gospodarstw rolnych mógłby spowodować poważne problemy społeczne na poziomie lokalnym, znacznie ograniczając możliwości rozwojowe i inwestycyjne gmin i powiatów województwa lubelskiego.
- **Narastająca emigracja ludzi młodych za granicę**. Coraz szerszy dostęp do europejskiego rynku pracy, połączony z brakiem realnych możliwości zatrudnienia w miejscu zamieszkania, powoduje, że coraz więcej młodych i dobrze wykształconych ludzi decyduje się na szukanie pracy poza granicami województwa i kraju. Proces ten zaczyna już negatywnie wpływać na lokalny rynek pracy oraz sytuację gospodarczą w regionie, ograniczając szanse rozwojowe województwa i poszczególnych jednostek samorządowych. W wymiarze lokalnym, dalsze utrzymywanie się zjawisk emigracyjnych może prowadzić do wyludniania się obszarów wiejskich i zachwiania funkcjonowania podstawowych struktur społeczno-kulturowych w wielu miejscowościach Lubelszczyzny.
- **Niedostosowanie środków unijnych do potrzeb inwestycyjnych większości samorządów lokalnych w regionie**. Ryzyko takie jest coraz bardziej realne w związku z zobowiązaniem się Polski do przeznaczenia, co najmniej 60% środków z Unii Europejskiej na realizację celów tzw. Strategii Lizbońskiej, koncentrującej się przede wszystkim na rozwiązywaniu problemów ogólnoeuropejskich, zaś w niewielkim stopniu uwzględniającej potrzeby rozwojowe wielu samorządów lokalnych. Takie podejście może doprowadzić do sytuacji, w której tylko niewielki odsetek samorządów lokalnych będzie mógł uzyskać wsparcie na modernizację swojej podstawowej infrastruktury, zaś zdecydowana większość będzie musiała rozłożyć w czasie zaplanowane inwestycje, co z pewnością ograniczy ich konkurencyjność i zdolność do inwestowania w innych obszarach rozwoju.

Analiza uwarunkowań wewnętrznych rozwoju powiatu została dokonana w sześciu podstawowych kategoriach, obejmujących takie zagadnienia jak: przestrzeń i środowisko, sfera społeczna i gospodarcza, infrastruktura techniczna i społeczna oraz jakość rządzenia w powiecie. Analizę oparto na najbardziej aktualnych danych statystycznych, starając się opisywać zachodzące trendy i zjawiska w układzie graficznym na przestrzeni ostatnich lat. Wiele zaprezentowanych danych porównano ze średnimi wartościami w województwie i kraju. Takie podejście pozwala na ukazanie pozycji konkurencyjnej powiatu i będzie pomocne w procesie monitorowania rozwoju powiatu w kolejnych latach.

1.2.1. Rys historyczny oraz ogólne informacje o powiecie

Powiat lubelski położony jest na terenie Wyżyny Lubelskiej, Roztocza oraz Wysoczyzny Lubartowskiej, która jest subregionem Niziny Południowopodlaskiej.

Najstarsze ślady bytności człowieka w okolicach Lublina pochodzą ze schyłku młodszej epoki kamiennej (koło Miłocina znaleziono ślady grobowca kamienno-ziemnego, datowanego na ok. 3 tys. lat p.n.e.). W VII wieku w Lublinie istniał zespół osadniczy, a okolice zamieszkiwali Łędzanie, należący zapewne do państwa Wiślan (w okolicy Majdanu Krężnickiego znaleziono kurhan, w Motyczu i Garbowie odkryto wczesnośredniowieczne grodziska).

W państwie pierwszych Piastów omawiane tereny były traktowane jako peryferyjne, mniej znaczące od innych. W czasie rozbitcia dzielnicowego Lubelszczyzna należała do dzielnicy sandomierskiej. Kiedy w 1317 roku Lublin uzyskał prawa miejskie, Władysław Łokietek wydał zgodę na lokację kompleksu majątkowego Firlejów m.in. w Dąbrowicy i w Motyczu. Na znaczenie Lubelszczyzny wpłynął w tym czasie rozwój dróg handlowych biegnących ze Śląska i państwa krzyżackiego na Ruś i nad Morze Czarne.

Za Jagiellonów Lubelszczyzna stała się dzielnicą centralną, zyskała na znaczeniu gospodarczym i politycznym. Własność ziemską przechodziła z rąk królewskich w posiadanie szlachty; powstał system gospodarki folwarcznej. W okresie międzywojennym okolice Lublina były zaniedbane pod względem gospodarczym, rezultatem ustawy o reformie rolnej z 1925 roku było zmniejszenie obszaru folwarków.

Po wybuchu II wojny światowej Lubelszczyzna miała być rezerwatem dla ludności żydowskiej z całej Europy. Z początkiem 1940 roku zaniechano tej koncepcji, planując tworzenie rejonu nasiedleńczego dla Niemców. Zanim doszło do realizacji tego antypolskiego planu, rozlokowano w 1940 roku we wsiach Lubelszczyzny ludność polską, wysiedloną z terenów włączonych do Rzeszy. Okolice Lublina nabrały znaczenia strategicznego przed napaścią Niemców na ZSRR, a społeczeństwo organizowało tu ruch oporu od początku okupacji. Partyzanci Armii Krajowej, Batalionów Chłopskich i Gwardii Ludowej (później Armii Ludowej) uwalniali młodzież polską z obozów pracy, prowadzili dywersję kolejową,

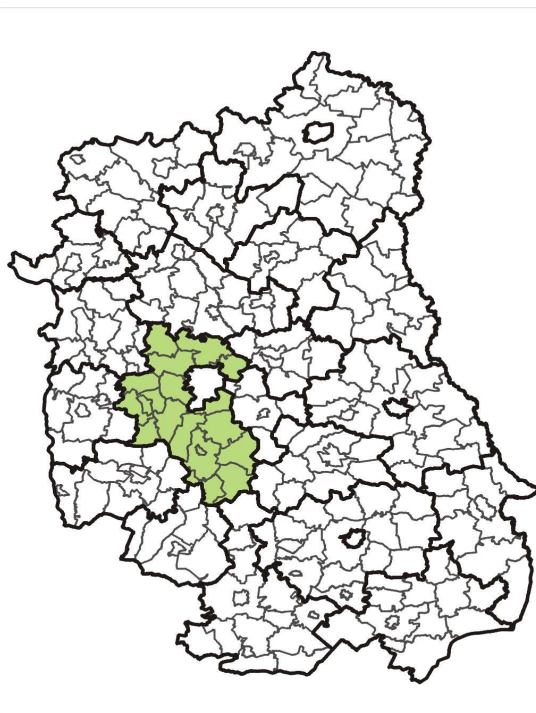
próbowali zapobiegać pacyfikacjom wsi. W okolicach Motycza walczył m. in. oddział F. Wolińskiego ps. "Franek", koło Garbowa - oddział S. Jegiera ps. "Emil", na terenie Jastkowa - oddział A. Sarkisowa ps. "Szaruga".

W nocy z 22 na 23 lipca 1944 roku pod Lublin podeszły wojska I Frontu Białoruskiego. Następnie 24 lipca skapitulowała niemiecka załoga miasta. Wówczas do Lublina przeniesiono PKWN, który istniał tu do momentu zdobycia Warszawy.

Od 1 stycznia 1999 roku powiat lubelski należy do województwa lubelskiego i jest częścią podregionu lubelskiego. Powiat zajmuje obszar 1 680 km² (6,7% powierzchni województwa i 0,54% powierzchni Polski).

W skład powiatu wchodzi 2 gminy miejsko-wiejskie: Bełżyce i Bychawa oraz 14 gmin wiejskich: Borzechów, Garbów, Głusk, Jabłonna, Jastków, Konopnica, Krzczonów, Niedrzwica Duża, Niemce, Strzyżewice, Wojciechów, Wólka, Wysokie i Zakrzew. Miasto Lublin jest stolicą powiatu lubelskiego, ale pod względem administracyjnym stanowi powiat grodzki.

Powiat zamieszkuje 141,31 tys. osób, co stanowi 6,5% ludności województwa i 0,37% ludności Polski. Przekłada się to na gęstość zaludnienia wynoszącą 84 osoby na km² (przy średniej dla województwa wynoszącej 87 osób i kraju – 122 osoby).

1.2.2. Przestrzeń i środowisko

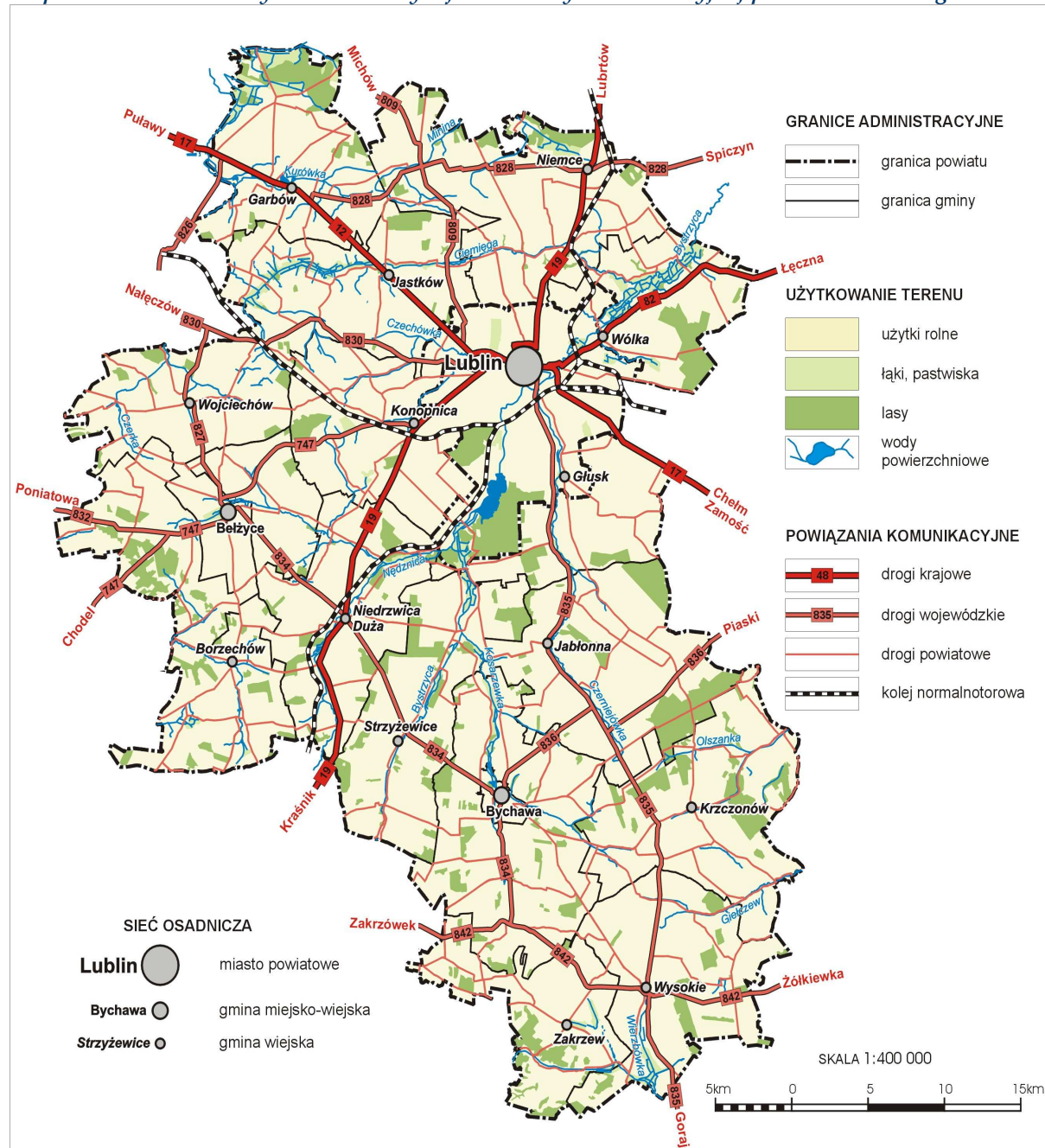
Układ osadniczy

W skład powiatu wchodzi 16 gmin, w tym 2 miejsko-wiejskie i 14 wiejskich. W powiecie są 2 miasta oraz 354 miejscowości wiejskie. W Bełżycach zamieszkuje około 5% populacji powiatu (7 tys. mieszkańców), natomiast w Bychawie około 3,7% populacji powiatu (5,3 tys. mieszkańców). Świadczy to o bardzo niskim wskaźniku urbanizacji w powiecie.

Układ osadniczy powiatu jest dosyć korzystny. Najsilniejszym ośrodkiem miejskim w całym regionie jest stolica województwa – miasto Lublin, które wprowadzie stanowi odrębną jednostkę administracyjną, nie mniej jednak ze względu na potencjał gospodarczy i społeczny oraz lokalizację musi być brane pod uwagę w niniejszej analizie, stanowi bowiem centrum aktywności gospodarczej i społecznej nie tylko dla powiatu grodzkiego ale także ziemskiego. Zdecydowanie gorszym potencjałem rozwoju dysponują zarówno Bełżyce jak i Bychawa, zaliczane do

kategoriі miast o lokalnym oddziaływaniu. Pod względem potencjału ekonomicznego Lublin jako stolica regionu zajmuje oczywiście pierwszą pozycję, Bychawa klasyfikowana jest na 18, zaś Bełżyce na 35 miejscu (na 41 ocenianych miast w województwie)⁴.

Mapa 2. Układ osadniczy oraz elementy infrastruktury komunikacyjnej powiatu lubelskiego

Rozwój sieci osadniczej był pochodną rolniczego zagospodarowania terenu, wynikającego z naturalnych warunków środowiska. W zabudowie miast terenu powiatu lubelskiego dominuje charakter zespołów mieszkaniowych jedno-

⁴ Analiza Urzędu Statystycznego w Lublinie zatytułowana „Potencjał ekonomiczny miast w województwie lubelskim w latach 2000-2004”.

i wielorodzinnych, rozumianych jako struktury wielofunkcyjne, w głównej mierze pełniące funkcję mieszkaniową lub usługową. Obszary pozamiejskie tworzą lokalne zgrupowania osadnicze, głównie o zagrodowym charakterze zabudowy, w których zlokalizowane są ośrodki usług i miejsc z pracy związanej z rolnictwem lub z działalnością pozarolniczą. W większości wsi dominuje charakter zabudowy jedno-ulicowej.

Walory przyrodnicze

Powiat lubelski leży na terenie dziewięciu jednostek geomorfologicznych: Wysoczyzny Lubartowskiej, Płaskowyżu Nałęczowskiego, Równiny Bełżyckiej, Kotliny Chodelskiej, Wzniesień Urzędowskich, Płaskowyżu Świdnickiego, Wyniosłości Giełczewskiej, Padołu Zamojskiego oraz Rostocza Zachodniego.

Nieco ponad 18% powierzchni powiatu lubelskiego zajmują obszary prawnie chronione. Jest to mniej niż średnio w województwie (23%) i w kraju (prawie 33%).

W granicach powiatu znajdują się dwa Parki Krajobrazowe: Krzczonowski Park Krajobrazowy i Kozłowiecki Park Krajobrazowy, cztery Obszary Chronionego Krajobrazu (OCK): Chodelski OCK, Czerniejowski OCK, OCK Dolina Ciemiegi i OCK Kozi Bór oraz rezerваты: Chmiel, Las Królewski, Olszanka oraz Podzamcze.

- *Krzczonowski Park Krajobrazowy* o powierzchni 14 421 ha (wraz z 13 854 ha otuliny) położony jest w centralnej części Wyniosłości Giełczewskiej, ok. 20 km na południowy wschód od Lublina. Najwyższym wzniesieniem w parku jest Boży Dar liczący 306,7 m n.p.m. Pod względem krajobrazowym wyróżnia się też Szabałowa Góra o wysokości 285 m n.p.m. Natomiast wąwozy w okolicach Pilaszkowic i Rybczewic osiągają długość do 1 km, a głębokość do 15 m. Park cechuje się dużą różnorodnością i bogactwem zespołów roślinnych. Występują tu olsy, łęgi, lasy dębowo-grabowe z domieszką buka, dąbrowy świetliste, bory mieszane, zarośla i murawy kserotermiczne, torfowiska niskie, łąki trzęślicowe, zespoły roślinności wodnej, ruderalnej i segetalnej. Największe i najcenniejsze kompleksy leśne parku to Las Chmielowski i Las Królewski. W Lesie Chmielowskim utworzono dwa leśne rezerваты przyrody: Chmiel (25,7 ha) i Olszanka (8,75 ha). Krzczonowski PK ma duże walory turystyczno-wypoczynkowe, dotąd w niewielkim stopniu wykorzystywane. W Parku i jego otulinie brak jest jakichkolwiek obiektów bazy turystycznej, lecz mimo tego tereny parku nadają się znakomicie do uprawiania turystyki pieszej i rowerowej, a także do rozwijania bazy agroturystycznej.
- *Kozłowiecki Park Krajobrazowy* obejmuje znaczą część kompleksu Lasów Kozłowieckich. Całkowita powierzchnia Parku to 6 121 ha, a jego otuliny – 7 432 ha. W granicach powiatu lubelskiego (gmina Niemce) znajduje się 1 034 ha parku i 2 427 ha otuliny. Rzeźbę terenu kształtują wały wydymowe i wzgórza morenowe wraz z leżącymi pomiędzy nimi zagłębieniami

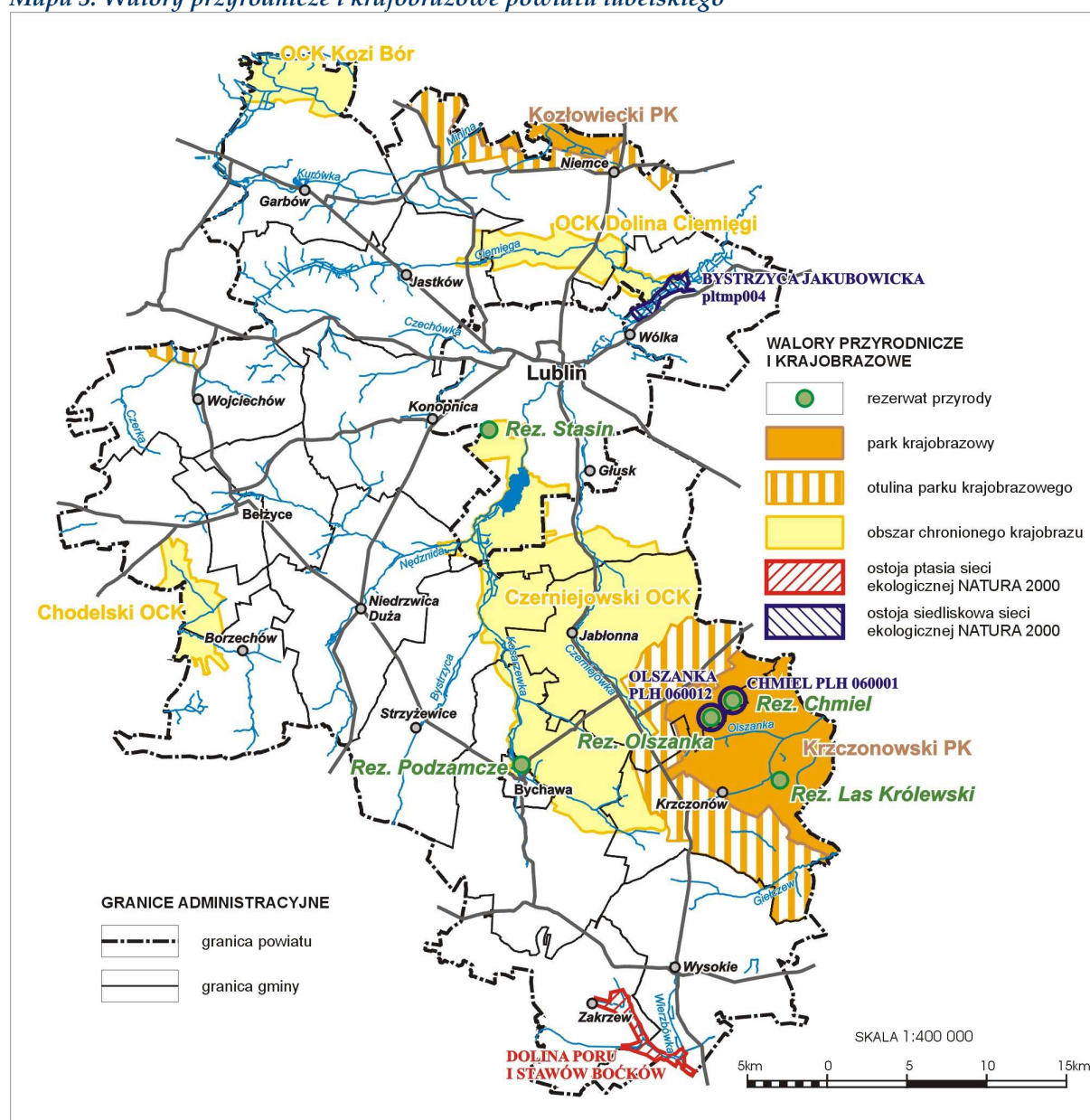
deflacyjnymi oraz płaskie doliny rzeczne. Najcenniejsze przyrodniczo tereny są położone w wilgotnych partiach dolin łąk (łągi wierzbowo-topolowe i jesionowe oraz bory bagienne i trzęślicowe), duży walor stanowią też śródleśne polany, bagna i stawy.

- *Chodelski OCK* obejmuje powierzchnię 23 338 ha. Jego część leży na terenie gmin Bełżyce (450 ha) i Borzechów (560 ha). Teren ten chroniony jest ze względu na walory ekologiczne kompleksów leśnych, piękny, urozmaicony krajobraz, a także ze względu na rolę, jaką spełnia w systemie chronionym województwa lubelskiego.
- *Czerniejowski OCK* obejmuje 19 510 ha atrakcyjnych krajobrazowo terenów na obszarze miasta Lublina (2 530 ha) i gmin: Głusk, Niedrzwica Duża, Strzyżewice, Jabłonna, Bychawa, Krzczonów (powiat lubelski, 15 670 ha) oraz Mełgiew i Piaski (powiat świdnicki, 1 310 ha). Cechuje go bardzo urozmaicona rzeźba terenu, duże, dobrze zachowane kompleksy leśne (lasy położone w obrębie Lublina i na południe od miasta), liczne źródła oraz malownicze doliny rzeczne (Bystrzyca wraz z Zalewem Zemborzyckim, Czerniejówka).
- *OCK Dolina Ciemięgi*. Dolina Ciemięgi ciągnie się na długości 41 km przez gminy: Jastków, Niemce i Wólka, po czym uchodzi do Bystrzycy, stanowiąc korytarz ekologiczny łączący dolinę środkowego Wieprza z rejonem Nałęczowsko-Kazimierskim. Na terenie odcinka środkowego i dolnego rzeki Ciemięgi utworzony został Obszar Chronionego Krajobrazu o powierzchni 2 627 ha.
- *OCK Kozi Bór* zajmuje obszary położone na terenie gmin Żyrzyn, Kurów, Markuszów, Abramów, Kamionka, oraz Garbów. Ta ostatnia należy do powiatu lubelskiego i na jej terenie znajduje się 2 430 ha powierzchni OCK. Cała powierzchnia obejmuje 12 681 ha równinnego terenu, z czego 40% powierzchni przypada na lasy.
- *Rezerwat Chmiel* o powierzchni 25,7 ha położony jest na terenie gminy Jabłonna. Występują tu takie rzadkie gatunki roślin jak: podkolan biały i zielonawy, lilia złotogłów, jaskier kaszubski, wawrzynek wilczelyko, gnieźnik leśny, rutewka orlikolistna, dziurawiec skąpolistny, zachyłka trójkątna, turzyca pagórkowa, miodownik melisowaty, jaskier kosmaty, zerwa kłosowa.
- *Rezerwat Las Królewski* zajmujący obszar 48,64 ha w gminie Krzczonów, charakteryzuje się bogactwem i różnorodnością siedlisk i gatunków, występują tu fragmenty muraw i zarośli kserotermicznych z takimi rzadkimi gatunkami jak: zawilec wielkokwiatowy, turzyca niska, ostrożeń pannoński, powojnik prosty, oman wąskolistny, pajęcznica gałęzista i inne. W rezerwacie obok „Śmierdzącego Źródelka” znajduje się jedyne na terenie Krzczonowskiego Parku Krajobrazowego, a jedno z trzech na Lubelszczyźnie, stanowisk bardzo rzadkiej w Polsce cieszyńianki wiosennej. Przez rezerwat prowadzi część trasy ścieżki przyrodniczej o długości ok. 6,5 km.
- *Rezerwat Olszanka* zajmujący obszar 8,75 ha w gminie Jabłonna, ochrania starodrzew złożony z dębu szypułkowego z domieszką grabu i sosny. Kilkanaście buków stanowi resztkę naturalnego lasu bukowego. W runie występują: lilia złotogłów, wawrzynek wilczelyko, podkolan biały i zielony,

gniźnik leśny, czerniec gronkowy, zerwa kłosowa, jaskier kosmaty, miodownik melisowaty.

- Rezerwat Podzamcze zajmuje obszar 3,40 ha w mieście Bychawa. Obejmuje on zbocze o wysokości względnej 33 m i ekspozycji południowej. Na zboczu zachowały się bardzo bogate florystycznie zbiorowiska z klasy *Festuco-Bromatea*, zespół turzycy niskiej i omanu wąskolistnego *Cariceto-Inuletum*, zespół kłosownicy pierzastej i ożanki właściwej *Brachypodio-Tencrietum*, zespół wisienki karłowatej *Prunetum Fruticosae* oraz zespół rutewki mniejszej i szalwii łąkowej *Thalictro-Salvietum Pratensis*. Łącznie występuje tu 210 gatunków roślin, w tym: oman wąskolistny, oman szorstki, ostrożeń pannoński, wisienka karłowata, turzycza niska, turzycza Michella, kostrzewa walezyjska.

Mapa 3. Walory przyrodnicze i krajobrazowe powiatu lubelskiego

Na terenie powiatu lubelskiego znajdują się trzy zespoły przyrodniczo-krajobrazowe oraz jeden użytek ekologiczny:

- Zespół przyrodniczo-krajobrazowy w Radawcu Dużym, gm. Konopnica, utworzony w 1994 r. na obszarze 11 ha – pozostałości parku podworskiego z cennymi okazami drzew (modrzewie) oraz stawy zasilane wodą źródłaną.
- Zespół przyrodniczo-krajobrazowy "Szabałowa Góra" o powierzchni 64,21 ha, utworzony w 1995 r. w Majdanie Polickim (gmina Krzczonów, teren Krzczonowskiego Parku Krajobrazowego). Jest to ostaniec denudacyjny o wysokości 282 m n.p.m., zbudowany z twardych geoz paleoceńskich. Jest w nim widoczny kompletny profil geologiczny skał budujących Wyżynę Lubelską.
- Zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Kamienny Wąwóz” w Koloni Żuków, gm. Krzczonów, utworzony w 1996 r. na terenie wyrobiska opoki. Na odkrytych skałach wapiennych można znaleźć rzadki minerał lublinit. Jest to igiełkowata odmiana kalcytu, która występuje w postaci białej pilśni. W pobliżu, na silnie erodowanym zboczu z rumoszem wapiennym, wykształciły się murawy kserotermiczne, stanowiące barwny akcent krajobrazowy. Znajduje się tu także stanowisko kilkudziesięciu okazów dziewięcisiu bezłodygowego.
- Użytek ekologiczny w gminie Niemce, na terenie leśnictwa Dąbrowa (Nadleśnictwo Lubartów), utworzony w 1995 r. na obszarze 4,20 ha. Jest to śródleśna, bogata florystycznie łąka.

Na terenie powiatu zostały wyznaczone obszary, które wchodziły w skład systemu NATURA 2000. Są to ostoje siedliskowe zgłoszone do Komisji Europejskiej (*Bystrzyca Jakubowicka, Chmiel, Olszanka*). Potencjalnie ostoje ptasie mogą zostać ustanowione na terenie gmin Wysokie i Zakrzew (*Dolina Poru i Stawu Boćków*).

Ważnym elementem środowiska przyrodniczego jest sieć wodna, na którą składają się przede wszystkim rzeki, jeziora i stawy. Cały obszar powiatu lubelskiego leży w dorzeczu Wisły, a więc należy do zlewiska Morza Bałtyckiego. Większość wód zbiera Bystrzyca ze swymi dopływami, odprowadzając je do Wieprza. Jedynie niewielkie obszary powiatu odprowadzają wody do Wieprza innymi drogami (Giełczew, Minina, Por) i do Wisły (Bystra, Chodelka, Kurówka). Obszar powiatu lubelskiego należy do regionów o mało zasobnych wodach powierzchniowych, co jest głównie wynikiem obecności węglanowych skał w podłożu. Ważnymi rzekami są: Bystra, Ciemięga, Chodelka, Czechówka, Czarniejówka, Giełczew, Kosarzewka, Krężniczanka, Kurówka, Minina i Por.

Poważnym problemem pozostaje wysoki stopień zanieczyszczenia wód powierzchniowych w rzekach. Niską jakością wód odznacza się zarówno Bystrzyca jak również większość ujściowych odcinków jej dopływów tj. Kosarzewki, Krężniczanki, Czarniejówki, Czechówki. Charakteryzują się one zanieczyszczeniami bakteriologicznymi oraz zwiększonym, pozaklasowym stężeniem chlorofilu.

Lasy i grunty leśne położone w granicach powiatu lubelskiego zajmują powierzchnię 27 527 ha, z tego na lasy nie stanowiące własności Skarbu Państwa przypada 10 177 ha (2002 r.). Największą powierzchnię lasy zajmują na terenie gmin: Jabłonna (2 162 ha), Strzyżewice (1 676 ha) oraz Krzczonów (1 635 ha). Lesistość powiatu wynosi 10,05% ogólnej powierzchni. W granicach powiatu lubelskiego lasami Skarbu Państwa zarządza Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Lublinie – Nadleśnictwa: Lubartów, Świdnik, Krasnystaw i Puławy. Powierzchnia lasów

należących do Skarbu Państwa na terenie powiatu wnosi 6 700,2 ha. Nadzór nad lasami nie stanowiącymi własności Skarbu Państwa sprawuje Starostwo przy pomocy własnych służb do spraw leśnictwa.

Na terenie powiatu lubelskiego udokumentowano wiele złóż surowców mineralnych o znaczeniu lokalnym. Najliczniej reprezentowane są czwartorzędowe złoża kruszywa naturalnego, głównie piaski, rzadziej piaski ze żwirami, których najwięcej znajduje się na obszarze gmin: Wólka, Borzechów i Niemce. Poza tym udokumentowano złoża surowców ceramiki budowlanej, głównie lessów, rzadziej mułków, wykorzystywanych w niewielkich cegielniach, które obecnie są likwidowane. Wydobywanie surowców jest często niemożliwe z powodu wysokiej klasy gleb, co stanowi podstawową przeszkodę w przejmowaniu gruntów dla celów innych niż rolnicze. Najwięcej zarejestrowanych złóż lessu znajduje się na terenie gminy Bychawa. Występowanie torfu związane jest z dolinami rzecznyymi i bezodpływowymi zagłębieniami. Miejsca te spełniają istotną rolę jako obszary retencji wód oraz naturalne siedlisko roślin rzadkich i chronionych i jako takie nie powinny być przedmiotem eksploatacji. Obecnie na terenie powiatu jest eksploatowane złożo torfu w gminie Niemce.

Powiat lubelski dysponuje pewnym potencjałem, jeżeli chodzi o rozwój energii ze źródeł odnawialnych. Ze względu na swoje położenie powiat jest uprzywilejowanym obszarem do rozwoju energetyki słonecznej (za wyjątkiem niewielkich terenów w gminach: Bełżyce, Borzechów, Wojciechów)⁵. Z kolei podstawą do rozwoju energetyki wodnej mogą być: istniejąca budowla piętrząca na Bystrzycy w Prawiednikach (gm. Głusk) oraz planowana na Kosarzewce w Iżycach (gm. Strzyżewice). Uprzywilejowane obszary do lokalizacji siłowni wiatrowych oraz odpowiednie zasoby energii wiatru znajdują się w okolicach Bełżyc. Do obszarów perspektywicznych dla rozwoju elektroenergetyki geotermalnej zaliczono gminy: Bełżyce, Jastków, Garbów, Konopnica, Niedrzwica Duża. Ponadto duża ilość gruntów ornych oraz tradycja rolnicza stwarza realne szanse rozwoju upraw energetycznych na terenie powiatu oraz produkcji energii z odpadów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego (np. biogazu).

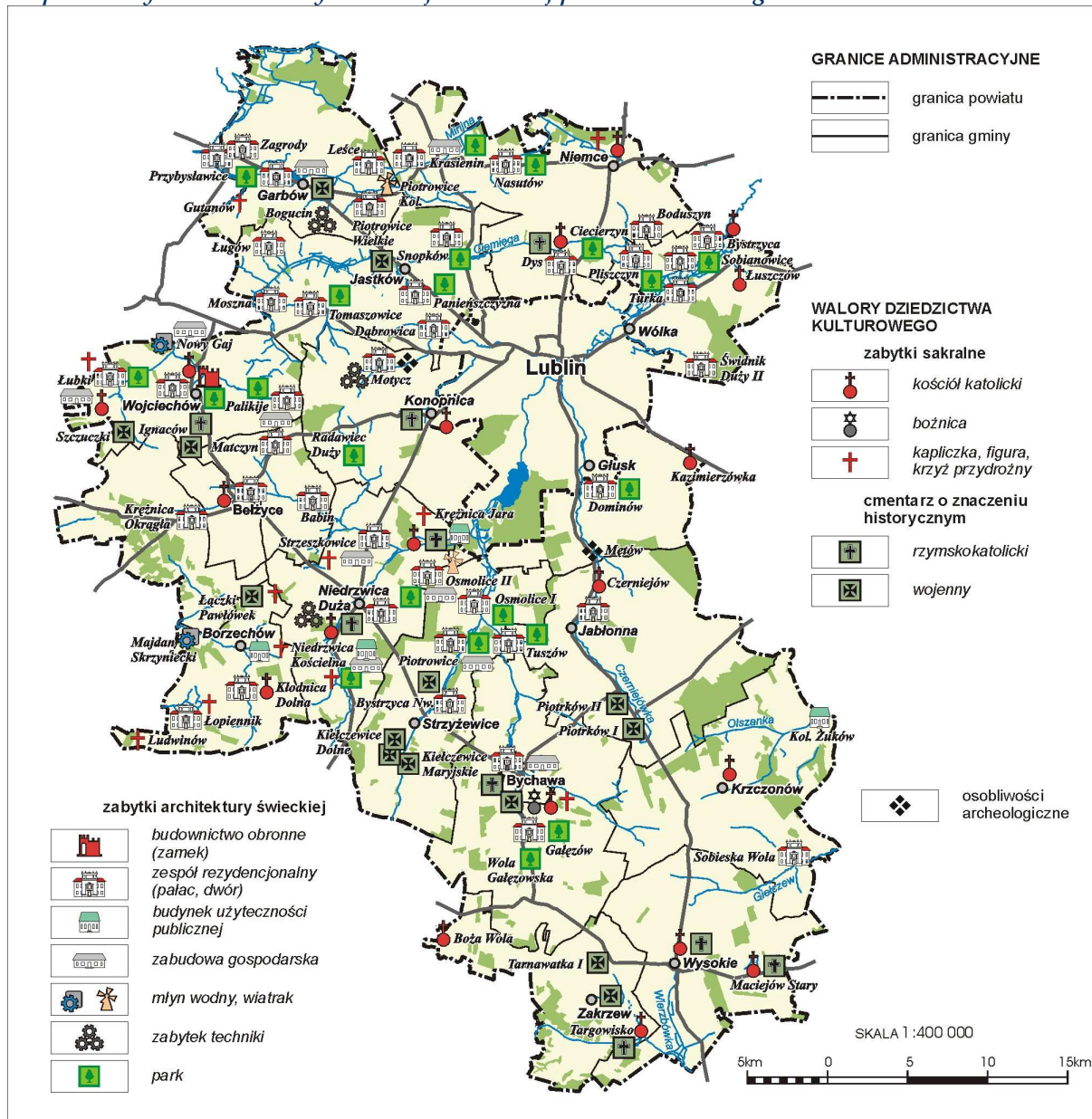
Walory kulturowe

O historii i bogatym dziedzictwie kulturowym powiatu świadczą liczne zabytki. Wśród najważniejszych można wyróżnić:

- ponad 20 zespołów pałacowych i dworskich (m.in. w Dąbrowicy, Motyczu i Nasutowie),
- obiekty sakralne (m.in. kościoły parafialne w Bychawie z XVI w., Głusku z XVIII w., Krasieninie z XVII w., Krzczonowie z XVII w., oraz cmentarze w Bychawie, Piotrkowie I i II, Konopnicy, Dysie, Wysokiem),
- obiekty o charakterze obronnym (np. Wieża Ariańska w Wojciechowie, grodzisko w Motyczu).

⁵ Wojewódzki program rozwoju alternatywnych źródeł energii dla województwa lubelskiego, BPP, Lublin 2006.

Mapa 4. Zabytki architektury świeckiej i sakralnej powiatu lubelskiego

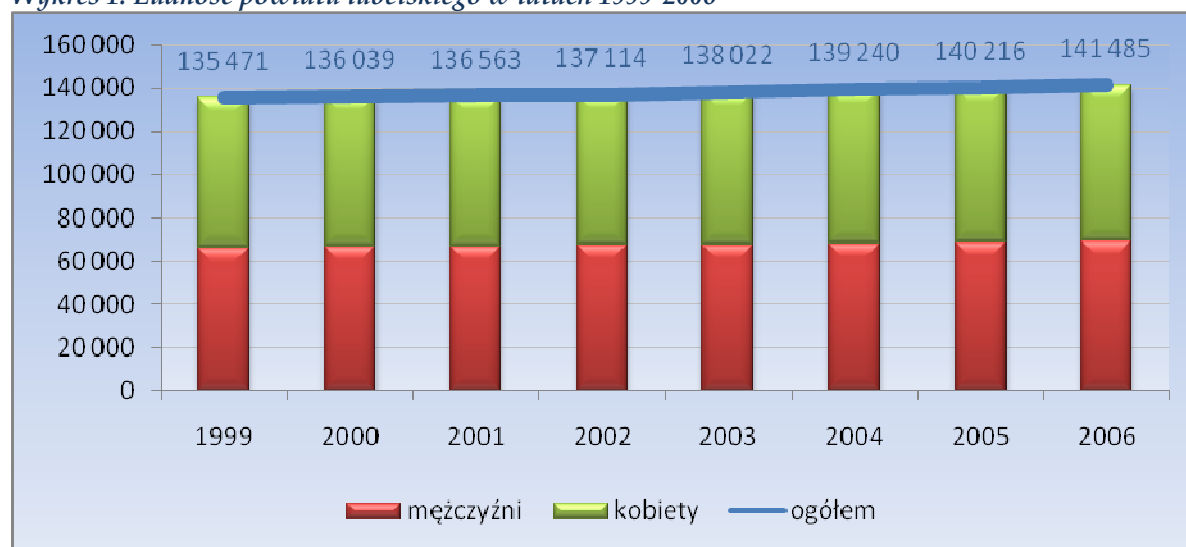
Niestety wiele zabytków znajduje się w złym stanie materialnym i wymaga pilnych prac konserwatorsko-remontowych. Poprawa stanu i wyglądu zewnętrznego najważniejszych obiektów zabytkowych powinno stać się jednym z podstawowych kierunków działań w zakresie rozwoju turystyki i rekreacji na terenie powiatu.

1.2.3. Społeczeństwo

Demografia

Na koniec 2006 roku liczba ludności w powiecie kształtowała się na poziomie ponad 141 tys. osób. Od kilku lat liczba mieszkańców powiatu wykazuje stałą tendencję wzrostową (od 1999 roku nastąpił wzrost o około 6 tys. osób). Długoterminowe prognozy demograficzne wskazują iż w dalszym ciągu będzie następował wzrost liczby ludności. Przewiduje się, że do roku 2015 r. liczba ludności w powiecie wzrośnie do 143 tys. mieszkańców. Powiat lubelski jest jedynym w województwie lubelskim, dla którego prognozy dotyczące liczby ludności przewidują wzrost. Jest to spowodowane przede wszystkim położeniem powiatu w bezpośrednim sąsiedztwie stolicy województwa i związanym z tym rozwojem budownictwa mieszkaniowego jednorodzinne wokół Lublina.

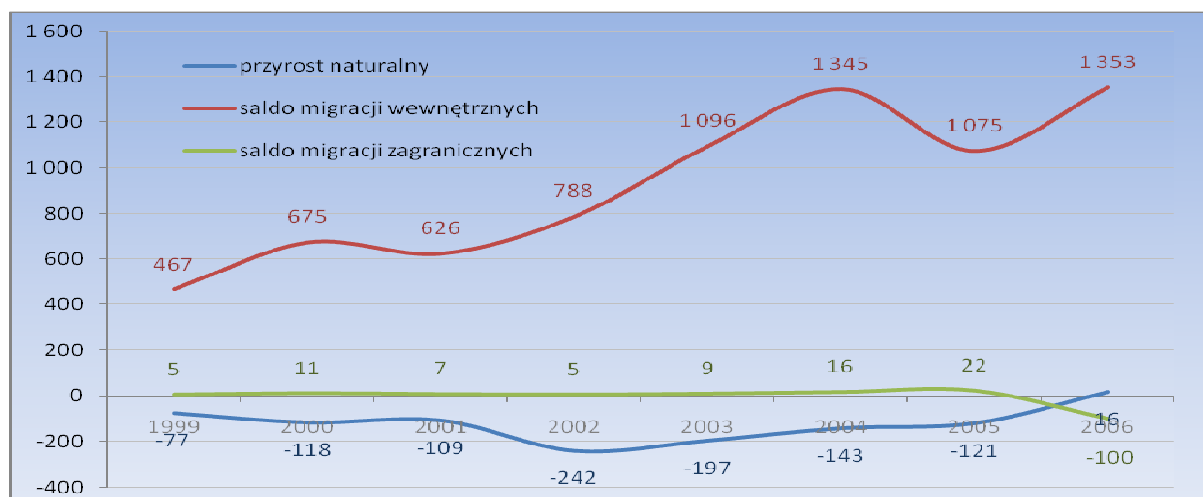
Wykres 1. Ludność powiatu lubelskiego w latach 1999-2006

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Od 2003 roku notowany jest wzrost jeśli chodzi o przyrost naturalny, z tym że dopiero w ubiegłym roku wskaźnik ten osiągnął wartość dodatnią. Saldo migracji wewnętrznych jest dodatnie i wynosi ok. 1350 osób (co stanowi blisko 1% ogólnej liczby ludności) co związane jest z obserwowanym tu zjawiskiem suburbanizacji. Tendencja spadkowa widoczna jest natomiast w przypadku wskaźników dotyczących migracji zewnętrznych. Niestety nie ma oficjalnych danych mówiących o emigracji zarobkowej mieszkańców za granicę. Ocenia się, że zjawisko to jest powszechne i może dotyczyć nawet 5% mieszkańców powiatu (głównie ludzi młodych i dobrze wykształconych).

Wykres 2. Przyrost naturalny i migracje w powiecie lubelskim w latach 1999-2006

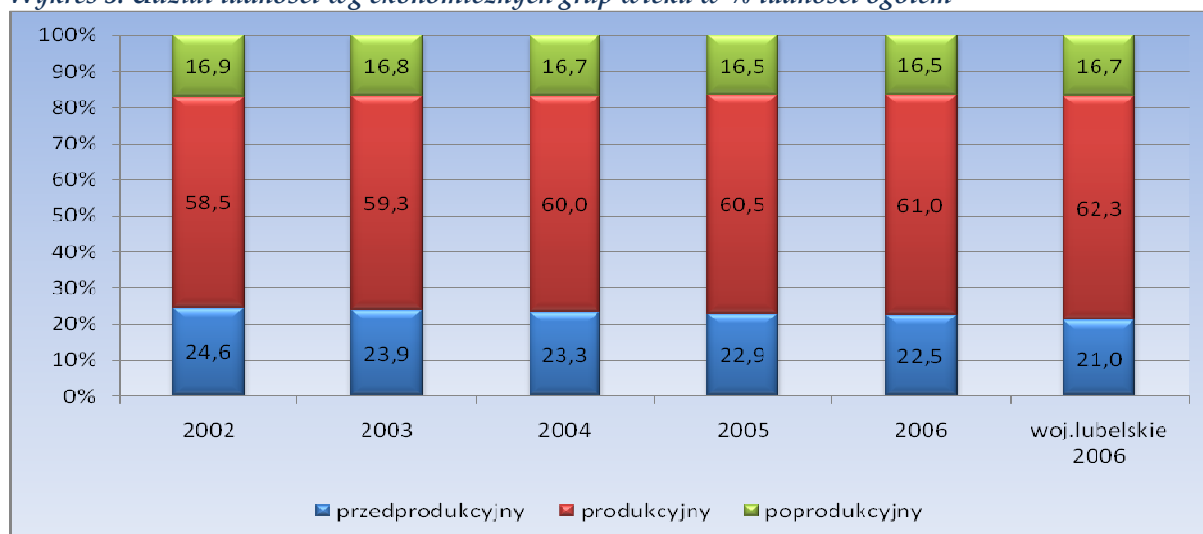

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Wiek i struktura wykształcenia mieszkańców

Ludność powiatu cechuje się strukturą wiekową zbliżoną do średniej obserwowanej na poziomie województwa i kraju. Odsetek osób w wieku produkcyjnym rośnie z każdym rokiem i obecnie jest niższy o 1,3 punktu procentowego niż wynosi średnia dla województwa.

Wykres 3. Udział ludności wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem

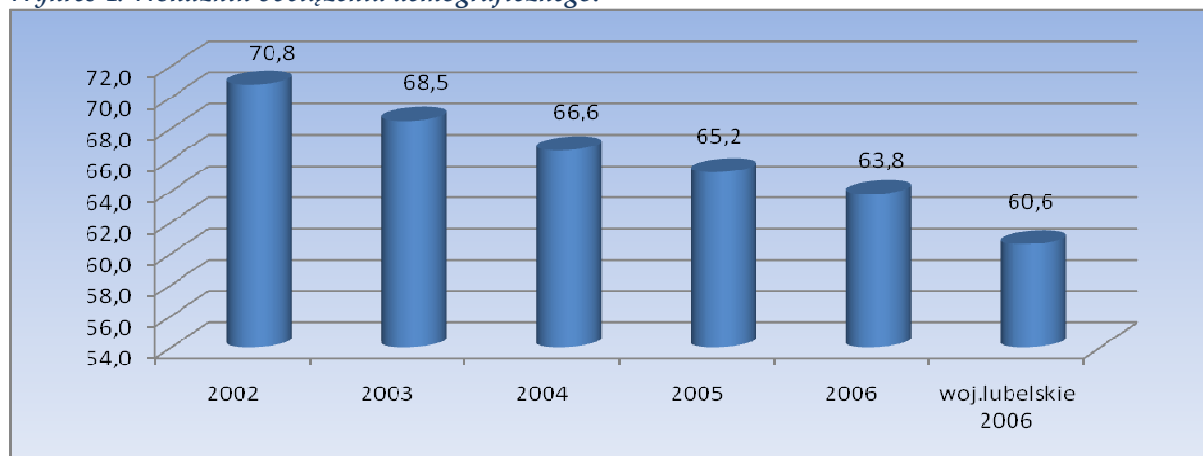

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Ściśle powiązany ze strukturą wieku jest wskaźnik obciążenia demograficznego, który wskazuje liczbę osób w wieku nieprodukcyjnym przypadających na 100 osób w wieku produkcyjnym. Wysoki poziom współczynnika wskazuje na niekorzystną strukturę wiekową mieszkańców oraz wpływa negatywnie na jakość życia i warunki funkcjonowania lokalnej gospodarki. Wskaźnik ten dla powiatu lubelskiego wynosi 63,8 i jest o 8,1 punktów procentowych wyższy niż w kraju i o 3,2 wyższy niż w województwie. Na przestrzeni ostatnich lat wartość tego wskaźnika malała

i można zakładać, iż tendencja ta się utrzyma m.in. ze względu na obserwowany wzrost liczby mieszkańców oraz dodatnie saldo migracji wewnętrznych.

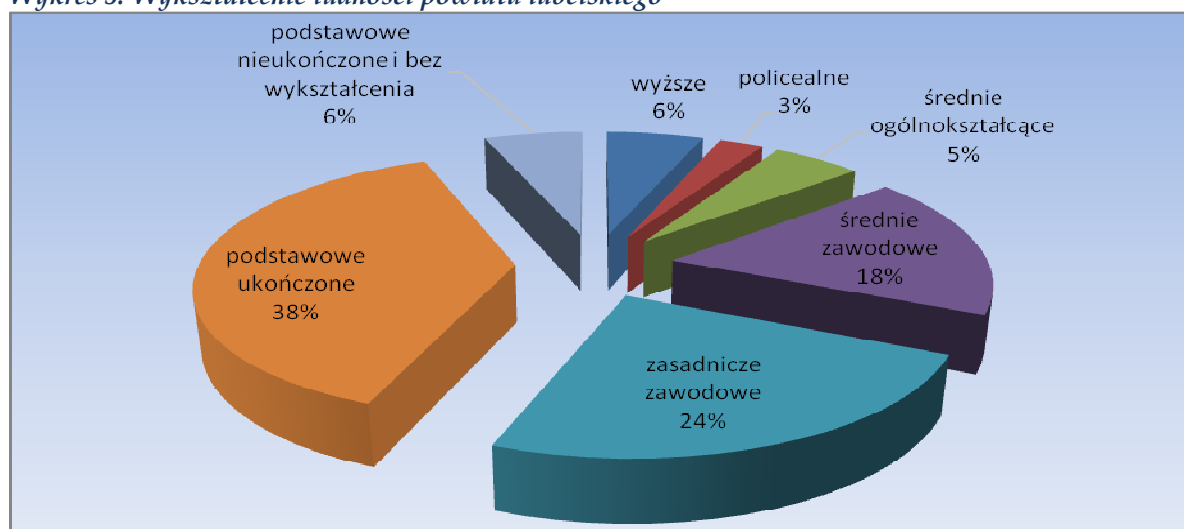
Wykres 4. Wskaźnik obciążenia demograficznego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Wykształcenie ludności jest wskaźnikiem w dużym stopniu obrazującym potencjał regionu do rozwoju, zmian struktury społeczno-gospodarczej i aktywności ekonomicznej. W powiecie lubelskim notuje się niższy poziom wykształcenia niż średnie wartości dla kraju i województwa. Około 6% ludności z wykształceniem wyższym koresponduje z 8,4% w kraju i 8% w województwie; średnim legitymuje się 23% mieszkańców powiatu, przy wartościach 24% w Polsce i 23,2% w województwie. Wskaźniki dla najniższego poziomu wykształcenia są również niekorzystne: 6% mieszkańców nie ma wykształcenia nawet na poziomie ukończonej szkoły podstawowej (przy jedynie 3% dla kraju i 4,5% dla województwa). Podnoszenie poziomu wykształcenia mieszkańców powinno być zatem jednym z priorytetowych działań samorządu powiatowego.

Wykres 5. Wykształcenie ludności powiatu lubelskiego

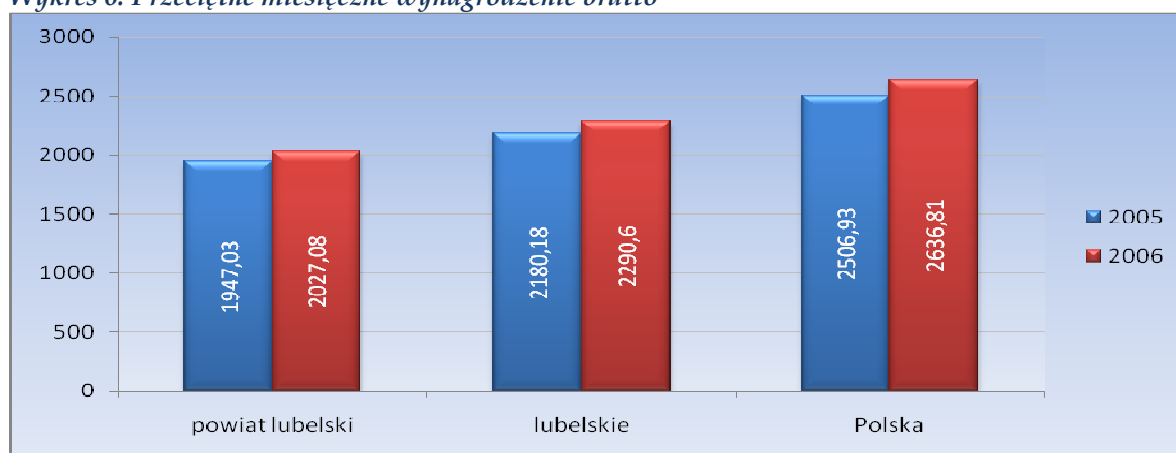

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Gospodarstwa domowe oraz źródła ich utrzymania

Ogółem w powiecie jest 43,4 tys. gospodarstw domowych, z których przeważającą część (70%) stanowią gospodarstwa jednorodzinne. Około 54% gospodarstw utrzymuje się ze źródeł zarobkowych (zatrudnienie, praca na własny rachunek, praca w gospodarstwie rolnym). Natomiast pozostała część gospodarstw (40%) utrzymuje się głównie z emerytur, rent i zasiłków społecznych. Dochody z pracy mieszkańców powiatu są znacząco niższe od średniej krajowej i wojewódzkiej. Średnio na koniec 2006 r. dochody kształtowały się na poziomie 2027 zł brutto miesięcznie, przy średniej dla województwa wynoszącej 2290 zł, natomiast dla kraju - 2637 zł. Oznacza to, że dochody w powiecie są średnio o 11,5% niższe niż w województwie i o 23% niższe niż w kraju.

Wykres 6. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto

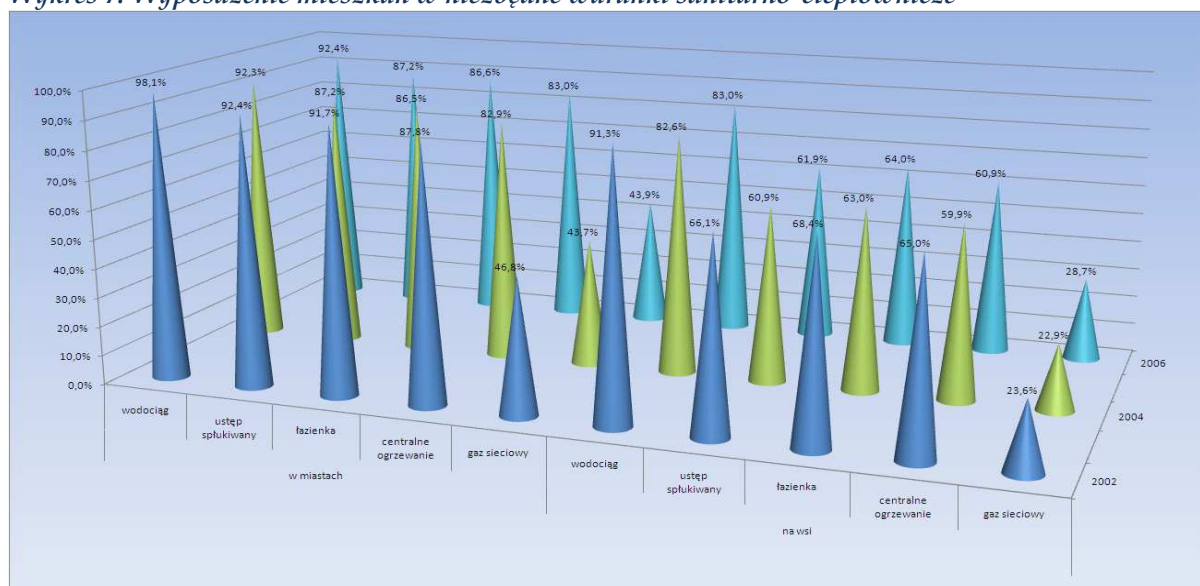

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Warunki mieszkaniowe

Na ogólną liczbę 42,4 tys. mieszkań w powiecie ponad 84% wyposażona jest w wodociąg, zaś 64% w ustęp spłukiwany. Centralne ogrzewanie posiada 63% mieszkań. Największym problemem pozostaje w dalszym ciągu ograniczony dostęp do sieci gazowej (30% mieszkań) mimo, że w odniesieniu do średniej w województwie wynoszącej 40,5% powiat lubelski może pochwalić się jednym z lepszych wskaźników.

Wykres 7. Wyposażenie mieszkań w niezbędne warunki sanitarno-ciepłownicze

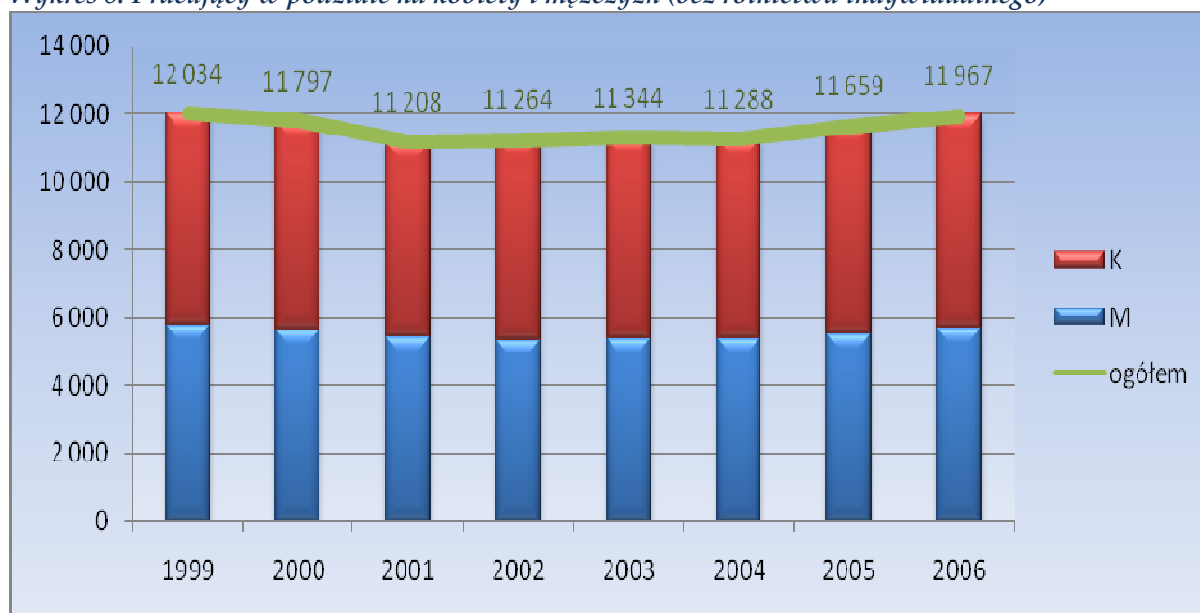

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Zatrudnienie i rynek pracy

Rynek pracy w powiecie lubelskim z jednej strony jest konsekwencją rolniczego charakteru gospodarki oraz struktury wykształcenia mieszkańców, natomiast z drugiej strony wpływu Lublina, oferującego alternatywne zatrudnienie w sektorze przemysłu i usług. Należy jednak zauważyć iż wpływ tego pierwszego czynnika jest zdecydowanie silniejszy.

Wykres 8. Pracujący w podziale na kobiety i mężczyzn (bez rolnictwa indywidualnego)

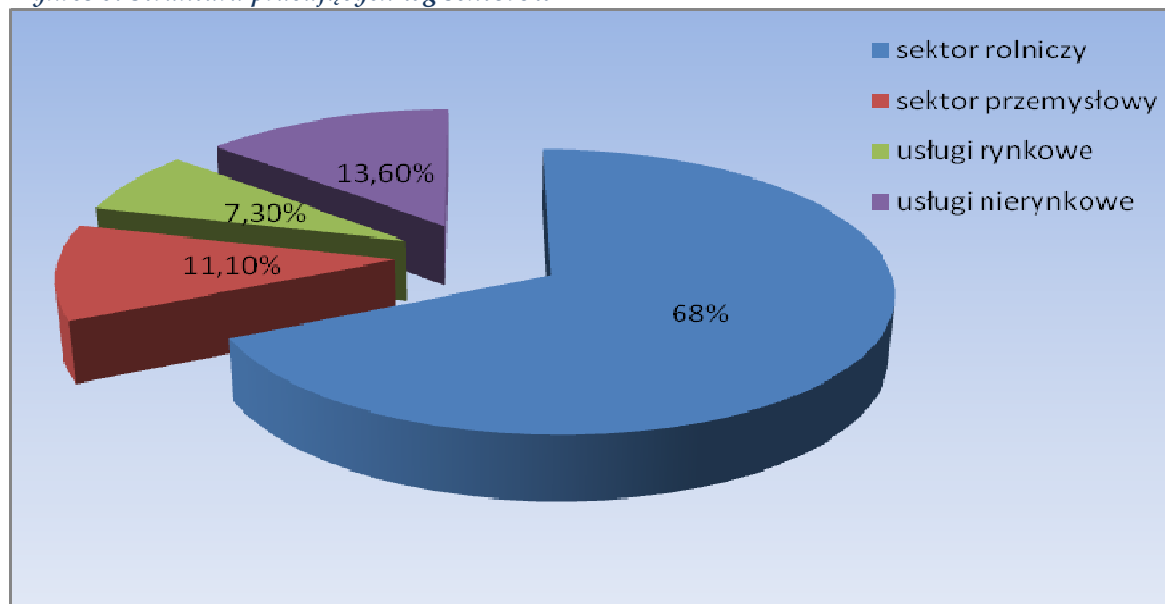

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Na koniec 2006 liczba pracujących w powiecie wynosiła nieco ponad 36 tys. osób, z czego około 24 tys. osób było zatrudnionych w rolnictwie

indywidualnym. Odsetek osób pracujących w rolnictwie wynosi ponad 68% ogółu pracujących w powiecie (21,5% średnio dla kraju i 45% dla województwa). Tak wysoki udział osób zatrudnionych w rolnictwie wskazuje na przestarzałą strukturę lokalnej gospodarki, która w najbliższych latach będzie musiała ulegać stopniowej restrukturyzacji w kierunku tworzenia miejsc pracy w sektorze pozarolnym. Pewne zmiany w tym obszarze będą konsekwencją położenia powiatu w Lubelskim Obszarze Metropolitalnym. Jednym z kluczowych i najlepiej charakteryzujących obszar metropolitalny wskaźników jest odsetek ludności zawodowo czynnej zatrudnionej poza rolnictwem. Z tego punktu widzenia za obszar metropolitalny można uznać obszar miejski wraz z przyległymi jednostkami administracyjnymi, gdy co najmniej 65% ogółu mieszkańców zawodowo czynnych pracuje w zajęciach pozarolniczych. Z uwagi na duży udział sektora rolniczego w gospodarce województwa, wartość wskaźnika progowego dla Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego obniżono do poziomu 50%.

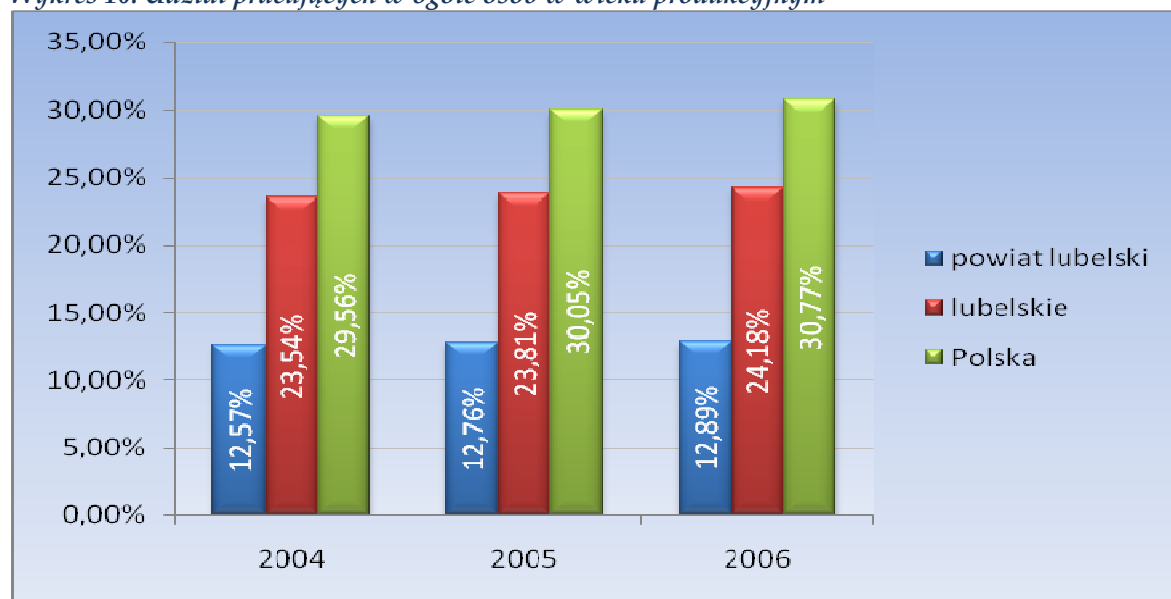
Wykres 9. Struktura pracujących wg sektorów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Wskaźnik zatrudnienia, obrazujący udział pracujących wśród ogółu osób w wieku produkcyjnym wynosi dla powiatu blisko 13% i jest znacznie niższy niż średnie dla województwa (24%) i kraju (31%). Trzeba jednak pamiętać, że wskaźnik ten nie uwzględnia osób pracujących w rolnictwie indywidualnym oraz firmach mikro (zatrudniających do 9 osób).

Wykres 10. Udział pracujących w ogóle osób w wieku produkcyjnym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Do najważniejszych pracodawców w powiecie (zatrudniających powyżej 50 osób) zaliczają się jednostki publiczne. Największym pracodawcą prywatnym na terenie powiatu jest Gospodarstwo Szklarniowe „Leonów” sp. z o.o. (gm. Niemce) zatrudniające 310 osób. Ważnych pracodawców w powiecie przedstawia Tabela 1.

Tabela 1. Najwięksi pracodawcy z terenu powiatu lubelskiego

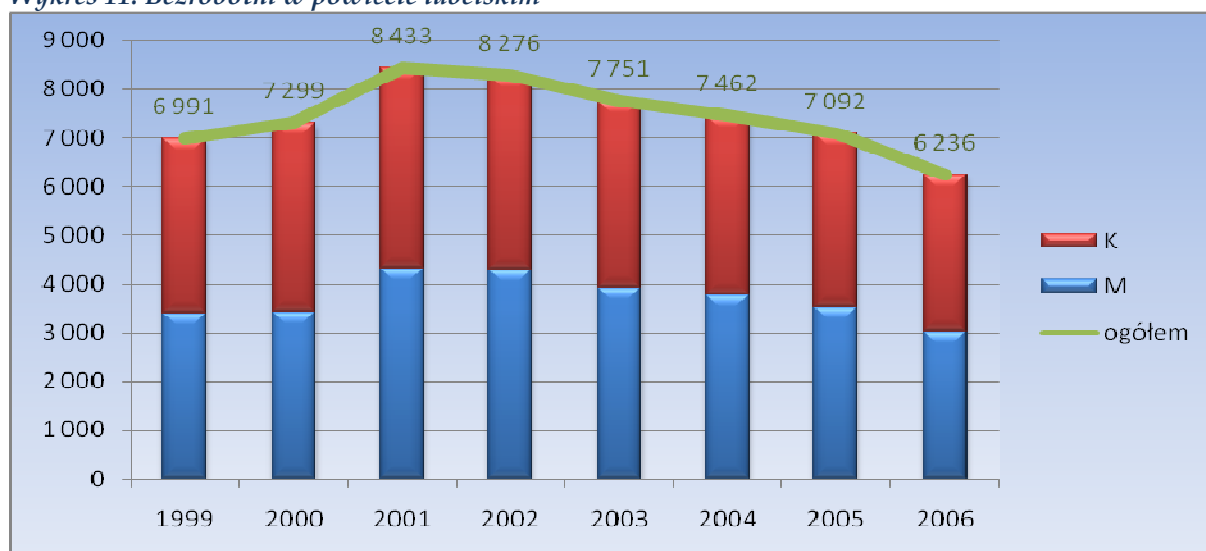
Lp.	Nazwa	Liczba zatrudnionych osób (stan na XI 2007)
1.	Gospodarstwo Szklarniowe „Leonów” sp. z o.o.	310
2.	PPMB Niemce	211
3.	Osmofrost sp. z o.o.	200 (w sezonie letnim: ok. 500 - razem z firmą Unitrade)
4.	Zakład Przetwórstwa Mięsnego „Dacor”	176
5.	„A&T” s.j. Augustyńscy	170
6.	POL-SKONE	154
7.	„Ryjek” Zakład Przetwórstwa Mięsnego	132
8.	As Babuni	127
9.	Spomasz Bełżyce S.A.	100
10.	OSM w Bychawie	92
11.	Unitrade	80
12.	Uren Novaberry sp. z o.o.	77
13.	Multivac Natalin	75
14.	LST Polska sp. z o.o. w Bełżycach	70 (w sezonie letnim: 140)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych przekazanych ze Starostwa Powiatowego

Bezrobocie i jego struktura

Bezrobocie w powiecie lubelskim, podobnie jak w całym województwie, stanowi w dalszym ciągu duży problem społeczny. Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiecie na koniec czerwca 2007 roku wynosiła 10,4% i była niższa niż w skali całego województwa (13,9%). W porównaniu z okresem ubiegłego roku stopa bezrobocia spadła o prawie 2,5 punktów procentowych.

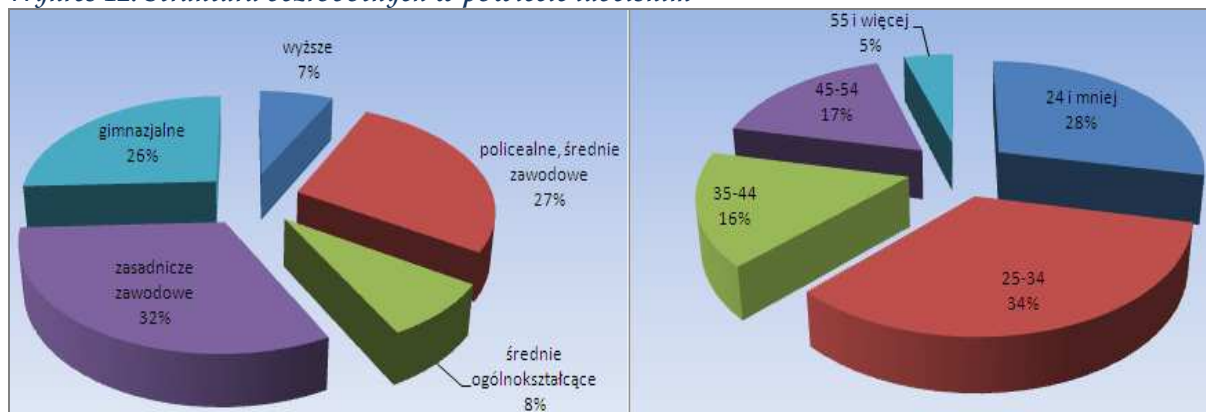
Wykres 11. Bezrobotni w powiecie lubelskim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Na koniec czerwca 2007 roku w Powiatowym Urzędzie Pracy w Lublinie było zarejestrowanych 5249 bezrobotnych, z czego 52% stanowiły kobiety. Generalnie wśród osób bezrobotnych dominują osoby młode (do 34 lat) oraz słabo wykształcone (58% bezrobotnych nie posiada wykształcenia średniego). Ponad 36% bezrobotnych to osoby długotrwale bezrobotne, czyli pozostające bez pracy powyżej 24 miesięcy.

Wykres 12. Struktura bezrobotnych w powiecie lubelskim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Powyższe dane wskazują na strukturalny charakter bezrobocia w powiecie i jego trwale ograniczenie będzie zależało nie tylko od poprawy koniunktury gospodarczej

w powiecie, ale również od przekwalifikowania się wielu osób i znalezienia pracy w innym zawodzie.

Aktywizacja zawodowa bezrobotnych

Najpopularniejszą metodą poszukiwania pracy są kontakty osobiste oraz śledzenie ogłoszeń w prasie oraz w Internecie. Około 40% bezrobotnych korzysta z usług powiatowego urzędu pracy, zaś tylko około 10% z prywatnych agencji pośrednictwa pracy (na terenie powiatu funkcjonuje tylko jedna niepubliczna agencja zatrudnienia: Fundacja „Nowy Staw” w Nasutowie).

Instytucje zajmujące się obsługą rynku pracy oferują różnorodne usługi skierowane do osób bezrobotnych. Do najważniejszych z nich należą: szkolenia zawodowe, szkolenia dotyczące poruszania się po rynku pracy, poradnictwo zawodowe, pośrednictwo pracy, kluby pracy, zatrudnienie subsydiowane oraz staże. Niestety, problemem w dalszym ciągu pozostaje dostępność tych usług dla bezrobotnych oraz ich jakość.

Tabela 2. Środki finansowe przeznaczone na formy aktywizacji zawodowej dostępne dla bezrobotnych w 2007 roku

Forma	Zaangażowane środki finansowe (w zł)
Prace interwencyjne	627 350
Roboty publiczne	226 451,28
Stáže	1 863 592,33
Szkolenia	993 321,04
Przygotowanie zawodowe	259 127,35
Dotacje	1 876 119,43
Refundacja doposażenia i wyposażenia stanowiska pracy	740 405,72
Prace społecznie użyteczne	31 000
RAZEM	6 617 367,15

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez Powiatowy Urząd Pracy

Generalnie tylko niewiele ponad 20% bezrobotnych dobrze ocenia działalność lokalnych instytucji rynku pracy. Dlatego też, jednym ze strategicznych działań powinien być rozwój publicznych i niepublicznych instytucji rynku pracy oraz poprawa dostępności i jakości świadczonych przez nie usług.

Samozatrudnienie i promocja przedsiębiorczości

Jedną z form przeciwdziałania bezrobociu jest aktywizacja mieszkańców w zakresie samozatrudnienia i przedsiębiorczości. Jednak, jak dowodzą badania, gotowość mieszkańców powiatu do podejmowania działalności na własny rachunek jest dosyć ograniczona. Ocenia się, że tylko około 25% mieszkańców byłaby skłonna podjąć ryzyko założenia własnej firmy. Do głównych barier utrudniających założenie własnej firmy należy zaliczyć: trudności finansowe, brak kwalifikacji

i doświadczenia, a także brak wsparcia ze strony instytucji rynku pracy w zakresie aktywnego wspierania potencjalnych przedsiębiorców.

Dlatego też, jednym ze strategicznych kierunków działań instytucji rynku pracy i otoczenia biznesu powinien być rozwój kompleksowych instrumentów wsparcia dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą. Usługi te powinny obejmować nie tylko bezpłatne doradztwo i szkolenia w zakresie prowadzenia własnej firmy, ale także instrumenty wsparcia finansowego.

Poziom wykluczenia społecznego

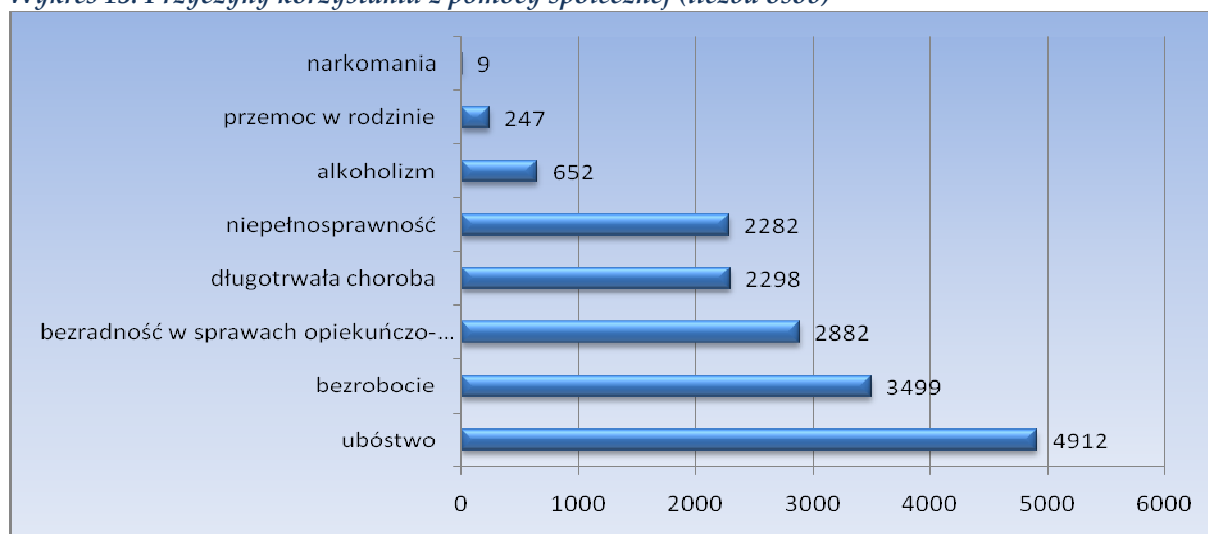
Wysoki poziom bezrobocia oraz niskie dochody mieszkańców, osiągnięte zarówno ze źródeł zarobkowych jak i niezarobkowych, są podstawowymi przyczynami wykluczenia społecznego. Głównymi czynnikami wpływającymi na ciągle wysoki poziom wykluczenia społecznego w powiecie są:

- bezrobocie, które dotyka ponad 5 tys. osób,
- ubóstwo, którym zagrożonych jest blisko 5 tys. osób,
- niepełnosprawność i długotrwała choroba, która dotyczy ponad 4,5 tys. osób,
- bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych, z którą boryka się blisko 3 tys. osób,

Łączne wydatki wszystkich gmin na opiekę społeczną w 2005 roku wynosiły blisko 33 mln zł, wydatki powiatu wyniosły ponad 11 mln zł. Daje to odpowiednio 16,2% oraz 18,5% budżetu poszczególnych jednostek (17% średnio w województwie).

W celu przeciwdziałania występującym zjawiskom wykluczenia społecznego, na terenie powiatu wdrażana jest *Strategia rozwiązywania problemów społecznych w powiecie lubelskim*. Ponadto w ramach projektu realizowanego ze środków Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL obecnie jest opracowywana *Powiatowa Strategia Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu na lata 2007-2010 „Bądźmy Razem”*.

Wykres 13. Przyczyny korzystania z pomocy społecznej (liczba osób)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Lublinie

1.2.4. Gospodarka

Powiat lubelski, podobnie jak wiele innych powiatów w województwie, cechuje się stosunkowo niekorzystną strukturą gospodarczą, z dominującą pozycją mało efektywnego sektora rolnego i słabo rozwiniętą działalnością pozarolniczą.

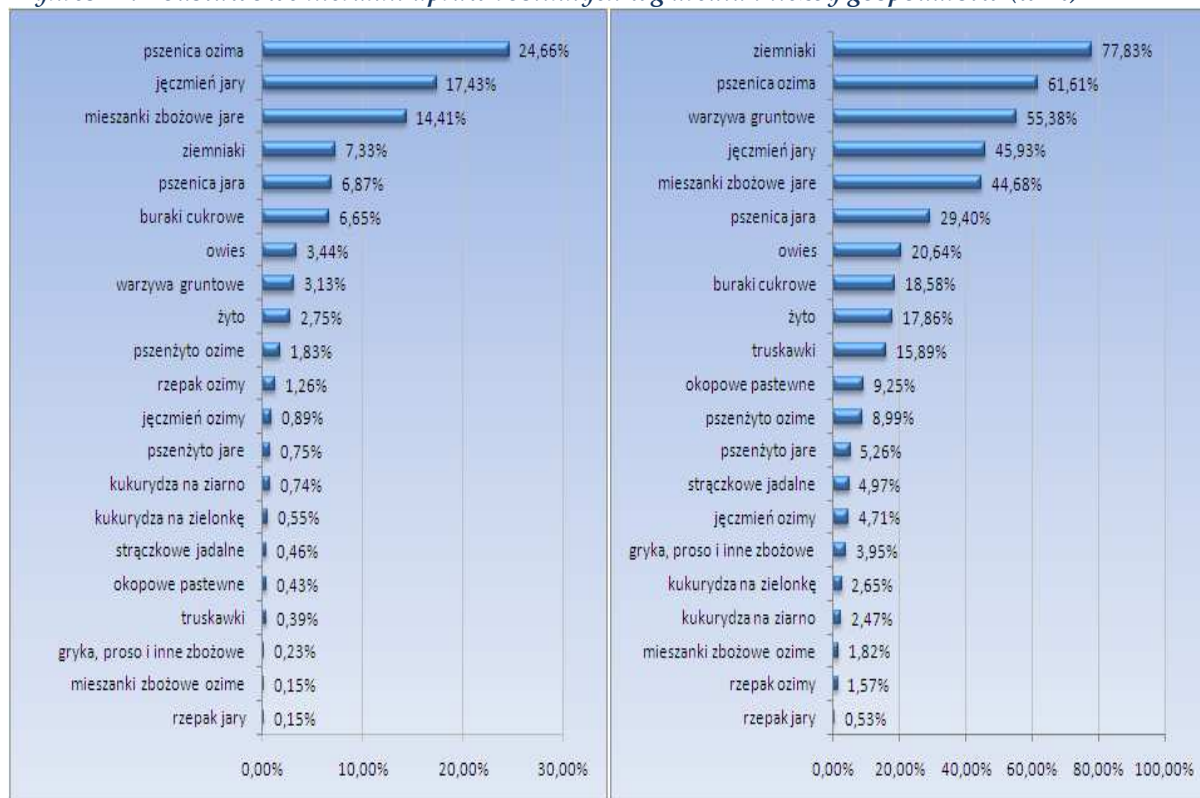
Sektor rolniczy

Pod względem zatrudnienia sektor rolny jest dominującym sektorem gospodarki powiatu lubelskiego. Użytki rolne, w skład których wchodzi grunty orne, sady, łąki i pastwiska zajmują 82,5% powierzchni powiatu.

Pokrywa glebowa powiatu lubelskiego jest słabo zróżnicowana. Na terenie całego powiatu występują następujące typy gleb: brunatne, płowe, bielcowe, czarne ziemie, mady rzeczne, gleby bagienne, rędziny i pararendziny, gleby antropogeniczne.

Grunty orne oraz sady występujące na terenie powiatu charakteryzują się dużym udziałem gruntów o wysokich klasach bonitacyjnych (klasy II i III), stanowią one około 60% ogólnej powierzchni gruntów ornych i sadów w powiecie. Przeważająca część użytków zielonych występujących na terenie powiatu, to gleby zakwalifikowane do klas bonitacyjnych III, IV i V, udział tych gruntów wynosi około 92% powierzchni użytków zielonych.

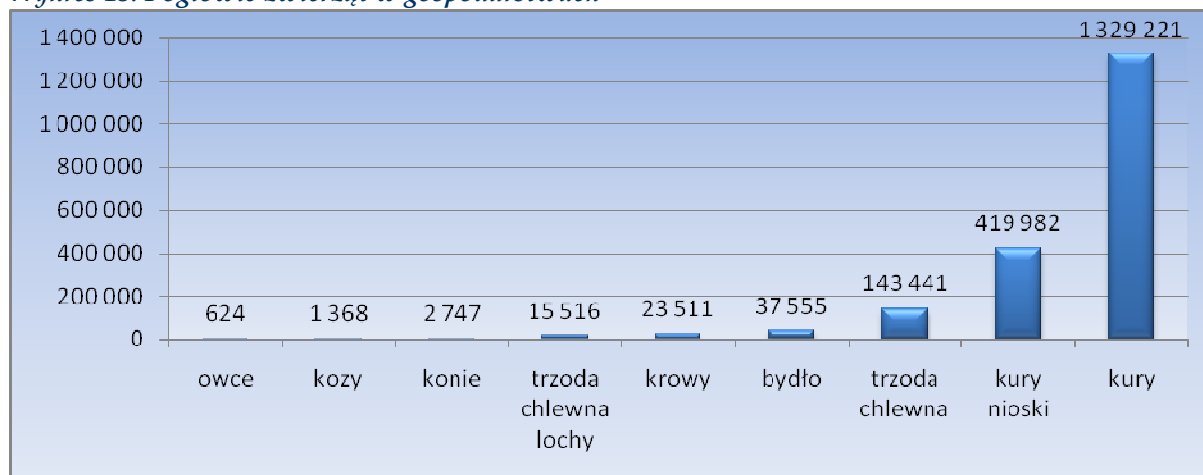
Wykres 14. Podstawowe kierunki upraw roślinnych wg areali i liczby gospodarstw (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Jakość gleb determinuje w dużym stopniu kierunki upraw roślin. Dominują zboża, ziemniaki i buraki cukrowe. Jeśli chodzi o pogłowie zwierząt to, podobnie jak w przypadku innych powiatów województwa lubelskiego, najwyższe wskaźniki notowane są dla drobiu i trzody chlewnej. Ze względu na sąsiedztwo Lublina sektor rolny na terenie powiatu lubelskiego powinien w szczególny sposób specjalizować się w produkcji określonych produktów rolnych, np. owoców i warzyw, dla których Lublin (z ponad 350 tys. mieszkańców) może być doskonałym rynkiem zbytu.

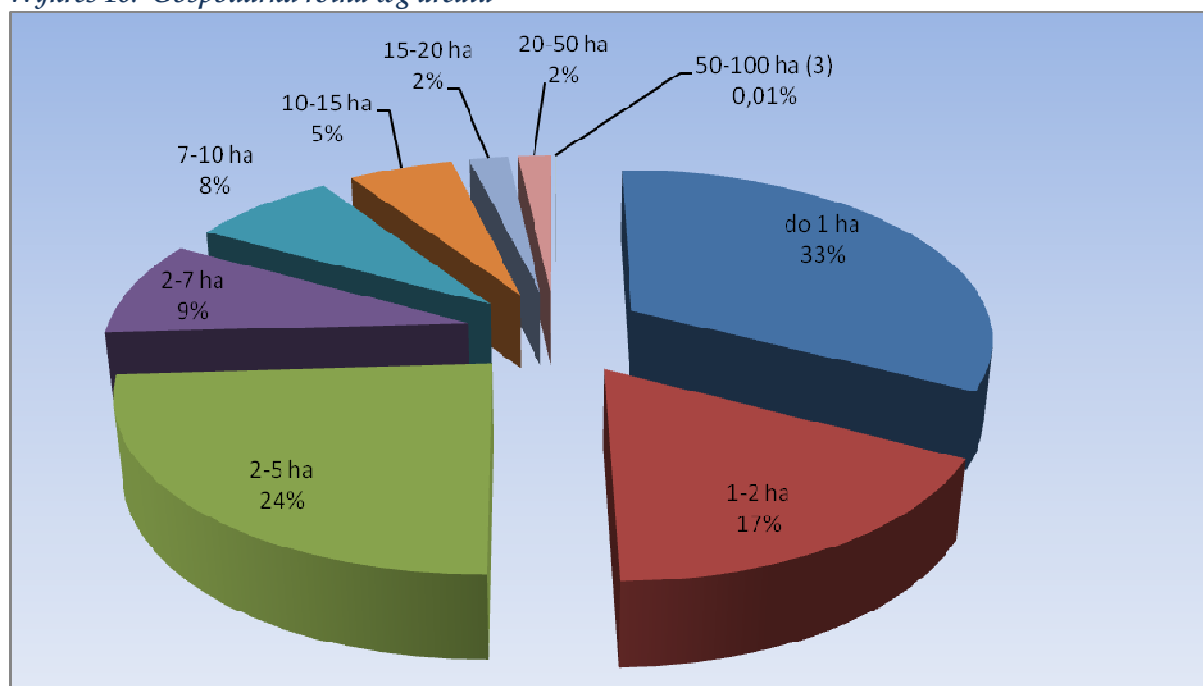
Wykres 15. Pogłowie zwierząt w gospodarstwach

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Rolnictwo w powiecie jest rozdrobnione i mało efektywne. Łącznie funkcjonuje około 25 tys. gospodarstw rolnych, z czego 91% to gospodarstwa o powierzchni mniejszej niż 10 ha. Średnia wielkość gospodarstwa rolnego w powiecie wynosi 5,34 ha i jest niższa niż średnio w województwie (6,9 ha).

Wykres 16: Gospodarka rolna wg arealu

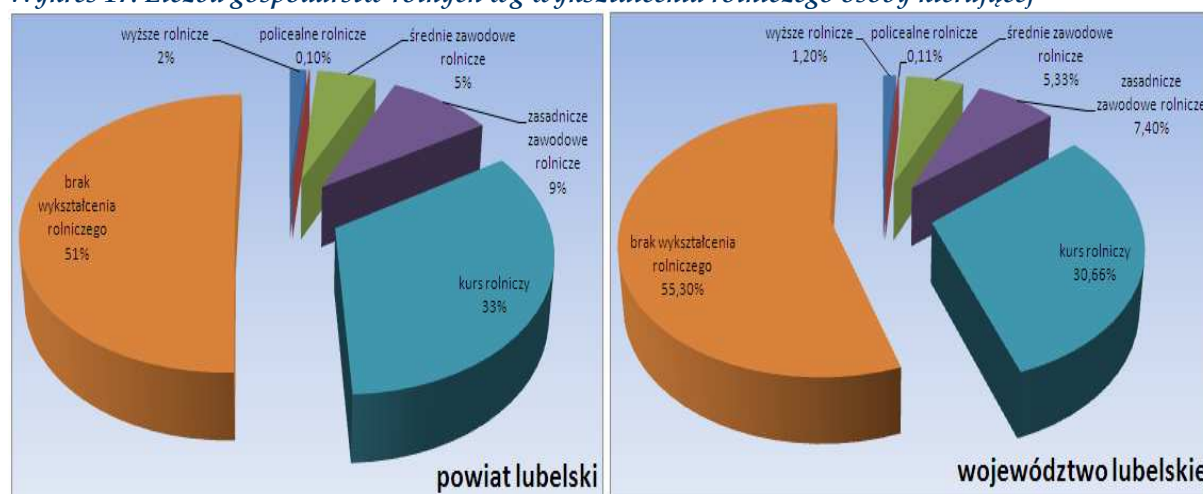
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Szacuje się, że blisko 49% gospodarstw rolnych w powiecie produkuje towar na rynek, pozostałe zaś zajmują się produkcją rolną głównie na własne potrzeby (36,7%) lub wyłącznie na własne potrzeby (8,6%). Wśród gospodarstw rolnych dominują tradycyjne metody produkcji, bez nadmiernego stosowania środków chemicznych do nawożenia i ochrony upraw. Czynnikiem ten może być atutem do rozwoju rolnictwa ekologicznego. Dotychczas na terenie powiatu funkcjonuje jednak tylko 17 certyfikowanych gospodarstw zajmujących się ekologiczną produkcją żywności. W najbliższych latach należy dążyć do dalszego rozwoju gospodarstw ekologicznych w powiecie i tworzenia sieci dystrybucji i zbytu dla wytwarzanych produktów.

Niestety w dalszym ciągu niewielki jest odsetek gospodarstw starających się różnicować swoją działalność rolną. Ocenia się, że tylko około 11% gospodarstw rolnych prowadzi działalność pozarolniczą. Główne obszary działalności pozarolniczej to: przetwórstwo przemysłowe, handel oraz budownictwo. Na terenie powiatu działa około 30 gospodarstw agroturystycznych.

Jedną z barier utrudniających restrukturyzację sektora rolnego oraz poprawę jego efektywności jest niski poziom wykształcenia rolników. Ponad połowa gospodarstw rolnych prowadzona jest przez osoby nie posiadające wykształcenia rolniczego. Tylko 2% gospodarstw rolnych prowadzonych jest przez osoby z kierunkowym wykształceniem wyższym. Mimo tego są to wskaźniki nieco lepsze niż średnia dla województwa.

Wykres 17. Liczba gospodarstw rolnych wg wykształcenia rolniczego osoby kierującej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

W gospodarstwach rolnych znajduje się więcej maszyn rolniczych niż wskazują średnie wskaźniki dla województwa i kraju.

Tabela 3. Ilość sprzętu rolniczego przypadająca na 100 gospodarstw rolnych

	Ciągniki	Samochody ciężarowe	Kombajny zbożowe	Kombajny ziemniaczane
Polska	46	5	4,2	3
Lubelskie	51	3	4,9	3
Powiat lubelski	58	5,1	7	8

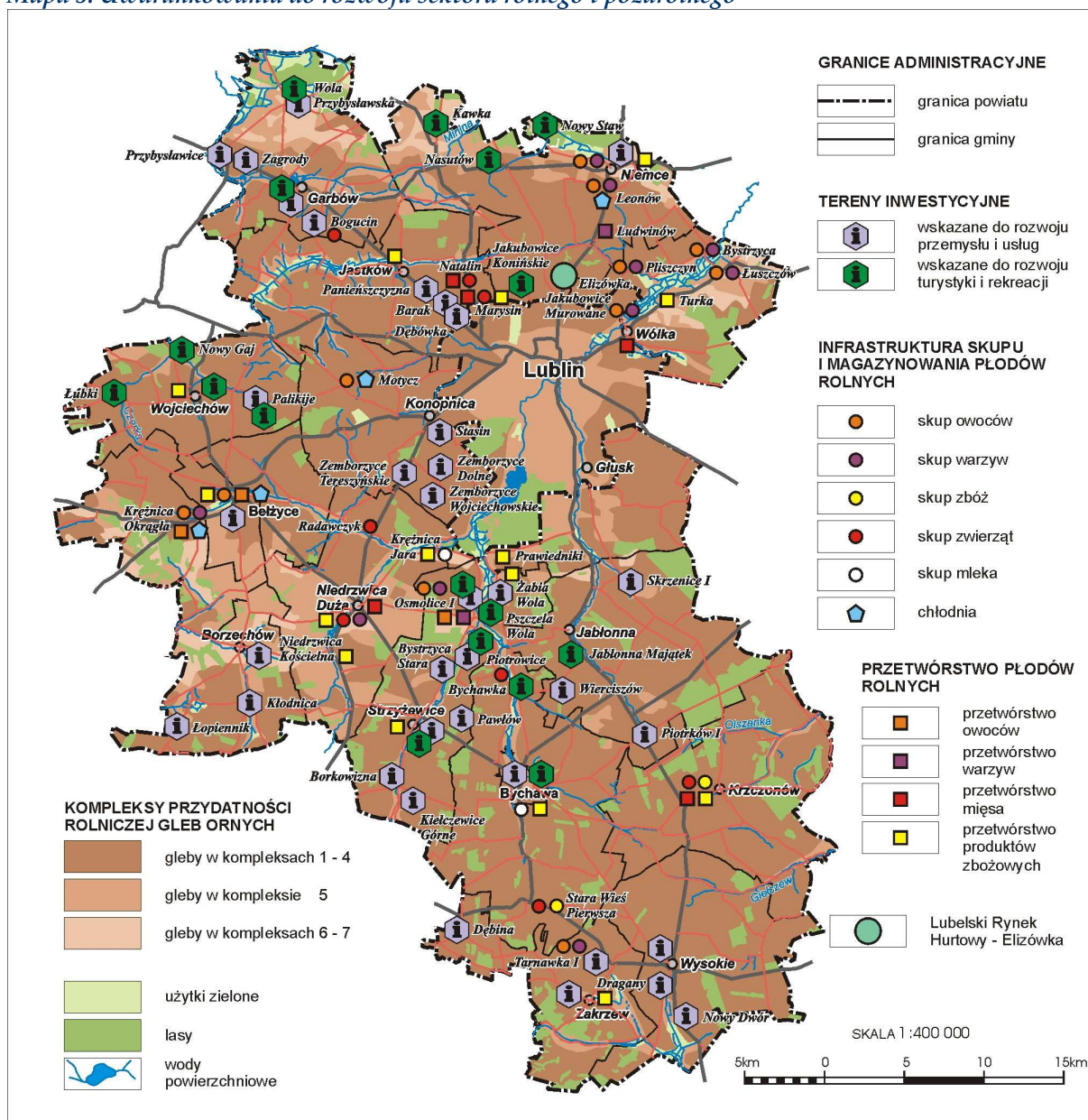
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Rolnicy mają dostęp do coraz lepiej rozwiniętej sieci instytucji otoczenia rolnictwa w powiecie. W jej skład wchodzi między innymi takie instytucje jak: Oddziały Regionalny i Powiatowy Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa z siedzibą w Elizówce (gm. Niemce), oddziały Lubelskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Bełżycach, Elizówce, Konopnicy i Zakrzewie.

Na terenie powiatu działają również spółdzielnie produkcyjne w Woli Przybysławskiej (gm. Garbów) oraz w Turce (gm. Wólka), 2 grupy producenckie: Grupa Producentka Trzody Chlewnej w Babinie (gm. Bełżyce) oraz Grupa Producentów Owoców w Dziuchowie (gm. Niemce), a także Zrzeszenie Producentów Warzyw „Kal-Brok” w Krężnicy Jarej (gm. Niedzwica Duża) i Związek Producentów Jablek w Kolonii Świdnik Mały (gm. Wólka).

W powiecie funkcjonuje również szereg podmiotów gospodarczych zajmujących się skupem żywca, skupem i przetwórstwem płodów rolnych (m.in. przetwórstwo i eksport owoców schłodzonych), kilka masarni i piekarni.

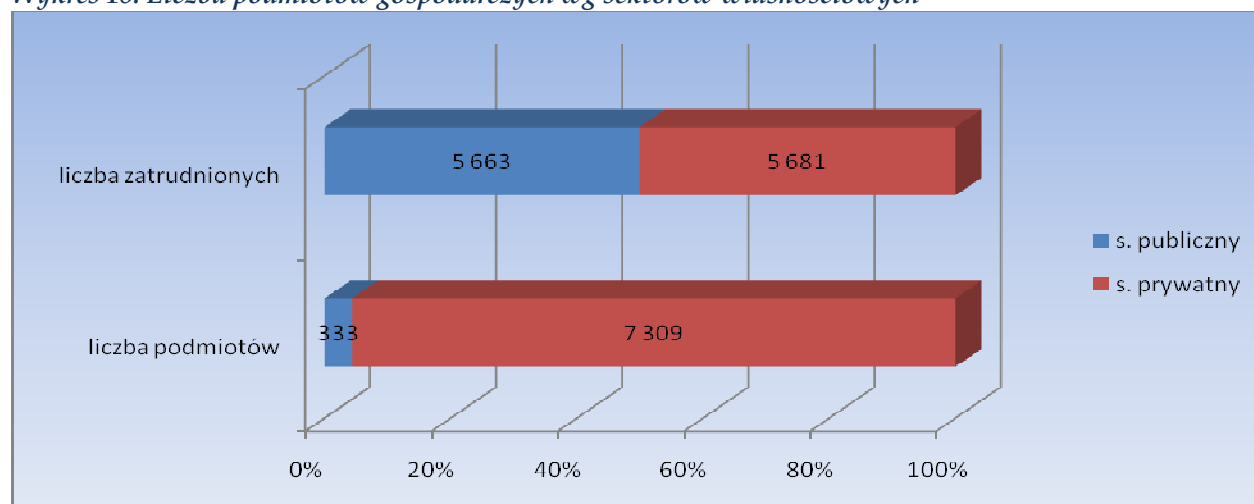
Mapa 5. Uwarunkowania do rozwoju sektora rolnego i pozarolnego

Sektor pozarolniczy

Poza indywidualnymi gospodarstwami rolnymi, w powiecie lubelskim zlokalizowanych jest ponad 7,6 tys. podmiotów gospodarczych, z czego 79% to osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Tzw. wskaźnik przedsiębiorczości, liczony liczbą zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców, wynosi dla powiatu 54 przedsiębiorstwa i jest niższy niż średnia dla województwa (68 podmiotów) i tym bardziej niż średnia dla kraju (95 podmiotów).

Wykres 18. Liczba podmiotów gospodarczych wg sektorów własnościowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Najliczniej reprezentowaną dziedziną działalności jest sekcja G (handel oraz naprawy), w której działa 34,7% zarejestrowanych podmiotów. W sekcjach F (budownictwo) i K (obsługa nieruchomości, wynajem maszyn i urządzeń, informatyka) działa nieco ponad 10% przedsiębiorstw (w każdej z nich), zaś w sekcjach D (przetwórstwo przemysłowe) oraz I (transport, gospodarka magazynowa) działalność gospodarczą prowadzi niespełna 10% podmiotów gospodarczych (w każdej z nich).

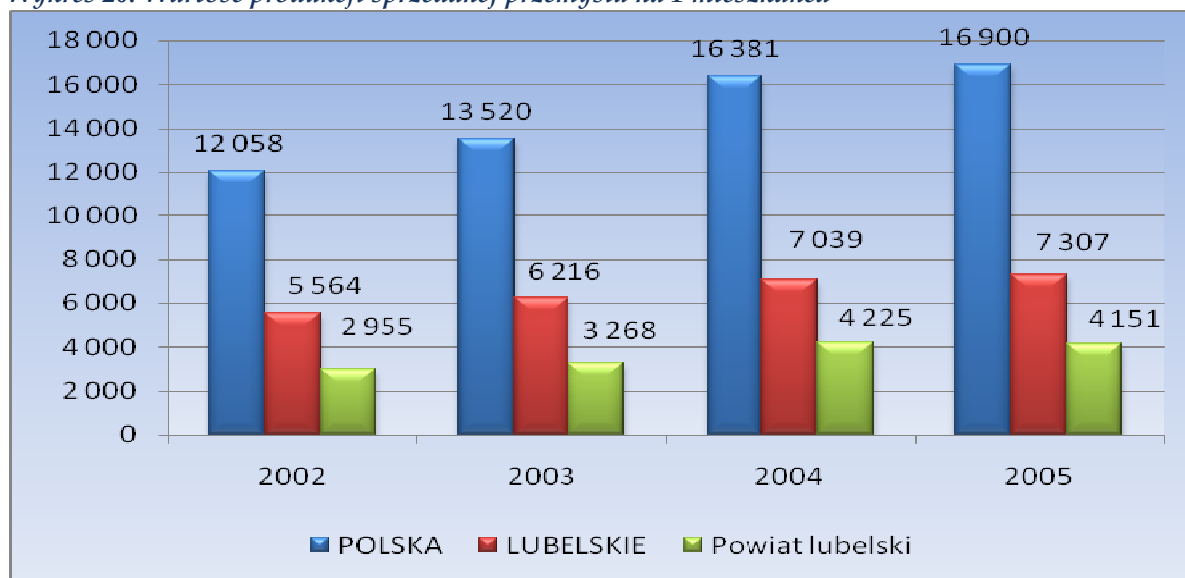
Wykres 19. Liczba podmiotów gospodarczych wg sekcji PKD

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Mała liczba przedsiębiorstw działających w sektorze przemysłu przekłada się na niską wartość produkcji sprzedanej w przeliczeniu na mieszkańca. Jest ona ponad czterokrotnie niższa niż średnia dla Polski i o 43% niższa niż w województwie. Co jest bardzo niepokojące bowiem wskaźnik ten w roku 2005 zanotował spadek, przy rosnących wartościach w kraju i regionie.

Wykres 20. Wartość produkcji sprzedanej przemysłu na 1 mieszkańca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

O kondycji gospodarki i jej potencjalne rozwojowym w dużym stopniu świadczą nakłady inwestycyjne i wartość środków trwałych w przedsiębiorstwach. Na tle kraju i województwa, przedsiębiorstwa powiatu lubelskiego jawią się jako niedoinwestowane i mało konkurencyjne. Nakłady inwestycyjne (9,5 tys. zł na przedsiębiorstwo) są ponad dwukrotnie niższe niż średnia krajowa (22 tys. zł) i o 35% niższe niż średnia dla województwa (14,5 tys. zł).

Wykres 21. Nakłady inwestycyjne i wartość brutto środków trwałych na 1 mieszkańca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest niska wartość środków trwałych. Dla powiatu jest to 83 tys. zł na przedsiębiorstwo, podczas gdy średnia dla województwa wynosi 216,5 tys. zł i 280,5 tys. zł średnio na przedsiębiorstwo w kraju.

Tabela 4. Nakłady inwestycyjne i wartość środków trwałych na 1 przedsiębiorstwo

Lata	Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 przedsiębiorstwo w tys. zł				Wartość brutto środków trwałych na 1 przedsiębiorstwo w mln zł			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
Polska	18,19	18,21	20,42	21,91	0,259	0,261	0,274	0,281
Lubelskie	11,38	11,44	12,23	14,56	0,190	0,194	0,211	0,217
Powiat lubelski	10	7,7	8	9,5	0,071	0,071	0,083	0,083

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Wspierając procesy restrukturyzacyjne w powiecie należy przede wszystkim dążyć do wzrostu liczby przedsiębiorstw w najważniejszych dla rozwoju powiatu branżach, tj. budownictwie, przetwórstwie przemysłowym i usługach rynkowych, w tym w sekcji H (hotele i restauracje).

Na terenie powiatu zarejestrowanych jest tylko 29 spółek z udziałem kapitału zagranicznego, co stanowi niecałe 3,3% tego rodzaju podmiotów działających w województwie. Tak niski udział firm z kapitałem zagranicznym wynika nie tylko z braku zainteresowania inwestorów zagranicznych tym obszarem województwa, ale również może być rezultatem braku wolnych terenów inwestycyjnych. Z informacji nadesłanych przez poszczególne gminy wynika, że na terenie powiatu jest około 260 ha terenów inwestycyjnych. Należy jednak pamiętać, że atrakcyjność tych terenów jest mocno ograniczona z uwagi na słabą dostępność komunikacyjną i niedostateczne wyposażenie w podstawową infrastrukturę techniczną. Dlatego też w najbliższych latach należy zwrócić szczególną uwagę na kompleksowe przygotowanie terenów pod przyszłe inwestycje i właściwą ich promocję na forum krajowym i międzynarodowym.

Instytucje otoczenia i wspierania przedsiębiorczości

Jednym z warunków rozwoju przedsiębiorczości są sprawnie działające instytucje otoczenia przedsiębiorczości. We wszystkich gminach powiatu działają placówki bankowe. Wprawdzie na terenie powiatu ziemskiego nie funkcjonują agencje rozwoju lokalnego, należy jednak pamiętać, że kompleksowe usługi szkoleniowo-doradcze dla przedsiębiorstw działających na całym obszarze powiatu świadczą liczne podmioty z terenu miasta Lublina. Niestety na terenie powiatu działa niewiele instytucji zrzeszających biznes. Wyjątek stanowi Cech Rzemiosł w Bychawie, który zrzesza i reprezentuje interesy drobnych przedsiębiorców zajmujących się głównie rzemiosłem i handlem.

Zatem dążąc do rozwoju przedsiębiorczości należy również zadbać o rozwój instytucji samorządu gospodarczego, które w istotny sposób mogą przyczynić się do umocnienia sektora biznesu w powiecie i podniesienia jego konkurencyjności.

Rozwój sektora turystyki

Rozwój sektora turystyki może być jedną z form wzmacniania lokalnej gospodarki i tworzenia nowych miejsc pracy poza rolnictwem. Szansą dla rozwoju turystyki w powiecie mogą być atrakcyjne przyrodniczo tereny Krzczonowskiego Parku Krajobrazowego i Kozłowieckiego Parku Krajobrazowego. Do obszarów o bardzo wysokich walorach krajoznawczych zaliczyć należy także Obszar Chronionego Krajobrazu Dolina Ciemięgi⁶.

Do głównych form turystyki i rekreacji mających realne szanse rozwoju w powiecie lubelskim należy zaliczyć:

- turystyka sobotnio-niedzielną mieszkańców Lubelszczyzny, z wykorzystaniem kompleksów leśnych, sieci rzek i zbiorników wodnych (do uprawiania między innymi wędkarstwa oraz organizowania spływów wodnych),
- turystyka rowerowa rozwijana ścieżkami rowerowymi (w tym szlakami wojewódzkimi: Lublin – Wola Uhruska i Lublin – Nałęczów – Kazimierz Dolny),
- turystyka krajoznawcza i kulturowa z wykorzystaniem szlaków turystycznych, w tym: Szlaku Doliny Ciemięgi, Szlaku „Śladami Kajetana Koźmiana”, Szlaku „Kapliczki Ziemi Wojciechowskiej” oraz ścieżek edukacyjnych, np. Ścieżka edukacyjna „Za ptasim głosem doliną Bystrzycy”,
- agroturystyka oraz organizacja letniego wypoczynku dla dzieci w szkołach wiejskich.

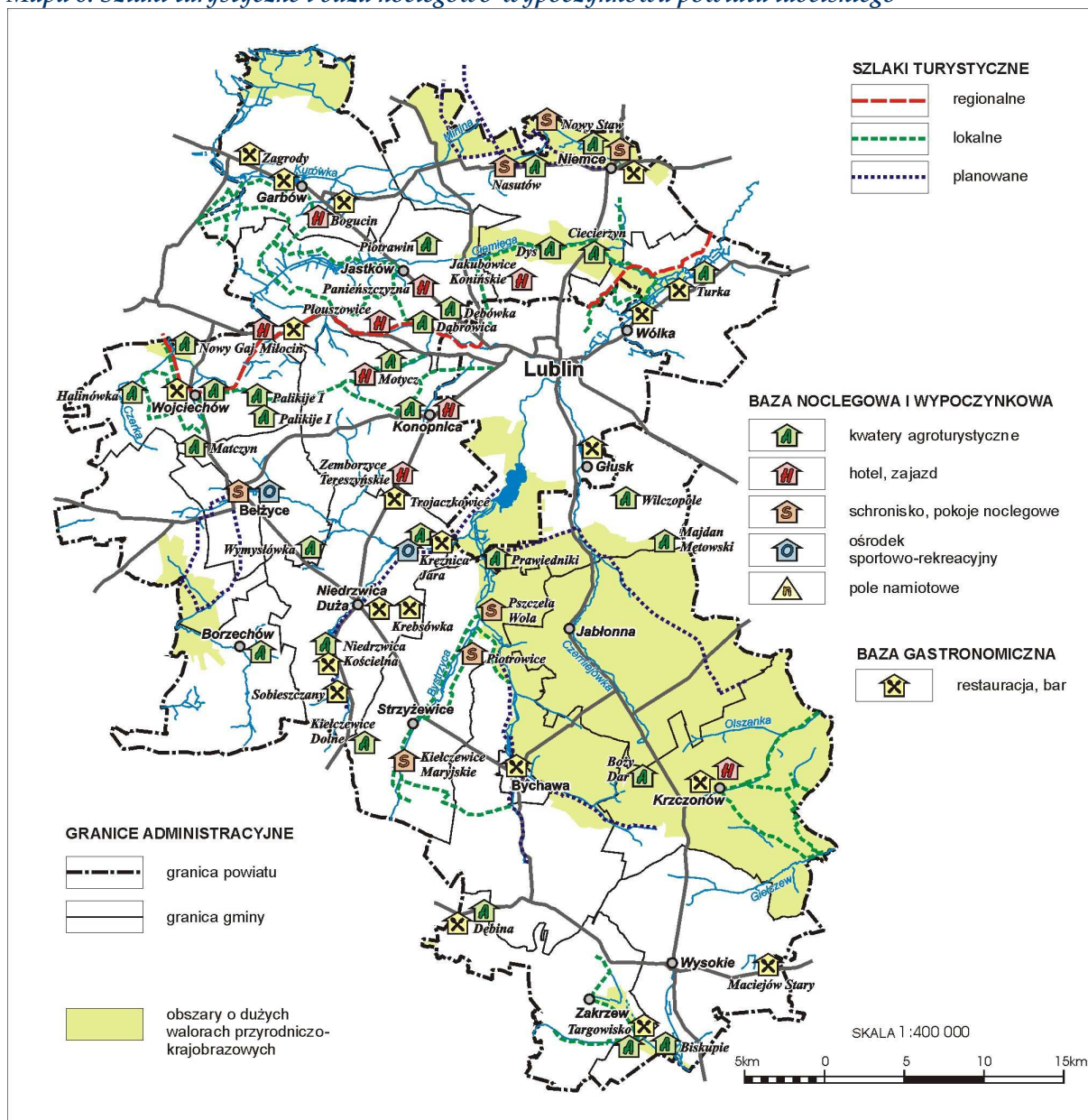
Jednak niezbędnym warunkiem do rozwoju różnych form turystyki w powiecie jest stworzenie odpowiedniej infrastruktury (w tym bazy noclegowo-gastronomicznej) oraz prowadzenie skutecznych działań promocyjnych. Obecnie na terenie powiatu funkcjonuje 6 turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania co stanowi zaledwie 2% obiektów w województwie. Łącznie obiekty te dysponują 139 miejscami noclegowymi (wszystkie dostępne są przez cały rok). Obiekty zbiorowego zakwaterowania funkcjonują jedynie w trzech gminach powiatu: Jastków (24 miejsca). Konopnica (71) i Niemce (44). W 2006 r. z bazy noclegowej skorzystało blisko 6,5 tys. turystów (o 40% więcej niż w 2005 r.), w tym tylko 700 osób to turyści z zagranicy.

Ważnym elementem tworzącej się infrastruktury turystycznej są gospodarstwa agroturystyczne, które najliczniej występują w gminach: Wojciechów (8), Konopnica (5) oraz Niemce (5). W najbliższych latach należy zadbać o dalszy rozwój gospodarstw agroturystycznych w powiecie oraz włączenie ich do kompleksowego systemu promocji i zwiększania zakresu świadczonych usług.

⁶ *Koncepcja programowo-przestrzenna rozwoju turystyki i rekreacji – Atrakcyjność turystyczna województwa lubelskiego, Biuro Planowania Przestrzennego styczeń 2007.*

W powiecie lubelskim stosunkowo dobrze rozwija się infrastruktura szlaków turystycznych. Poza wspomnianymi powyżej wojewódzkimi szlakami rowerowymi, występują także szlaki gminne (m.in. na terenie gmin: Garbów, Jastków, Krzczonów, Wólka) oraz zwyczajowo przyjęte trasy rowerowe. W poszczególnych gminach funkcjonują także liczne ścieżki edukacyjne, przebiegające przez najbardziej atrakcyjne przyrodnicze miejsca. W najbliższym czasie planowane jest również utworzenie kolejnych ciągów pieszo-rowerowych (m.in. znad Zalewu Zembrzyckiego do Sobieszczan oraz wzdłuż rzeki Krężniczanki).

Mapa 6. Szlaki turystyczne i baza noclegowo-wypoczynkowa powiatu lubelskiego

W celu rozwoju sektora usług turystycznych w powiecie należy przede wszystkim dążyć do:

- dalszego rozwoju podstawowej infrastruktury, w tym przede wszystkim bazy gastronomicznej i noclegowej, niezbędnej do stworzenia kompleksowej oferty turystycznej i zapewnienia zadawalającej jakości usług,

- przygotowania atrakcyjnej oferty turystycznej zdolnej przyciągnąć i zatrzymać na dłużej turystów,
- zwiększenia aktywności samorządów lokalnych i mieszkańców w zakresie tworzenia lokalnych produktów turystycznych i promowania ich na zewnątrz.

1.2.5. Infrastruktura techniczna

Wyposażenie powiatu w podstawową infrastrukturę techniczną decyduje w dużym stopniu o jakości życia mieszkańców i wpływa na atrakcyjność inwestycyjną powiatu i wchodzących w jego skład gmin. Ogólnie należy stwierdzić, że powiat lubelski boryka się z wieloma problemami, jeżeli chodzi o jakość i stopień wyposażenia w podstawową infrastrukturę techniczną. Poniżej dokonano krótkiej analizy głównych elementów składowych infrastruktury technicznej w powiecie oraz wskazano na główne kierunki jej rozwoju.

Infrastruktura transportowa i komunikacyjna

Stan i stopień wyposażenia powiatu w infrastrukturę transportową stanowi o jego pozycji konkurencyjnej i atrakcyjności inwestycyjnej. Na terenie powiatu funkcjonuje zarówno infrastruktura kolejowa jak i drogowa.

W powiecie lubelskim zlokalizowane są linie kolejowe normalnotorowe o łącznej długości ok. 38,5 km. Linie te biegną w kierunkach:

- zachodnim: linia relacji Lublin – Warszawa (biegnąca przez Puławę);
- północnym: linia relacji Lublin – Warszawa (biegnąca przez Łuków);
- południowym: linia relacji Lublin – Stalowa Wola.

Uzupełnieniem i alternatywą dla komunikacji kolejowej jest sieć połączeń autobusowych obsługiwanych przez PKS oraz liczne grono przewoźników prywatnych.

Na terenie powiatu lubelskiego istnieje łącznie 2 324,8 km dróg i sieć ta obejmuje:

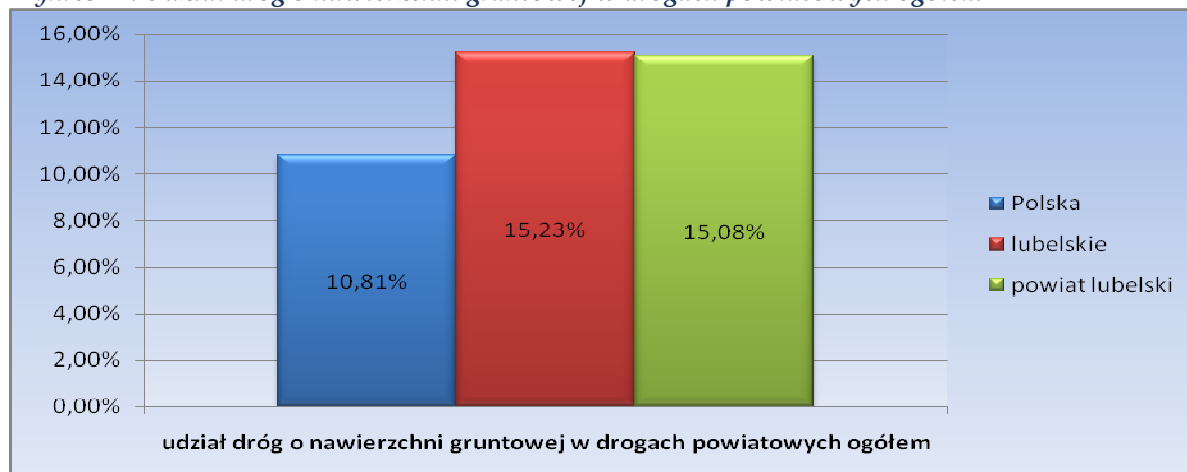
- 64,1 km dróg krajowych, w tym drogi nr: 12, 17, 19, 82.
- 208,2 km dróg wojewódzkich, w tym drogi nr: 747, 747 L, 809, 826, 827, 828, 830, 832, 834, 835, 836, 842.
- 807,5 km dróg powiatowych, w tym 85% to drogi twarde,
- 1245 km dróg gminnych, z których ponad 60% ma powierzchnię utwardzaną asfaltem lub cementem.

Parametry techniczne i użytkowe większości dróg powiatowych i gminnych nie odpowiadają wymaganiom standardom. Wiele odcinków dróg nie posiada dostatecznej nośności - bardzo ważnego parametru technicznego, przy obecnym stałym wzroście przewozu towarów transportem kołowym. Postępująca

degradacja dróg wymaga przeprowadzenia na większości dróg dużego zakresu remontów bieżących, poprawy stanu poboczy i odwodnienia oraz uregulowania stanu prawnego pasów drogowych.

Zaledwie w przypadku 2% dróg powiatowych ich stan można uznać za dobry a około 20% za zadowalający, pozostałe 78% dróg powiatowych wymaga natomiast nakładów inwestycyjnych. Strategie działania powiatu i większości gmin przewidują budowę nowych odcinków dróg oraz modernizację istniejącej nawierzchni.

Wykres 22. Udział dróg o nawierzchni gruntowej w drogach powiatowych ogółem

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Niestety, środki dostępne w budżecie powiatu na modernizację sieci dróg powiatowych są dalece niewystarczające w stosunku do zidentyfikowanych potrzeb. Rocznie z budżetu powiatu przeznaczanych jest średnio około 12,6 mln zł na inwestycje w zakresie modernizacji dróg (kwota ta jest średnią z lat 2005-2007). W roku 2006 wydatki na infrastrukturę drogową stanowiły blisko 17% wydatków powiatu ogółem. Nie pozwala to niestety nawet na bieżące utrzymanie infrastruktury drogowej. Tymczasem potrzeby finansowe w zakresie realizacji najważniejszych inwestycji drogowych w powiecie szacowane są na poziomie około 300 mln zł i obejmują zadania dotyczące następujących ciągów drogowych:

- 2233 L Miłocin-Stasin-Podole
- 2259 L Bełżyce (ul. Lubelska) – Strzeszkowice (odcinek do drogi krajowej nr 19) - etap I
- 2260L Radawiec-Radawczyk
- 2289 L Strzyżewice – Zakrzówek
- 2000 L dr. woj. 829 - Kijany - Łuszczów - do dr. kraj. 82
- 2209 L Jastków – Sieprawice – Tomaszowice
- 2227 L Uniszowice - Motycz - St. Kol. Motycz
- 2229 L Wojciechów - Palikije - Sporniak – Motycz
- 2229 L ciąg komunikacyjny od dr. woj. Nr 827 do dr. woj. Nr 830
- 2259 L Strzeszkowice - Krężnica Jara – Lublin (odcinek od drogi krajowej nr 19 do granicy miasta Lublina) - etap II

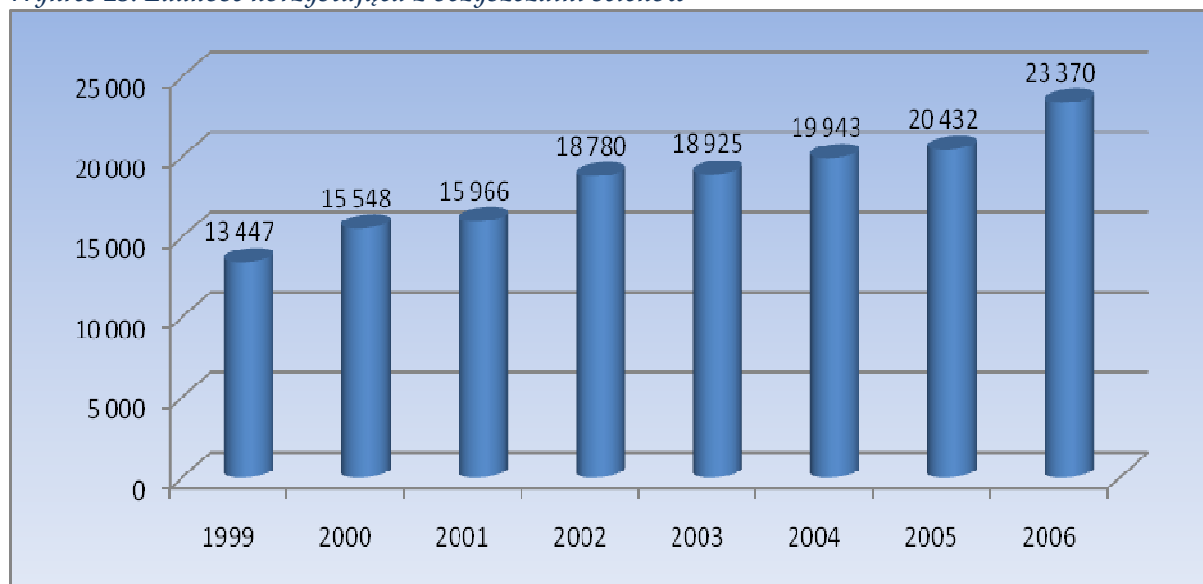
- 2269 L Lublin – Bychawa
- 1524 L Garbów – Wola Przybysławska – Abramów
- 1549 L Wólka Krasienińska – Kawka – Krasienin
- 2107 L Lublin (ul. Wygodna) – Głusk – Kliny – Wierzchowiska na odcinku Głusk-Kliny
- 2129 L Dąbie – Sobieska Wola – Giełczew na odcinku Sobieska Wola – Giełczew
- 2225 L Ciecierzyn – Baszki – Pliszczyn
- 2251 L Kłodnica – Białowoda – Zalesie
- 2254 L Borzechów – Niedrzwica Kościelna
- 2306 L Boża Wola – Wojdat – Zakrzew – Tarnawa na odcinku Zakrzew – Biskupie
- 1548 L Garbów – Borków – Zofian – Staroścín
- 2101L Wólka Lubelska – Świdnik – Janowice
- 2218 L od dr. nr 19 – Wola Niemieka –Dys
- 2223 L Sobianowice- Turka
- 2246L Bełżyce (ul. Przemysłowa) – Borzechów
- 2272L Lublin – Głusk – Skrzynice – Chmiel – Krzczonów – Sobieska Wola- dr.woj.837 na odcinku Dominów – Skrzynice
- 2307 L Tarnawka – Zakrzew – Ponikwy
- 1256 L Niedrzwica Duża – Prawiedniki – Lublin
- 1273 L Lublin – Abramowice Prywatne – Kalinówka

Jednym z rozwiązań zwiększających zdolność inwestycyjną powiatu w zakresie finansowania dróg powinno być planowanie i realizacji wspólnych inwestycji drogowych w partnerstwie z gminami. Takie przedsięwzięcia pozwolą na optymalny wybór zadań inwestycyjnych oraz zwiększą szanse powiatu w ubieganiu się o dofinansowanie projektów ze źródeł zewnętrznych.

Gospodarka wodno-ściekowa

Stan infrastruktury wodno-kanalizacyjnej w powiecie jest niezadowalający, pomimo znacznych postępów dokonanych w tym zakresie na przestrzeni ostatnich lat. Na koniec 2006 roku na terenie powiatu funkcjonowało 15 oczyszczalni ścieków, z czego 13 – to oczyszczalnie komunalne, a 2 pozostałe – to oczyszczalnie przemysłowe. Liczba mieszkańców obsługiwanych przez oczyszczalnie systematycznie wzrasta i na koniec 2006 roku wynosiła ponad 23 tys. osób.

Wykres 23. Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Jednocześnie udział osób korzystających z oczyszczalni w populacji zamieszkującej powiat wynosi obecnie nieco ponad 16% i jest zdecydowanie niższy niż średnia dla Polski (61%) i województwa (53%). Niekorzystnym jest to, że z kanalizacji korzysta 78% mieszkańców miast i tylko 10% mieszkańców wsi.

Wykres 24. Długość sieci wodociągowej i kanalizacyjnej w powiecie (w km)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Poziom skanalizowania poszczególnych gmin jest w dalszym ciągu bardzo niski i tylko w gminach miejsko-wiejskich oraz jednej gminie wiejskiej przekracza 20%.

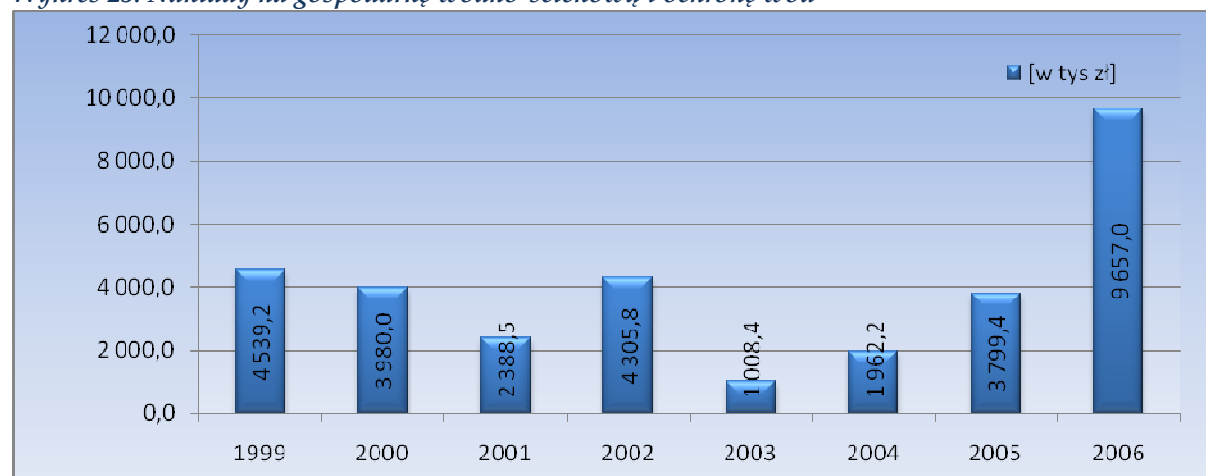
Tabela 5. Stopień zwodociągowania i skanalizowania poszczególnych gmin w powiecie (wg stanu na 31.12.2006 r.)

Lp.	Nazwa Gminy	Stopień zwodociągowania (%)	Stopień skanalizowania (w %)
1.	Bełżyce	24,6	30
2.	Borzechów	100	0
3.	Bychawa	100	30
4.	Garbów	100	12
5.	Głusk	100	0
6.	Jabłonna	100	0
7.	Jastków	92,7	10,65
8.	Konopnica	50	3,57
9.	Krzczonów	100	10
10.	Niedrzwica Duża	100	0
11.	Niemce	100	7
12.	Strzyżewice	95,7	12
13.	Wojciechów	4,6	1
14.	Wólka	100	23,9
15.	Wysokie	100	0
16.	Zakrzew	54,7	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Wojewódzkiego oraz informacji uzyskanych ze Starostwa Powiatowego w Lublinie

Pomimo tak niskiego poziomu skanalizowania gmin, inwestycje w latach 2000 -2006 nakierowane były w większym stopniu na budowę wodociągów niż kanalizacji, co negatywnie wpływa na jakość środowiska. Wybudowano o 64% więcej sieci doprowadzającej wodę niż odprowadzającej ścieki (w Polsce jedynie 29,6% więcej, w województwie już ponad 180% więcej). W latach 1999 – 2006 wybudowano 250 km sieci wodociągowej i tylko 90 km sieci kanalizacyjnej. Dysproporcja ta kształtuje się na poziomie 1:2,7.

Wykres 25. Nakłady na gospodarkę wodno-ściekową i ochronę wód

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Gospodarka odpadami

Na stan środowiska znacząco wpływa gospodarka odpadami. Ocenia się, że rocznie na terenie powiatu lubelskiego powstaje około 32,7 tys. Mg odpadów komunalnych. Tym samym ilość odpadów komunalnych przypadających na jednego mieszkańca powiatu kształtuje się rocznie na poziomie około 230 kg. Szacuje się, że w najbliższych latach ilość odpadów komunalnych w powiecie będzie nieznacznie rosła i w 2015 roku wyniesie około 33 tys. Mg⁷.

Dominującym sposobem zbierania odpadów jest zbiórka odpadów zmieszanych. Procesem odzysku objęta jest niewielka ilość odpadów. Selektywna zbiórka odpadów prowadzona jest na terenie gmin: Borzechów, Głusk, Krzczonów, Strzyżewice oraz Wojciechów. W pozostałych gminach powiatu lubelskiego funkcjonuje ograniczony system selektywnej zbiórki odpadów.

Podstawową metodą unieszkodliwiania odpadów jest ich deponowanie na składowiskach odpadów. Na terenie powiatu zlokalizowanych jest 8 składowisk odpadów komunalnych, z tym że obecnie funkcjonuje 6 z nich: w Bełżycach, w miejscowości Zdrapy (gm. Bychawa), w miejscowości Tuszów (gm. Jabłonna), w miejscowości Iżyce (gm. Strzyżewice), w Wysokiem oraz w Zakrzewie. Składowiska w Panieńszczyźnie (gm. Jastków) i Niedrzwicy Kościelnej (gm. Niedrzwica Duża) są obecnie wyłączone z użytkowania, a odpady z terenów przez nie obsługiwanych wywożone są na inne składowiska.

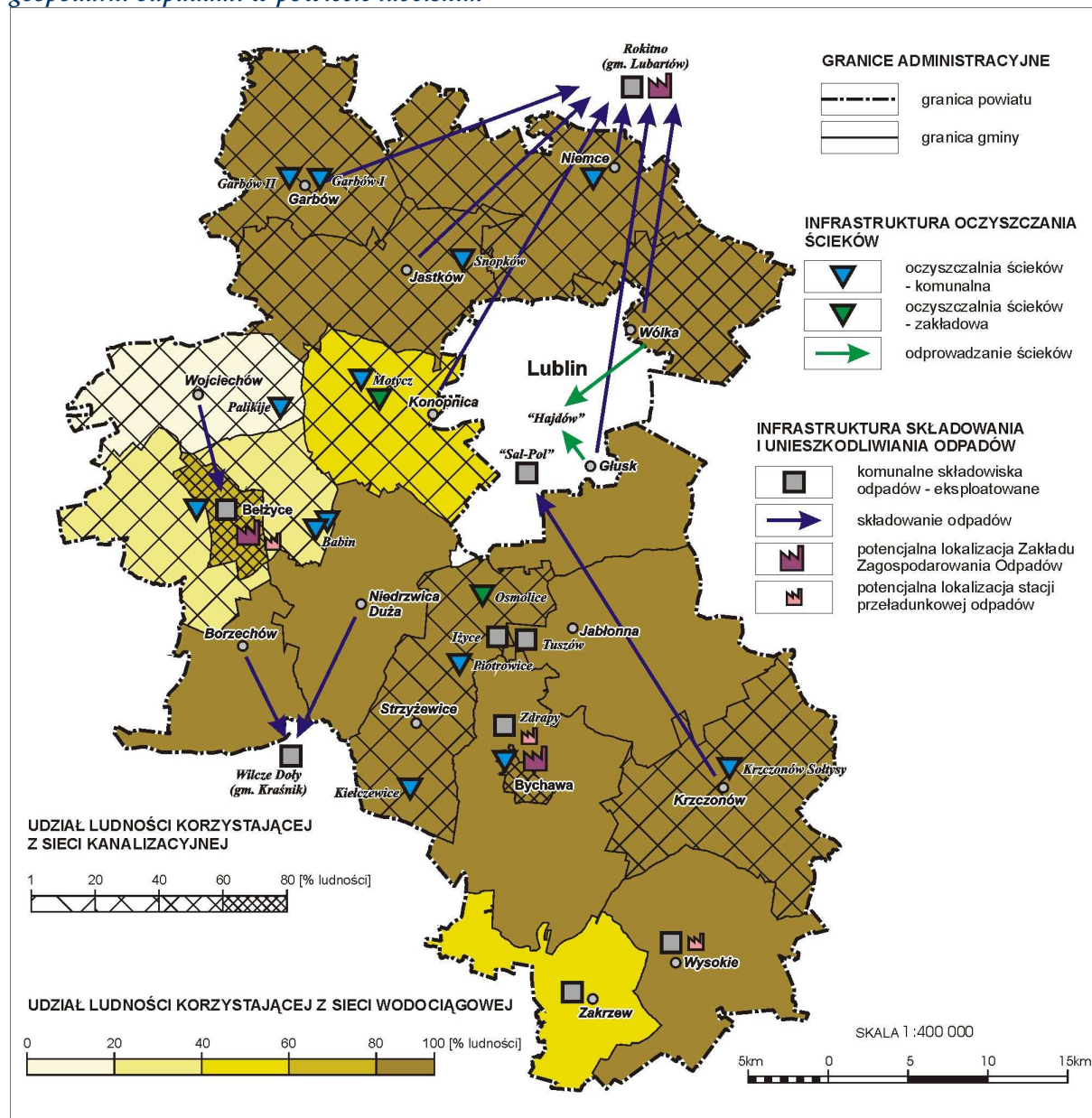
Odpady z sektora gospodarczego są zbierane selektywnie. Rocznie na terenie powiatu wytwarzanych jest około 60,2 tys. Mg odpadów przemysłowych, w tym około 0,2% to odpady niebezpieczne. Transport odpadów do miejsca odzysku lub unieszkodliwienia realizowany jest przez:

- wytwórców odpadów,
- właścicieli instalacji do odzysku lub unieszkodliwiania odpadów,
- specjalistyczne firmy transportowe.

Odpady wytwarzane przez podmioty gospodarcze w powiecie lubelskim są w bardzo wysokim stopniu odzyskiwane. Udział tego sposobu postępowania z odpadami jest dominujący: w 2002 r. odzyskano aż 99,8% odpadów przemysłowych. Inne rodzaje zagospodarowania, jak: magazynowanie, unieszkodliwianie i składowanie stanowią jedynie ułamek procenta ilości wytworzonych odpadów. W porównaniu do innych powiatów województwa te sposoby postępowania z odpadami należą do najrzadziej stosowanych.

⁷ Plan gospodarki odpadami dla powiatu lubelskiego.

Mapa 7. Stopień wyposażenia powiatu w infrastrukturę ochrony środowiska oraz docelowy system gospodarki odpadami w powiecie lubelskim

Źródło: Na podstawie Planu gospodarki odpadami dla powiatu lubelskiego

W ciągu najbliższych lat należy doprowadzić do wdrożenia sprawnego systemu segregacji, zbiórki i unieszkodliwiania odpadów w powiecie lubelskim. Zarys funkcjonowania takiego systemu został opracowany w Planie gospodarki odpadami dla powiatu lubelskiego gdzie przedstawiono 5 wariantów rozwiązań techniczno – organizacyjnych systemu gospodarki odpadami w powiecie. Poszczególne warianty różnią się przede wszystkim lokalizacją zakładów zagospodarowania odpadów (ZZO) oraz stacji przeładunkowych odpadów. Proponowane lokalizacje ZZO to: Rokitno, Bełżyce, Bychawa, Ożarów (powiat opolski), Wierzchowiska (powiat świdnicki), Paski Zarzecze II (powiat kraśnicki). W Planie gospodarki odpadami dla powiatu lubelskiego przyjęto założenie, że optymalna odległość ZZO od centrum gminy, liczona wzdłuż dróg, nie powinna przekraczać 30 km. W przypadku konieczności dowozu odpadów z większej odległości, należy rozważyć budowę stacji przeładunkowych odpadów. W chwili

obecnej nie przyjęto jeszcze do realizacji żadnego z proponowanych w Planie wariantów. W związku z powyższym kwestia ta pozostaje otwarta i wymaga strategicznej decyzji ze strony władz powiatu.

Oprócz zrealizowania niezbędnych inwestycji, ważnym elementem efektywnej gospodarki odpadami powinny być działania uświadamiające mieszkańców gminy w zakresie właściwego postępowania z powstającymi w ich gospodarstwach odpadami.

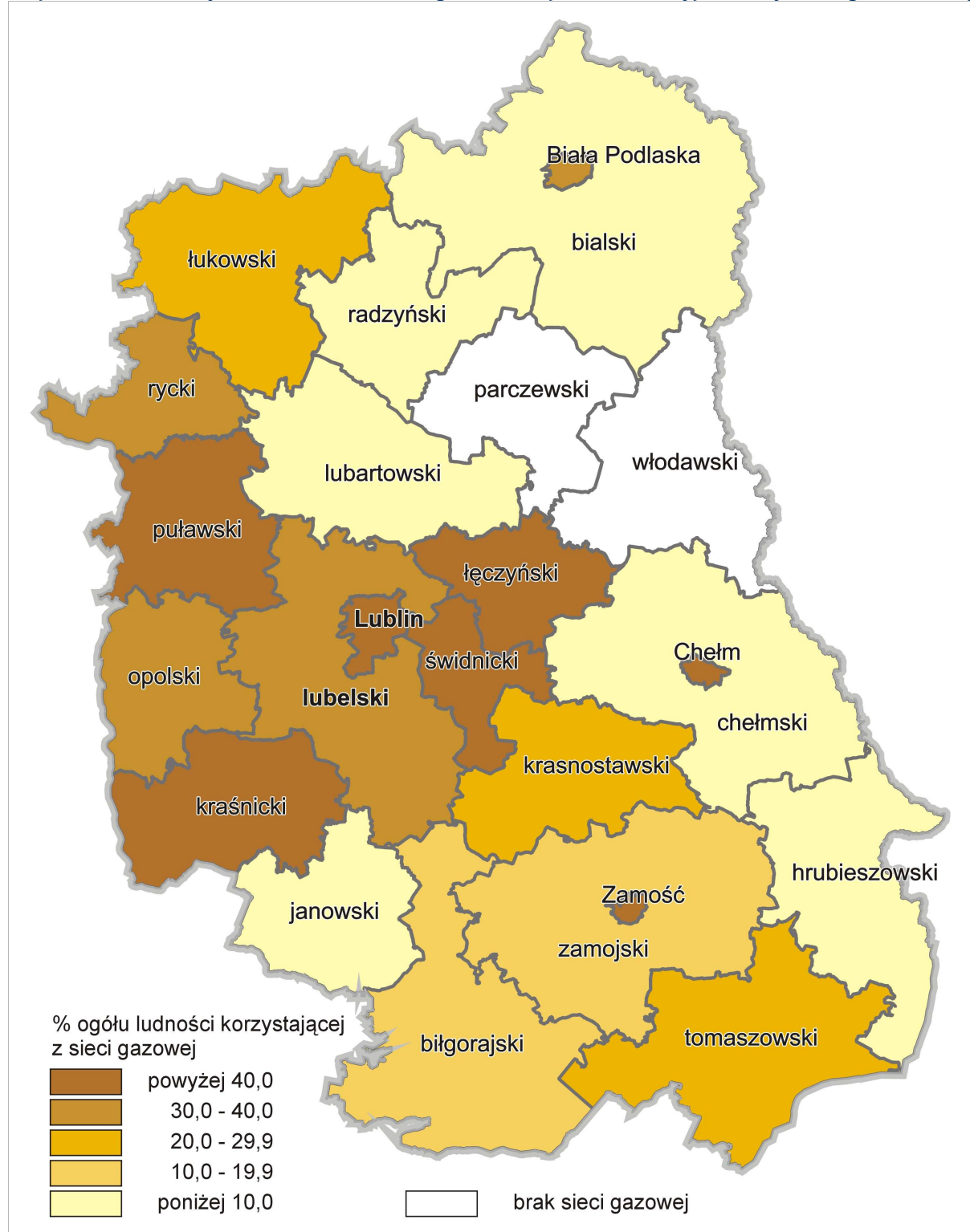
Infrastruktura elektroenergetyczna i gazowa

Cały teren powiatu lubelskiego objęty jest siecią energetyczną średniego napięcia, zrealizowaną poprzez linie napowietrzne. Odbiorcy zasilani są energią elektryczną niskiego napięcia ze stacji transformatorowych. Ogólny stan linii jest dobry, jednak w części gmin wymagają one nakładów inwestycyjnych. Przez teren powiatu przebiegają także linie energetyczne wysokiego napięcia – 110 kV.

Sieć gazowa w powiecie lubelskim jest stosunkowo dobrze rozwinięta. Wprawdzie jedynie dwie gminy (Konopnica i Wojciechów) posiadają sieć gazową na całym swoim terenie natomiast 4 gminy (Garbów, Krzczonów, Wysokie i Zakrzew) nie posiadają w ogóle sieci gazowej to jednak łączna długość sieci w powiecie wynosi 1362 km, co stanowi ponad 18% długości sieci w województwie.

Należy podkreślić, że w ciągu ubiegłego roku zanotowano wyraźny wzrost liczby mieszkań posiadających dostęp do sieci gazowej. Z 25% ogólnej liczby mieszkań w roku 2005 wskaźnik ten przekroczył poziom 30% w 2006 r. Dla województwa wartości te wynoszą odpowiednio 39% oraz 40,5%.

Mapa 8. Procentowy udział mieszkań w gminach i powiatach wyposażonych w gaz sieciowy

Źródło: US w Lublinie

Barierą utrudniającą dalszą gazyfikację powiatu jest rozproszona struktura osadnicza oraz słaba kondycja finansowa wielu gospodarstw domowych.

Infrastruktura telekomunikacyjna

Dostępność mieszkańców powiatu do infrastruktury telekomunikacyjnej systematycznie poprawia się. Dzieje się tak za sprawą rozwoju telefonii stacjonarnej (TP S.A, NETIA S.A.), jak i coraz powszechniejszego dostępu mieszkańców do usług telefonii komórkowej. Praktycznie cały obszar powiatu objęty jest zasięgiem wszystkich funkcjonujących w Polsce operatorów sieci komórkowej ERA GSM, PLUS GSM, PLAY i Orange (GSM/GPRS).

Obecnie dostęp do internetu oferowany jest przez ośmiu działających w powiecie operatorów. Urzędy i instytucje publiczne mają dostęp do szerokopasmowego internetu oferowanego głównie przez TP S.A. ewentualnie NETIA S.A, zaś mieszkańcy dodatkowo korzystają z usług operatorów lokalnych (firmy: TELE 2, FALCOM NET, ŻEPON, ETERNA, ARTKOM, NETKOM).

Trudno dokładnie oszacować liczbę osób korzystających z internetu, ale biorąc pod uwagę dosyć wysokie opłaty abonamentowe, należy sądzić, że jest to ciągle niewielki odsetek mieszkańców. Dalszy rozwój społeczeństwa informacyjnego na terenie powiatu będzie uzależniony od ograniczenia bariery ekonomicznej w dostępie do internetu oraz od efektywnego informatyzowania administracji publicznej na poziomie powiatu i poszczególnych gmin. Procesowi temu powinny towarzyszyć działania związane z uświadamianiem i edukacją mieszkańców jak korzystać z usług i technologii informacyjnych.

1.2.6. Infrastruktura społeczna

Infrastruktura społeczna jest to zespół instytucji publicznych zaspokajających potrzeby socjalne, oświatowe i kulturalne ludności. Do infrastruktury społecznej zaliczamy infrastrukturę z zakresu oświaty i wychowania, kultury, ochrony zdrowia i opieki społecznej, wypoczynku i kultury fizycznej oraz bezpieczeństwa. Od stanu infrastruktury społecznej zależy jakość życia mieszkańców i ich szanse rozwoju.

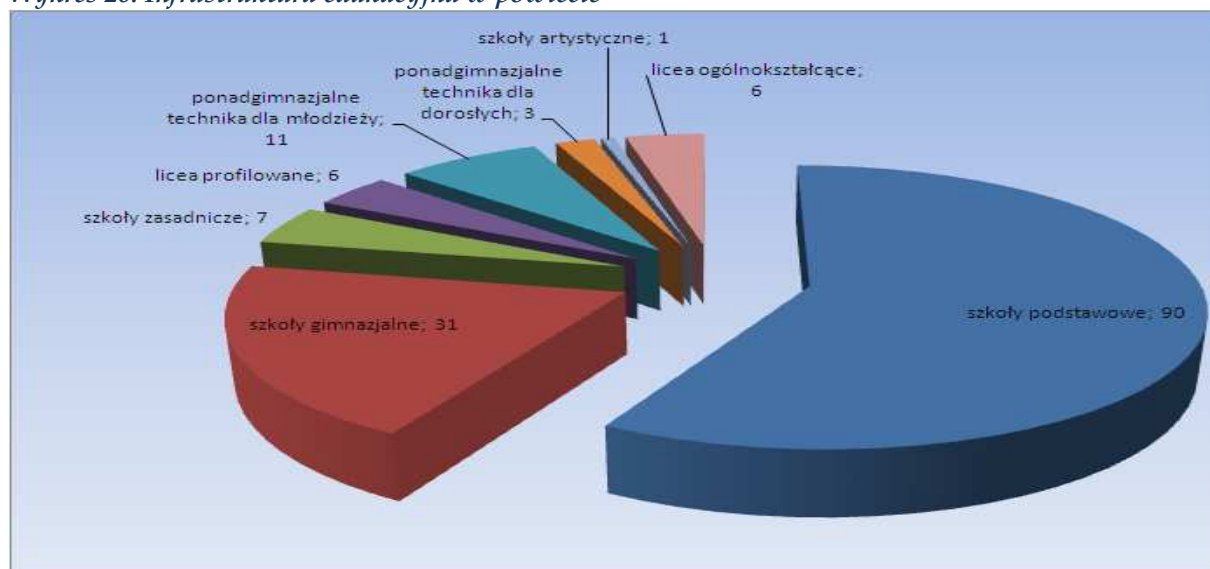
Infrastruktura edukacyjna

Jednym z ważniejszych zadań samorządów lokalnych jest zapewnienie mieszkańcom dostępu do edukacji. Na stan infrastruktury edukacyjnej w powiecie obecnie składa się:

- 15 przedszkoli, w tym 11 podlegających samorządowi gminnemu i oferują łącznie 1067 miejsc dla dzieci w wieku 3-6 lat oraz 73 oddziały przedszkolne, w których uczy się 1242 dzieci,
- 87 szkół podstawowych, w tym 80 podległych samorządowi gminnemu,
- 28 gimnazjów (w tym 25 podległych samorządowi gminnemu, 2 podległe samorządowi powiatowemu),
- 5 zasadniczych szkół zawodowych (w tym 4 podporządkowane samorządowi powiatowemu), w których kształci się około 300 osób,

- 17 szkół średnich zawodowych: 11 techników oraz 6 liceów profilowanych (łącznie blisko 1700 uczniów) – wszystkie podporządkowane samorządowi powiatowemu,
- 6 liceów ogólnokształcących, w tym 5 podporządkowanych samorządowi powiatowemu,
- 11 szkół policealnych (w tym 8 dla dorosłych) – wszystkie podporządkowane samorządowi powiatowemu.

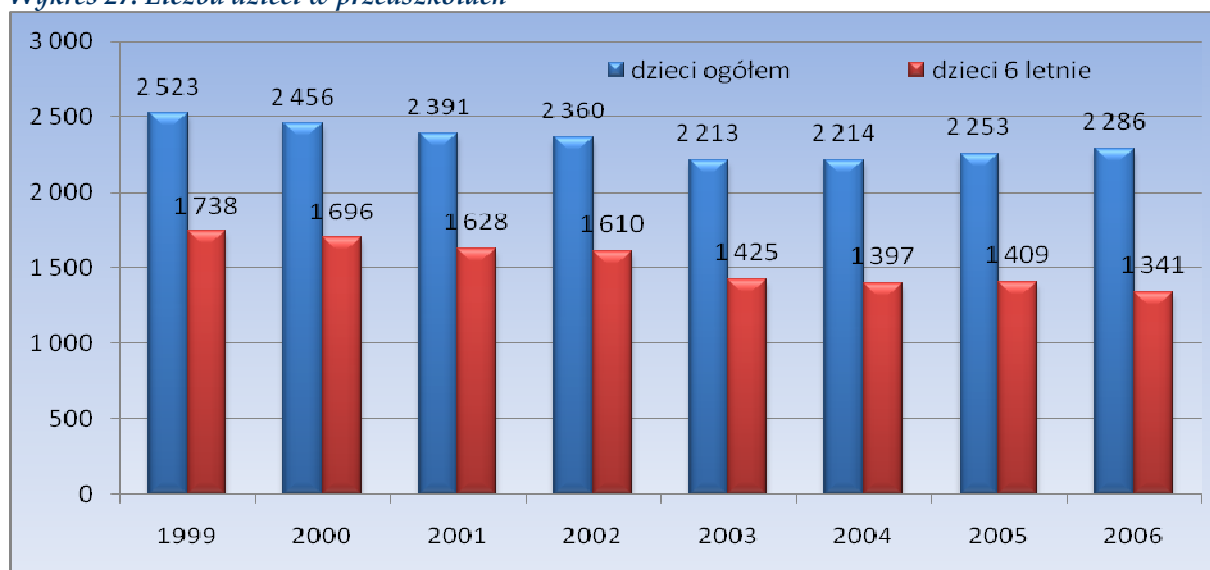
Wykres 26. Infrastruktura edukacyjna w powiecie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Na skutek zmian demograficznych, liczba uczniów stale spada. Trend ten jest widoczny w przedszkolach w klasach „0”. W ciągu ostatnich 8 lat liczba dzieci spadła o prawie 23% (z 1738 do 1341). Łącznie edukacją przedszkolną objętych jest nieco ponad 18% populacji dzieci w wieku od 3 do 6 lat. Wskaźnik ten dla województwa wynosi 36%.

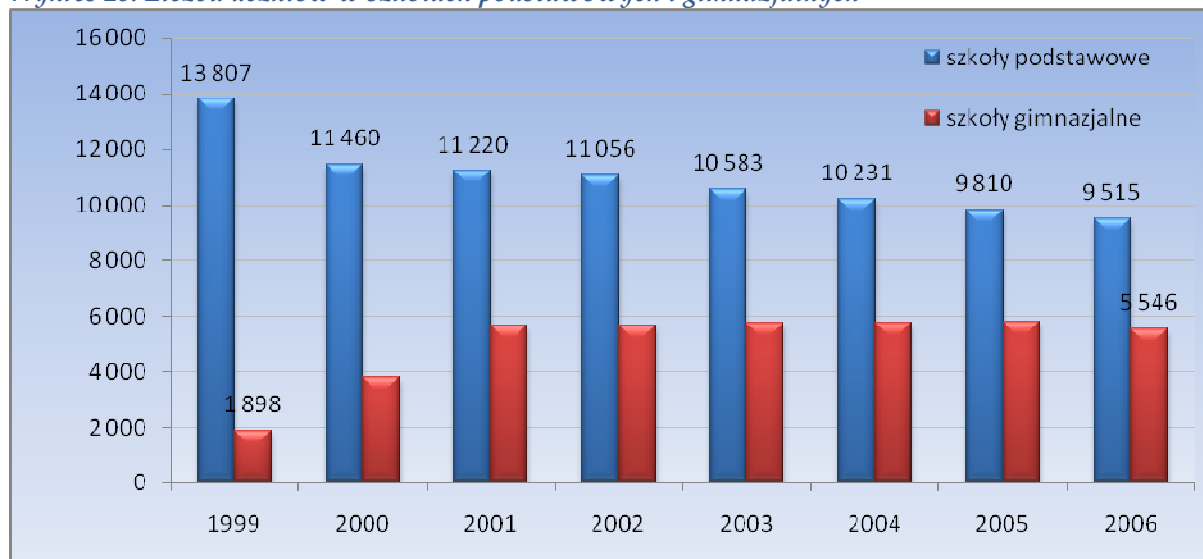
Wykres 27. Liczba dzieci w przedszkolach

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

W ślad za spadkiem liczby sześciolatków spada także liczba uczniów szkół podstawowych. W 2000 roku w podstawówkach uczyło się 11 460 uczniów, natomiast w 2006 już tylko 9515. Na poziomie gimnazjalnym nastąpił w tym czasie znaczny przyrost liczby uczniów (z 3 810 uczniów w 2000 roku do 5 546 w roku 2006). Niewielki wzrost notuje się także w ostatnich latach wśród uczniów szkół średnich (średnie szkoły zawodowe i ogólnokształcące). Obecnie jest to około 2 800 uczniów. W tej kategorii szkół wyraźnie spada liczba uczniów w liceach profilowanych (spadek o 48% w ciągu ostatnich 3 lat) rośnie natomiast w technikach (wzrost o 41% w ciągu ostatnich 3 lat).

Wykres 28. Liczba uczniów w szkołach podstawowych i gimnazjalnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Infrastruktura edukacyjna jest w zadowalającym stopniu dostosowana do liczby uczniów, w niektórych przypadkach osiągając nawet wartości wyższe od wskaźników wojewódzkich. Średnio na jeden oddział w szkole podstawowej przypada 16,5 ucznia (przy 18 średnio w województwie), natomiast w gimnazjum na jeden oddział przypada 24 ucznia (identycznie jak wskaźnik dla województwa). W szkolnictwie średnim sytuacja wygląda lepiej niż średnio w województwie bowiem na jeden oddział przypada około 24 uczniów (zarówno w szkołach zawodowych, jak i liceach ogólnokształcących) przy 27 w województwie.

Jednym ze współczesnych wyznaczników jakości kształcenia jest komputeryzacja szkół. Na tym polu powiat lubelski osiąga wartości porównywalne do standardów wojewódzkich czy krajowych. Ponad 87% szkół podstawowych w powiecie wyposażonych jest w sprzęt komputerowy (przy 77% w województwie i 81% w kraju). W przypadku gimnazjów wskaźnik ten wynosi 75% i jest zbliżony do średniej dla województwa, która wynosi 76% (w kraju – 79%). Znacznie gorsze wskaźniki notowane są w przypadku szkolnictwa zawodowego. Udział szkół zawodowych wyposażonych w komputery wynosi tylko 24% (przy 27% w województwie i 26% w kraju).

Średnio w szkołach podstawowych przypada 10 uczniów na komputer, w gimnazjach – 18 uczniów, zaś w zawodowych – 8,6 ucznia. W przypadku szkół podstawowych oraz zawodowych są to wskaźniki wyraźnie gorsze niż w województwie

(odpowiednio: 14 i 13) i kraju (odpowiednio: 18 i 14). W gimnazjach wskaźnik osiąga wartości porównywalne z województwem (17) i krajem (18). Są to jednak wyniki ciągle odbiegające od tego co jest notowane w innych regionach Unii Europejskiej.

Młodzież z powiatu lubelskiego ma możliwość kształcenia ponadgimnazjalnego w liceach, technikach i zasadniczych szkołach zawodowych.

W powiecie działa Powiatowy Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, który od 2000 roku zajmuje się doradztwem metodycznym i doskonaleniem nauczycieli. PODN dysponuje własną bazę dydaktyczną ze stałym dostępem do Internetu, posiada stanowiska komputerowe, urządzenia do powielania, sprzęt audiowizualny. Oferta edukacyjna uwzględnia aktualne potrzeby nauczycieli. Przed rozpoczęciem każdego roku szkolnego kierowana jest do szkół i na bieżąco wzbogacana o kolejne formy. Działania PODN wpływają w znacznym stopniu na kierunki i jakość rozwoju szkół i nauczycieli. Ponadto ułatwiają tworzenie partnerstw oraz promocję i wdrażanie edukacji zachowań przedsiębiorczych dla uczniów, nauczycieli, kadry kierowniczej szkół, środowisk lokalnych. Warto także podkreślić rolę działających na terenie powiatu lubelskiego klubów przedszkolaka co jest wyróżnikiem na tle innych samorządów województwa.

Bezpośrednie sąsiedztwo z silnym ośrodkiem akademickim w Lublinie zapewnia bogatą ofertę edukacyjną na poziomie wyższym. Funkcjonuje pięć publicznych uczelni wyższych dysponujących wykwalifikowaną kadrą wykładowców (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Politechnika Lubelska, Akademia Rolnicza, Akademia Medyczna). W Lublinie działa także szereg niepublicznych szkół wyższych (m.in. Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji, Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji)

Infrastruktura sportowa

Powiat jest stosunkowo słabo wyposażony w infrastrukturę sportową. Nie wszystkie szkoły posiadają sale gimnastyczne (np. Zespół Szkół im. W. Witosa w Krzczonowie oraz Zespół Szkół w Niedrzwicy Dużej). Część istniejących sal nie spełnia wymaganych standardów i konieczne jest przeprowadzenie prac remontowych i modernizacyjnych (m.in. w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych w Niemcach, Zespole Szkół Techniki Rolniczej im. W. Witosa w Piotrowicach, Zespole Szkół im. ks. A. Kwiatkowskiego w Bychawie, Zespole Szkół Rolniczych w Pszczulej Woli). Na terenie powiatu znajdują się także dwa stadiony sportowe w Bełżycach i w Bychawie. Na koniec 2006 roku na terenie powiatu funkcjonowało 46 klubów sportowych (w tym 32 to kluby uczniowskie). W stosunku do roku 2002 liczba ta wzrosła o 24%. W 81 działających sekcjach sportowych ćwiczy już ponad 2,4 tys. osób. W klubach pracuje łącznie 69 instruktorów sportowych oraz 14 trenerów.

Infrastruktura kultury

Ważnym elementem infrastruktury społecznej są placówki kultury. Większość instytucji kultury wyższego rzędu (teatr, filharmonia, operetka) znajduje się w stolicy województwa.

Ważną rolę w szerzeniu działalności kulturalno-oświatowej w powiecie pełnią biblioteki. Z końcem roku 2000 rozpoczęła działalność Powiatowa Biblioteka Publiczna utworzona na mocy uchwały Rady Powiatu w Lublinie. Bezpośredni nadzór nad Biblioteką sprawuje Zarząd Powiatu Lubelskiego, a nadzór merytoryczny – Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. H. Łopacińskiego w Lublinie.

Łącznie funkcjonuje 56 bibliotek, które sprawiają, że mieszkańcy mają dobry dostęp do tego rodzaju infrastruktury (na jedną placówkę biblioteczną przypada 2,5 tys. mieszkańców, wobec 2,9 tys. osób w województwie i 3,7 tys. w kraju). Jeżeli chodzi o zasobności księgozbiorów bibliotek to notuje się wartości zbliżone do wojewódzkich i krajowych. Średnio w powiecie przypada 3,4 wolumina na mieszkańca, podczas gdy wskaźnik ten dla województwa wynosi 3,2, zaś dla kraju – 3,5 księgozbioru. Poziom czytelnictwa jest nieco niższy niż w Polsce i województwie. Szacuje się, że około 190 czytelników w bibliotekach na 1 000 mieszkańców przypada w kraju, prawie 200 w województwie i tylko 165 czytelników w powiecie lubelskim.

Powiat lubelski współpracuje z gminnymi ośrodkami kultury z terenu swego działania, uczestnicząc w organizacji i współfinansowaniu wielu wydarzeń kulturalnych. Są to m.in. Ogólnopolskie Spotkania Kowali i Ogólnopolskie Warsztaty Kowalskie w Wojciechowie, Scena Dramatyczna w Bełżycach, Piotrowickie Spotkania z Talią i Melpomeną, Dni Koźmianowskie, Świętojańskie Spotkania w Piotrowicach, Konkurs na Pisanek Wielkanocną w Krzczonowie, Wystawa – Konkurs Modeli Plastikowych i Kartonowych w Niemcach. Bardzo dobrze układa się również współpraca z Wojewódzkim Ośrodkiem Kultury w Lublinie, której owocem jest udział w realizacji eliminacji powiatowych imprez takich jak: Ogólnopolski Festiwal Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu Dolnym, Wojewódzki Przegląd Twórczości Artystycznej Wsi, konkursy recytatorskie dla dzieci i młodzieży. Rokrocznie powiat organizuje święto plonów – Dożynki Powiatowe. Na stałe do kalendarza imprez wszedł także organizowany wspólnie z Urzędem Miejskim w Bychawie, Bychawskim Towarzystwem Regionalnym i Zespołem Szkół im. ks. A. Kwiatkowskiego w Bychawie, Wojewódzki Festiwal Orkiestr Dętych w Bychawie.

Poza bibliotekami oraz gminnymi ośrodkami kultury na terenie powiatu lubelskiego funkcjonują stowarzyszenia (towarzystwa) kulturalne i artystyczne, m.in. Towarzystwo Regionalne Bełżyc, Towarzystwo Przyjaciół Teatru w Bełżycach, Bychawskie Towarzystwo Regionalne, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Garbowskiej, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Jastkowskiej w Panieńszczyźnie, Krzczonowskie Stowarzyszenie Regionalne, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Niedrzwickiej, Towarzystwo Regionalne Gminy Niemce, Stowarzyszenie Miłośników Gminy

Strzyżewice, Nadbystrzyckie Stowarzyszenie Agroturystyczne. Ponadto w większości gmin funkcjonują Koła Gospodyń Wiejskich.

Na terenie powiatu działa około 40 zespołów amatorskich, w tym zespoły śpiewacze, kapele ludowe, teatry oraz kabarety amatorskie. Aktywnie działa ponad 80 osób zajmujących się różnego rodzaju rzemiosłem artystycznym i twórczością ludową.

Infrastruktura ochrony zdrowia i opieki społecznej

Mieszkańcy powiatu mają dobry dostęp do infrastruktury ochrony zdrowia przede wszystkim ze względu na możliwość korzystania z placówek na terenie miasta Lublina (głównie szpitali). Ponadto na terenie powiatu ziemskiego funkcjonują dwa szpitale powiatowe: SP ZOZ w Bełżycach i SP ZOZ w Bychawie oraz 29 publicznych i 19 niepublicznych placówek. Na terenie powiatu grodzkiego funkcjonuje 27 publicznych i 161 niepublicznych placówek ambulatoryjnych, z których usług mogą także korzystać mieszkańcy powiatu ziemskiego. Tym samym wskaźnik dostępności miejsc szpitalnych, czyli ilość łóżek na 10 000 mieszkańców uwzględniający mieszkańców powiatu ziemskiego wynosi 196 łóżek (dla powiatu grodzkiego jest to wartość - 3699). W 2006 w placówkach ambulatoryjnych na terenie powiatu ziemskiego udzielono łącznie 442 tys. porad lekarskich (wzrost o 11% w stosunku do roku poprzedniego).

Ogółem w powiecie (bez miasta Lublina) pracuje 109 lekarzy, 21 stomatologów i 247 pielęgniarek. Wskaźnik dostępności usług medycznych dla powiatu wynosi w przybliżeniu 7,7 lekarza/10 000 mieszkańców, 1,5 stomatologa/10 000 mieszkańców i 17,5 pielęgniarki/10 000 mieszkańców.

Tabela 6. Wskaźniki dotyczące stanu ochrony zdrowia w powiecie

	2004	2005	2006
Zakłady opieki zdrowotnej	40	40	48
w tym publiczne	28	28	29
przychodnie, ośrodki zdrowia, poradnie	28	28	29
porady ogólnodostępne	338 822	394 565	442 443
apteki	38	36	39
liczba osób na 1 aptekę ogólnodostępną	3 657	3 890	3 623

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Na terenie powiatu działa 39 aptek, co daje wskaźnik 3 623 osób na aptekę (przy średniej dla województwa wynoszącej 2 760 osób).

Głównymi instytucjami pomocy społecznej w powiecie jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie oraz 16 gminnych ośrodków pomocy społecznej, z usług których korzysta blisko 5 tys. rodzin. Działalność PCPR-u skupia się głównie na ogólnym koordynowaniu działalności domów pomocy społecznych oraz

udzielaniu wsparcia osobom niepełnosprawnym i młodzieży pozbawionej opieki rodzicielskiej.

Na terenie powiatu działają dwa Domy Pomocy Społecznej: w Matczynie i w Kielczewicach dysponujące łącznie 213 miejscami. Prawie wszystkie miejsca w Domach Pomocy Społecznej są wykorzystane przez pensjonariuszy, natomiast problemem pozostaje w dalszym ciągu niedostosowanie istniejącej infrastruktury do wymaganych standardów.

Infrastruktura bezpieczeństwa publicznego

O poziomie bezpieczeństwa publicznego decyduje w dużym stopniu stan infrastruktury i wyposażenia będącego w posiadaniu policji i straży pożarnej. Rolę Powiatowej Komendy Policji pełni Miejska Komenda Policji w Lublinie. Ponadto strukturę uzupełniają 3 komisariaty policji: w Bełżycach, Bychawie (z podległym posterunkiem w Wysokiem) oraz w Niemcach (z podległym posterunkiem w Jastkowie). Ponadto na terenie powiatu funkcjonują punkty przyjęć dzielnicowych w: Garbowie, Jabłonnej, Krzczonowie, Piotrowicach, Wólce oraz Zakrzewie. Co roku odnotowuje się około 420 przestępstw na 10 tys. mieszkańców (łącznie z powiatem grodzkim), w tym około 80% to przestępstwa kryminalne, 11% to przestępstwa drogowe, a pozostałe kwalifikują się jako przestępstwa gospodarcze. Liczba popełnianych przestępstw (w powiatach ziemskim i grodzkim) jest o 34% wyższa niż średnio w województwie. Nieco wyższe niż średnia dla województwa są wskaźniki dotyczące liczby przestępstw o charakterze gospodarczym.

Komenda Miejska Państwowej Straży Pożarnej w Lublinie stanowi trzon wojewódzkiego systemu ratowniczo-gaśniczego. W ośrodkach gminnych akcje przeciwpożarowe prowadzone są głównie przy pomocy jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej, których na terenie powiatu funkcjonuje 155, z czego 129 to jednostki typu S (posiadające samochód), a 26 to jednostki typu M (posiadające tylko motopompę). Niewielka część z nich (17 jednostek) włączona jest do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego.

W celu dalszej poprawy poziomu bezpieczeństwa mieszkańców, należy przede wszystkim zadbać o lepsze wyposażenie służb policji i straży pożarnej w niezbędny sprzęt i środki, a także zwiększyć świadomość mieszkańców w zakresie wspólnych działań na rzecz zapobiegania pospolitym przestępstwom i różnego rodzaju zagrożeniom. Szczegółowe zdania w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa publicznego na terenie powiatu są corocznie ustalane w ramach wdrażania rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem bezpiecznie”.

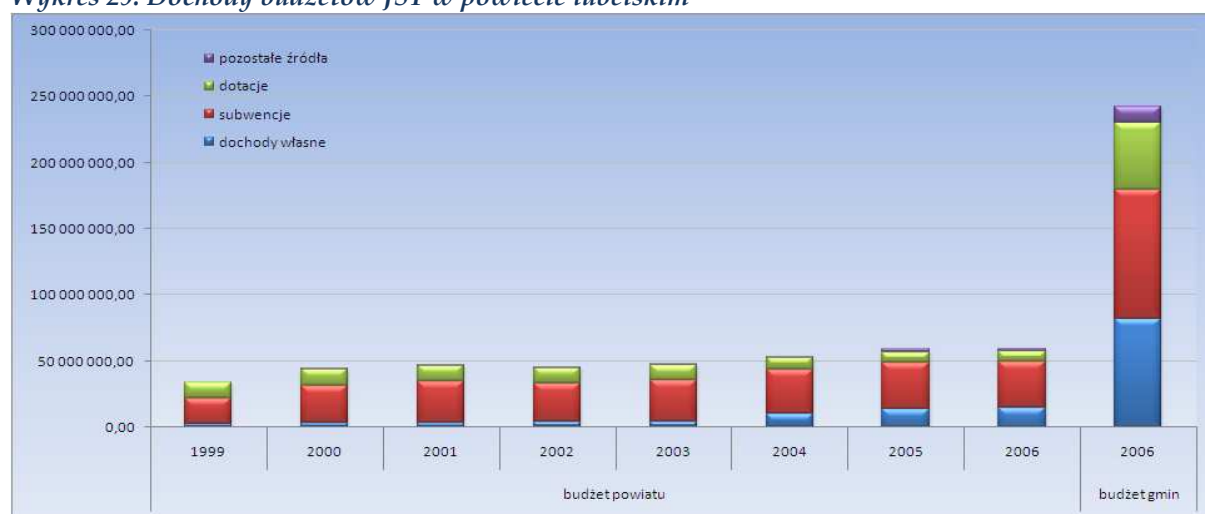
1.2.7. Jakość rządzenia w powiecie

Zdolność powiatu do skutecznego rządzenia i przewyższania problemów rozwojowych stanowi obecnie jedno z głównych wyzwań samorządów lokalnych w Polsce. W niniejszej analizie skoncentrowano się na krótkim omówieniu trzech najważniejszych czynników decydujących o jakości rządzenia w powiecie, tj. zdolności inwestycyjnej powiatu, zaangażowania kapitału społecznego w proces rządzenia powiatem oraz stosowanych praktyk planowania strategicznego i promowania powiatu na forum krajowym i międzynarodowym.

Analiza zdolności inwestycyjnej powiatu

Zdolność powiatu do inwestowania uzależniona jest głównie od poziomu dochodów oraz od struktury wydatków w budżecie powiatu oraz poszczególnych gmin. W ciągu ostatnich lat można zaobserwować stały wzrost dochodów powiatu lubelskiego i gmin wchodzących w jego skład. W przypadku gmin dochody w ciągu ostatnich 4 lat wzrosły o prawie 33%, zaś w przypadku powiatu wzrost ten był mniejszy i wyniósł 22%.

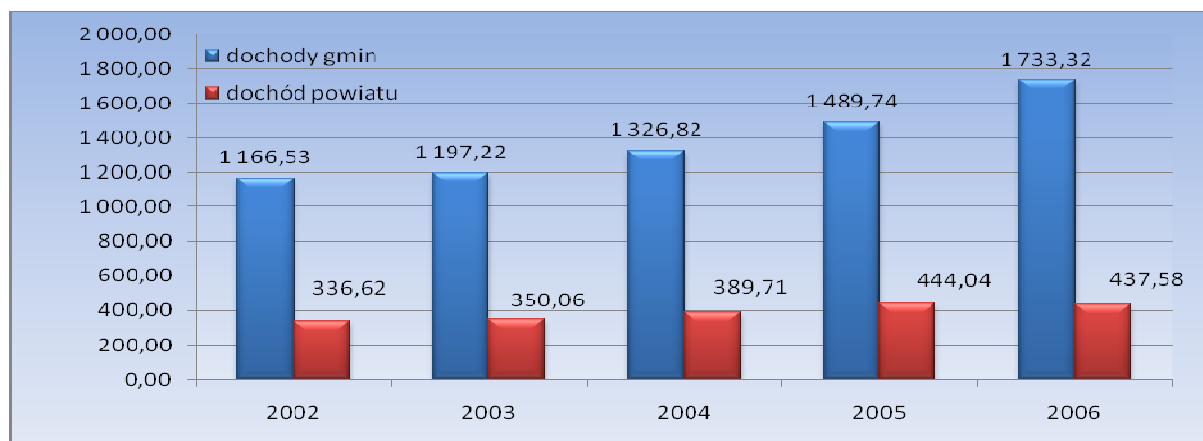
Wykres 29. Dochody budżetów JST w powiecie lubelskim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Pomimo obserwowanego stałego wzrostu dochodów gmin i powiatu, ich wielkość w przeliczeniu na jednego mieszkańca pozostaje nadal niska. Dochody gmin wchodzących w skład powiatu lubelskiego w przeliczeniu na jednego mieszkańca kształtują się na poziomie 1 733,32 zł i są o 15% niższe niż średnia dla gmin w województwie (2 040 zł) i o 22% niższe w porównaniu ze średnią dla gmin w kraju (2 230 zł). Podobnie przedstawia się sytuacja z dochodami powiatu. Dochody powiatu lubelskiego w przeliczeniu na jednego mieszkańca kształtowały się w roku 2006 na poziomie 437,58 zł i były o 22% niższe niż średnio w województwie (560 zł) i o 25% niższe niż w kraju (585 zł).

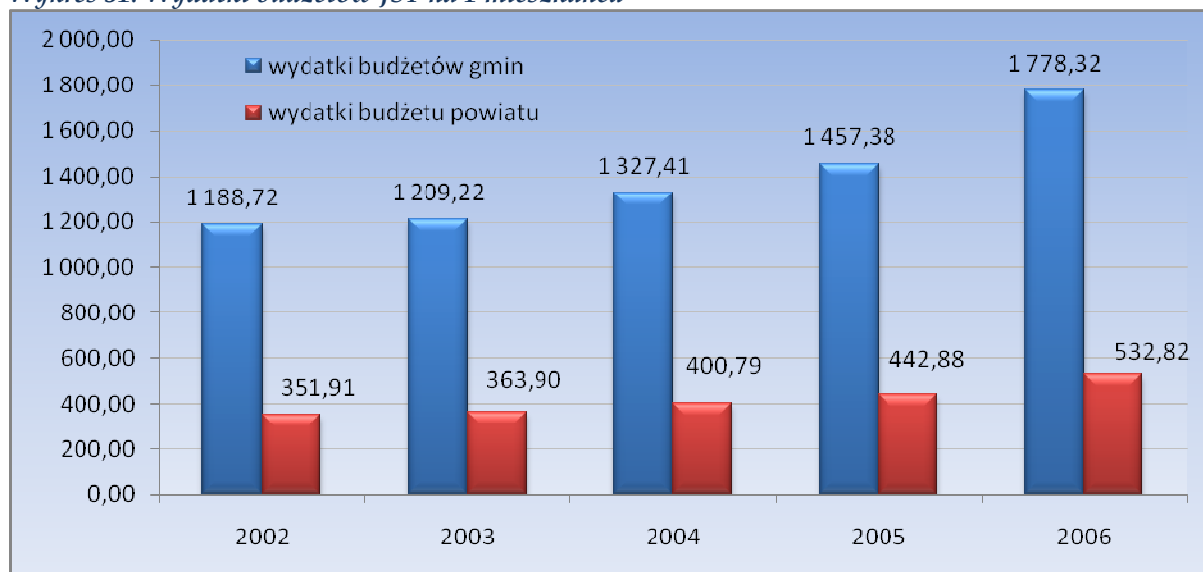
Wykres 30. Dochody budżetów JST na 1 mieszkańca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

W wydatkach gmin i powiatu dominują wydatki bieżące związane z realizacją zadań samorządu i zadań zleconych oraz utrzymaniem administracji. Nie mniej jednak gminy powiatu lubelskiego przeznaczają około 21,15% wydatków na cele inwestycyjne i jest to więcej niż średnia dla gmin w województwie wynosząca około 18%.

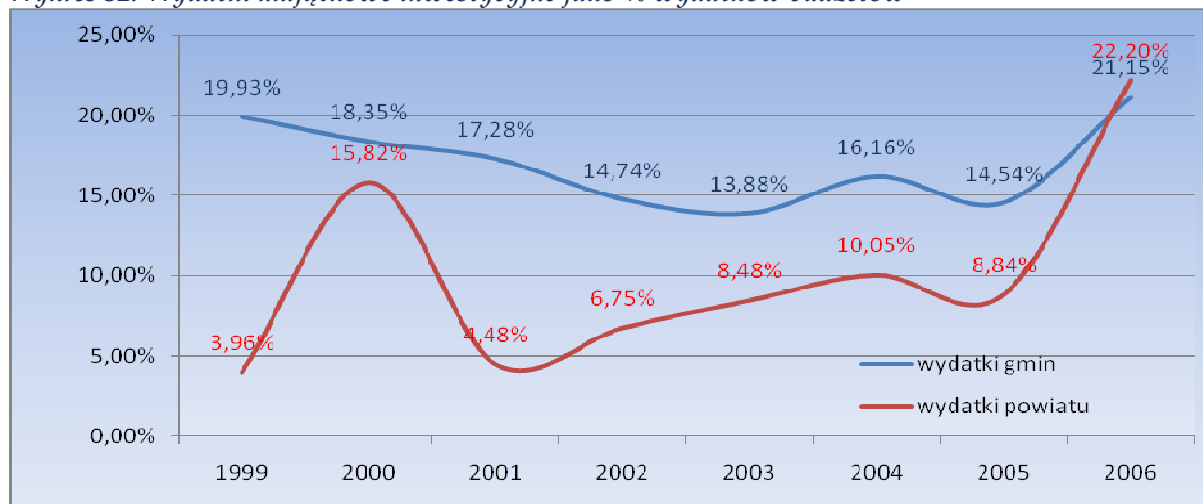
Wykres 31. Wydatki budżetów JST na 1 mieszkańca

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

W porównaniu z gminami, budżet powiatu lubelskiego wykazuje znacznie mniejszą zdolność inwestycyjną. Na przestrzeni ostatnich 4 lat środki inwestycyjne powiatu kształtowały się średnio na poziomie 7,9 mln zł, co daje około 13,2% wydatków budżetowych powiatu ogółem. Jest to nieco więcej niż średnia z ostatnich 4 lat notowana dla powiatów w województwie (12,2%). Warto przy tym zaznaczyć, że wyraźny wzrost w wydatkach majątkowych inwestycyjnych zanotowano w 2006 r. (16,6 mln zł w porównaniu do 5,5 mln zł w 2005 r.). Różnica ta spowodowana jest przede wszystkim realizacją inwestycji współfinansowanych ze środków funduszy strukturalnych UE (m.in. w ramach ZPORR).

Wykres 32. Wydatki majątkowe inwestycyjne jako % wydatków budżetów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDR GUS

Mimo wyższej, niż w przypadku innych powiatów w województwa lubelskiego, zdolności inwestycyjnej powiatu lubelskiego istnieje konieczność poszukiwania zewnętrznych źródeł dofinansowania. W latach 2000-2006 na działania inwestycyjne udało się powiatowi pozyskać środki w wysokości blisko **37 mln zł**. Głównymi źródłami dofinansowania były takie programy jak: Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego (28 mln zł z EFRR oraz 3,9 mln zł z budżetu państwa), Kontrakt Wojewódzki (2,5 mln zł), Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (700 tys. zł), Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich Banku Światowego (140 tys. zł).

Jakość kapitału społecznego w powiecie

Jakość kapitału społecznego i jego zaangażowanie w procesy współzrządzenia jest obecnie jednym z głównych przejawów dobrego rządzenia na poziomie lokalnym. Zwykle kapitał społeczny oceniany jest w takich kategoriach jak: aktywność obywatelska (mierzona między innymi udziałem w wyborach i organizacjach społecznych), zaradność mieszkańców (połączona z chęcią współpracy i pomagania innym, np. w ramach pomocy dobrosąsiedzkiej), poziom wzajemnego zaufania i bezpieczeństwa mieszkańców (również socjalnego), religijność oraz niski poziom występowania patologii społecznych.

Trudno jest jednoznacznie ocenić zasoby kapitału społecznego w powiecie lubelskim. Wydaje się, że są one stosunkowo duże. Za takim stwierdzeniem przemawiają następujące argumenty:

- Stosunkowo duża ilość aktywnie działających organizacji pozarządowych na terenie powiatu (350 stowarzyszeń i organizacji społecznych zarejestrowanych w KRS, co daje niecałe 2,5 organizacji na 1 000 mieszkańców)

- Funkcjonowanie prasy lokalnej (*Gazeta Bełżycka, Nasza Gmina Borzechów, Głos Ziemi Bychawskiej, Głos Garbowa, Biuletyn Gmina Jabłonna, Gazeta Jastkowska, Echo Konopnicy, Kwartalnik Krzczonowski Gościniec, Niedrzwiczak, Taka Gmina, Kompres, Gazeta Wojciechowska*),
- Duże zaangażowanie mieszkańców w życie społeczno-kulturalne (np. duża liczba zespołów ludowych, aktywność w zakresie uprawiania sportu, itd.),
- Wzrastająca aktywność gospodarcza mieszkańców (rosnące wskaźniki samozatrudnienia, rozwój różnych form agroturystyki, itd.),
- Korzystne wskaźniki wykształcenia radnych w gminach (26% radnych gminnych legitymuje się wyższym wykształceniem przy średniej dla województwa 12%). W przypadku radnych powiatowych wskaźnik ten wynosi 64% i jest niższy niż średnia dla województwa, która wynosi 68%,
- Przeciętna aktywność wyborcza mieszkańców powiatu (średnia frekwencja wyborcza w 2007 roku wyniosła w powiecie 48,11%, przy średniej dla województwa 50%).

Praktyka planowania strategicznego i promowania powiatu

O jakości rządzenia w powiecie decyduje w dużym stopniu praktyka planowania strategicznego i jakość przygotowywanych dokumentów. Powiat lubelski posiada większość wymaganych prawem dokumentów strategicznych. Ogólna polityka rozwoju powiatu prowadzona była w ostatnich latach w oparciu o *Plan rozwoju lokalnego na lata 2004-2013*. Polityka w zakresie ochrony środowiska została szczegółowo uregulowana w dwóch dokumentach, tj. *Programie ochrony środowiska* oraz w *Planie gospodarki odpadami*. Zaś kwestie związane z polityką społeczną zostały zawarte w *Strategii rozwiązywania problemów społecznych w powiecie lubelskim* oraz w opracowywanej obecnie *Powiatowej Strategii Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu na lata 2007-2010 „Bądźmy Razem”*. Powiat posiada również *Powiatowy program działań na rzecz osób niepełnosprawnych powiatu lubelskiego w latach 2007-2012*, *Program zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego na terenie powiatu lubelskiego na lata 2005-2008*.

Powiat posiada stronę internetową (www.powiat.lublin.pl), przy pomocy której prowadzi większość działań promocyjnych. Władze powiatu uczestniczą w ważniejszych imprezach promujących powiat oraz prowadzą współpracę międzynarodową, z niemieckim powiatem Main-Kinzing (od 7 lat) oraz z węgierskim komitetem (województwem) Komárom-Esztergom (współpracę nawiązano w bieżącym roku). Głównym przejawem aktywności wynikającej z prowadzonej współpracy było tegoroczne, debiutanckie uczestnictwo w 59. Targach Wächtersbach. Są to trwające 10 dni targi przemysłu, handlu, rzemiosła rolnictwa, nowości i budownictwa. Impreza ta jest największym tego typu wydarzeniem w południowo-zachodnich Niemczech. Ponadto prowadzona jest wymiana młodzieży, doświadczeń w dziedzinie pomocy społecznej oraz współpraca

w dziedzinie kultury przejawiająca się przede wszystkim uczestnictwem niemieckich i węgierskich zespołów ludowych na Dożynkach Powiatowych.

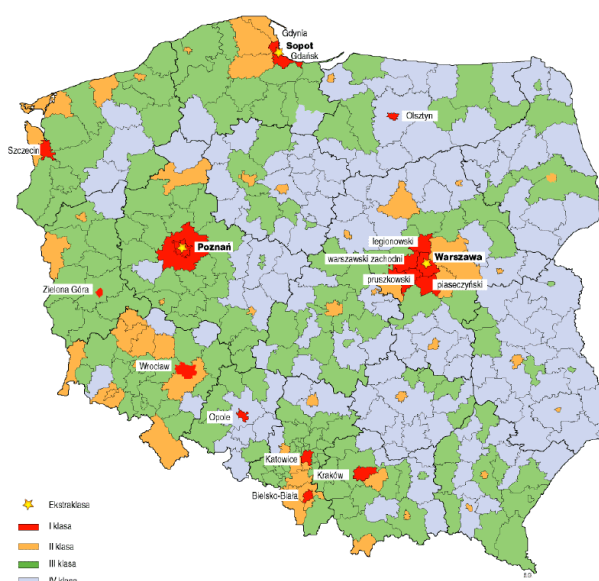
Z całą pewnością jednak nie zaangażowano dotychczas wszystkich możliwości i potencjału powiatu lubelskiego. W przyszłych działaniach należy zatem dążyć do dalszego rozwoju aktywności powiatu w zakresie promocji i współpracy międzynarodowej, która, jak wiadomo, może być ważnym instrumentem promowania się i przyciągania turystów i inwestorów z zewnątrz.

1.2.8. Ocena pozycji konkurencyjnej powiatu w kraju i województwie

Od czasu powstania samorządów powiatowych jednostki te były przedmiotem różnych badań i ocen rankingowych. W latach 2000–2002 Centrum Badań Regionalnych prowadziło publikowane przez dziennik Rzeczpospolita rankingi powiatów w Polsce. Punkty przyznawano kierując się przede wszystkim atrakcyjnością inwestycyjną i jakością życia.

Powiat lubelski został zaszeregowany do ostatniej IV klasy, podobnie jak niemal wszystkie powiaty województwa, z wyjątkiem powiatów grodzkich, powiatu puławskiego, ryckiego i świdnickiego.

Ranking powiatów w 2001 r.

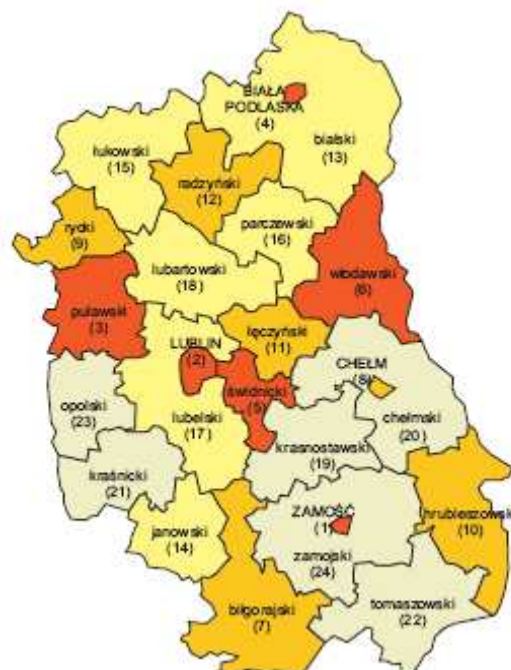

Aktualnie stałą ocenę pozycji konkurencyjnej powiatów w kraju prowadzi Związek Powiatów Polskich. Według ostatniego rankingu z 2007 roku powiat lubelski został sklasyfikowany na 193 miejscu na 308 ocenianych jednostek.

Oceniając pozycję konkurencyjną powiatu lubelskiego w województwie warto posłużyć się rankingiem opracowanym przez Urząd Statystyczny w Lublinie, biorącym pod uwagę warunki życia mieszkańców województwa i powiatów na przestrzeni ostatnich lat. W rankingu tym powiat lubelski został sklasyfikowany na 17 miejscu na 24 oceniane jednostki.

Pod uwagę były brane takie kryteria jak:

- **demografia** (gęstość zaludnienia, współczynnik obciążenia

- demograficznego, wiek ludności) – 11 pozycja powiatu,
- **uwarunkowania społeczne** (ilość przedsiębiorstw na 1000 mieszkańców, udział pracujących w sektorze usług rynkowych, stopa bezrobocia, zgłoszone przestępstwa) – 19 pozycja,
 - **środowisko naturalne** (ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków, emisja zanieczyszczeń gazowych, wytworzone odpady) – 7 pozycja,
 - **dostępność infrastruktury społecznej** (liczba ludności na 1 łóżko w szpitalach, przeciętna liczba uczniów na 1 oddział w gimnazjum, liczba ludności na 1 instytucję kulturalną, dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego) – 22 pozycja,
 - **mieszkania i infrastruktura techniczna** (przeciętna liczba osób na 1 mieszkanie, mieszkania oddane do użytku na 1000 zawartych małżeństw, zużycie energii elektrycznej na 1 mieszkańca) – 12 pozycja,
 - **dochody gmin i powiatów** (dochody własne gmin i powiatów na 1 mieszkańca, wydatki inwestycyjne gmin i powiatów na 1 mieszkańca) – 18 pozycja powiatu.

1.3. Analiza SWOT

Analiza SWOT jest podsumowaniem mocnych i słabych stron powiatu wynikających z uwarunkowań wewnętrznych oraz szans i zagrożeń zdeterminowanych w dużej mierze przez czynniki zewnętrzne.

<i>Mocne strony</i>	<i>Słabe strony</i>
• Korzystna lokalizacja (w obszarze Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego) • Korzystny układ osadniczy • Rosnąca liczba mieszkańców • Bogate dziedzictwo kulturowe • Dobre gleby do produkcji rolniej • Dobre wyposażenie w sprzęt gospodarstw rolnych • Baza surowcowa do rozwoju przetwórstwa rolno-spożywczego • Dobrze rozwinięta sieć dróg • Dobrze rozwinięta infrastruktura telekomunikacyjna • Dobrze rozwinięta infrastruktura edukacyjna • Rosnące wskaźniki skomputeryzowania szkół • Stosunkowo wysoki poziom wyposażenia w sieć gazową • Stosunkowo dobra pozycja powiatu pod względem atrakcyjności inwestycyjnej (szczególnie pod budownictwo mieszkaniowe) • Rosnący poziom kapitału społecznego • Wysoka aktywność samorządów lokalnych w zakresie działalności inwestycyjnej • Ponadprzeciętna zdolność inwestycyjna powiatu	• Niski poziom wykształcenia mieszkańców • Niskie dochody mieszkańców oraz wysoki stopień uzależnienia od sfery socjalnej • Niekorzystna struktura zatrudnienia (niedorozwój sektora usług rynkowych) • Wysoki poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego • Rozdrobnienie gospodarstw rolnych oraz ich niska dochodowość • Brak dostatecznego zaplecza do skupu i przetwarzania produktów rolnych • Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura turystyczna • Słabo rozwinięta przedsiębiorczość oraz niska konkurencyjność i zdolność inwestycyjna przedsiębiorstw • Zły stan dróg powiatowych i gminnych • Niski poziom wyposażenia gmin w infrastrukturę kanalizacyjną • Znikoma aktywność w zakresie działalności promocyjnej powiatu

<i>Szanse</i>	<i>Zagrożenia</i>
• Wykorzystanie szans rozwoju powiatu i jego społeczności wynikających z programów wspólnotowych • Wykorzystanie szans wynikających z osiedlaniem się ludności i rozwojem budownictwa mieszkaniowego, szczególnie na terenie gmin bezpośrednio sąsiadujących z Lublinem • Włączenie się powiatu w szeroki nurt rozwoju turystyki w Polsce (promocja, budowa infrastruktury, rozwój różnych produktów turystycznych, itd.) • Modernizacja i postępująca specjalizacja rolnictwa (w tym rolnictwa ukierunkowanego pod kątem zaspokojenia potrzeb żywnościowych mieszkańców Lublina) • Rozwój społeczeństwa informacyjnego (dostęp mieszkańców do informacji, wiedzy i zatrudnienia) • Wykorzystanie potencjału kadrowego oświaty oraz bazy infrastruktury społecznej do rozwoju różnych form kształcenia ustawicznego • Rozwój odnawialnych źródeł energii oraz wzrost popytu na surowce energetyczne • Wykorzystanie szans związanych z rozbudową Regionalnego Portu Lotniczego.	• Marazm i niechęć mieszkańców do zmiany swojej sytuacji życiowej (zwiększająca się zależność od tzw. transferów socjalnych) • Coraz większe obciążenia budżetu powiatu wydatkami społecznymi (pomoc społeczna, służba zdrowia) • Trudności w dostępie do środków rozwojowych z UE • Obniżanie się konkurencyjności powiatu (spowodowane niskim stanem infrastruktury, niskim poziomem rozwoju przedsiębiorczości, itd.) • Brak aktywności w dziedzinie rozwoju przedsiębiorczości pozarolniczej na terenach wiejskich • Ryzyko związane z pominięciem w opracowywanej Krajowej Koncepcji Zagospodarowania Przestrzennego Kraju obszaru zakwalifikowanego w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego jako Lubelski Obszar Metropolitalny.

2. *Wizja strategicznego rozwoju powiatu*

Przy określaniu wizji rozwoju powiatu wzięto pod uwagę następujące czynniki:

- uwarunkowania zewnętrzne, czyli otoczenie zewnętrzne rozwoju powiatu zdefiniowane w analizie SWOT jako potencjalne szanse i zagrożenia,
- uwarunkowania wewnętrzne, określone w analizie SWOT jako mocne i słabe strony powiatu,
- obowiązujące dokumenty strategiczne, zarówno te na poziomie powiatu, jak i wyższym – na poziomie województwa i kraju,
- kompetencje samorządu powiatowego, które stanowią punkt wyjścia do określenia działań i kluczowych projektów dla rozwoju powiatu,
- instrumenty i programy finansowe, dostępne dla powiatów w ramach obecnej perspektywy finansowej Unii Europejskiej,
- konsultacje społeczne, przeprowadzone w formie warsztatów i badań ankietowych (wyniki zostały omówione w Załączniku 1).

Z przeprowadzonej analizy SWOT wynika, że powiat lubelski ciągle boryka się z wieloma problemami rozwojowymi. Ogólnie można stwierdzić, że problemy te są charakterystyczne dla wielu powiatów Polski Wschodniej i dotyczą głównie

niedorozwoju podstawowej infrastruktury technicznej oraz niskiej jakości kapitału ludzkiego. Czynniki te mają decydujący wpływ na słabo funkcjonującą gospodarkę lokalną, zdominowaną w dużym stopniu przez rozdrobnione i mało dochodowe rolnictwo oraz słabo rozwiniętą przedsiębiorczość pozarolniczą. Z kolei słabo funkcjonująca gospodarka nie jest w stanie zapewnić mieszkańcom wystarczającej ilości miejsc pracy, przez co sytuacja materialna i jakość życia wielu gospodarstw domowych w powiecie uzależniona jest w zbyt dużym stopniu od dochodów społecznych.

Z drugiej strony powiat dysponuje znaczącymi atutami, które jeśli zostaną we właściwy sposób wykorzystane, mogą doprowadzić do uruchomienia pozytywnych mechanizmów rozwoju powiatu i jego społeczności. Atuty te to przede wszystkim korzystne położenie w obszarze Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego, rosnąca liczba mieszkańców (co odróżnia powiat lubelski od większości powiatów w województwie), czysta i różnorodna przyroda, bogate dziedzictwo kulturowe oraz znaczne zasoby zdolnych do pracy i współdziałania ludzi. Wykorzystanie tych atutów, w połączeniu z szansami jakie stoją przed Polską i województwem w związku z realizacją unijnej polityki spójności, powinno stanowić podstawę do przyjęcia strategicznych kierunków rozwoju powiatu.

Przyjęta logika strategicznych działań

Głównym celem prowadzącym do zmiany niekorzystnej sytuacji w powiecie powinno być przede wszystkim **ukierunkowanie działań na zwiększenie konkurencyjności lokalnej gospodarki**. W tym celu należy przede wszystkim zadbać o lepsze wyposażenie powiatu w podstawową infrastrukturę techniczną. Chodzi tu głównie o rozbudowę infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, poprawę stanu nawierzchni dróg oraz rozwój infrastruktury teleinformatycznej. Czynniki te decydują w dużym stopniu o atrakcyjności inwestycyjnej powiatu i jakości życia mieszkańców. Należy również podjąć wspólne działania z gminami w zakresie kompleksowego przygotowania terenów inwestycyjnych w celu rozwoju przedsiębiorczości i tworzenia nowych miejsc pracy.

Niezwykle istotnym zadaniem dla powiatu powinno być także wykorzystanie szans, które wynikają z położenia na obszarze Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego. Dzięki tej lokalizacji, która ze względu na niewielką odległość do stolicy województwa, w sposób naturalny sprzyja prowadzeniu polityki proinwestycyjnej, pojawiają się możliwości rozwoju przedsiębiorczości oraz osadnictwa miejskiego. Ze względu na utrzymującą się od kilku lat tendencję do osiedlania się ludzi poza miastem (stale wzrasta liczba mieszkańców we wszystkich gminach okalających Lublin) w sposób szczególny ma szansę rozwijać się sektor budowlany. Dlatego też powiat oraz samorządy gminne muszą przede wszystkim zadbać o uporządkowanie gospodarki nieruchomościami co jest warunkiem koniecznym do tworzenia oferty dla potencjalnych inwestorów.

Główną barierą ograniczającą rozwój sektora turystyki w powiecie jest słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna oraz brak atrakcyjnej oferty promującej lokalne produkty i usługi turystyczne. Należy zatem dążyć do poprawy sytuacji w tym zakresie poprzez

lepszego wyposażenie powiatu w podstawową infrastrukturę turystyczną. Ponadto szansą dla powiatu lubelskiego może być wypromowanie walorów zarówno turystycznych jak i dotyczących oferty inwestycyjnej. W tym celu należy zadbać o rozwój oraz nawiązywanie kontaktów międzynarodowych powiatu.

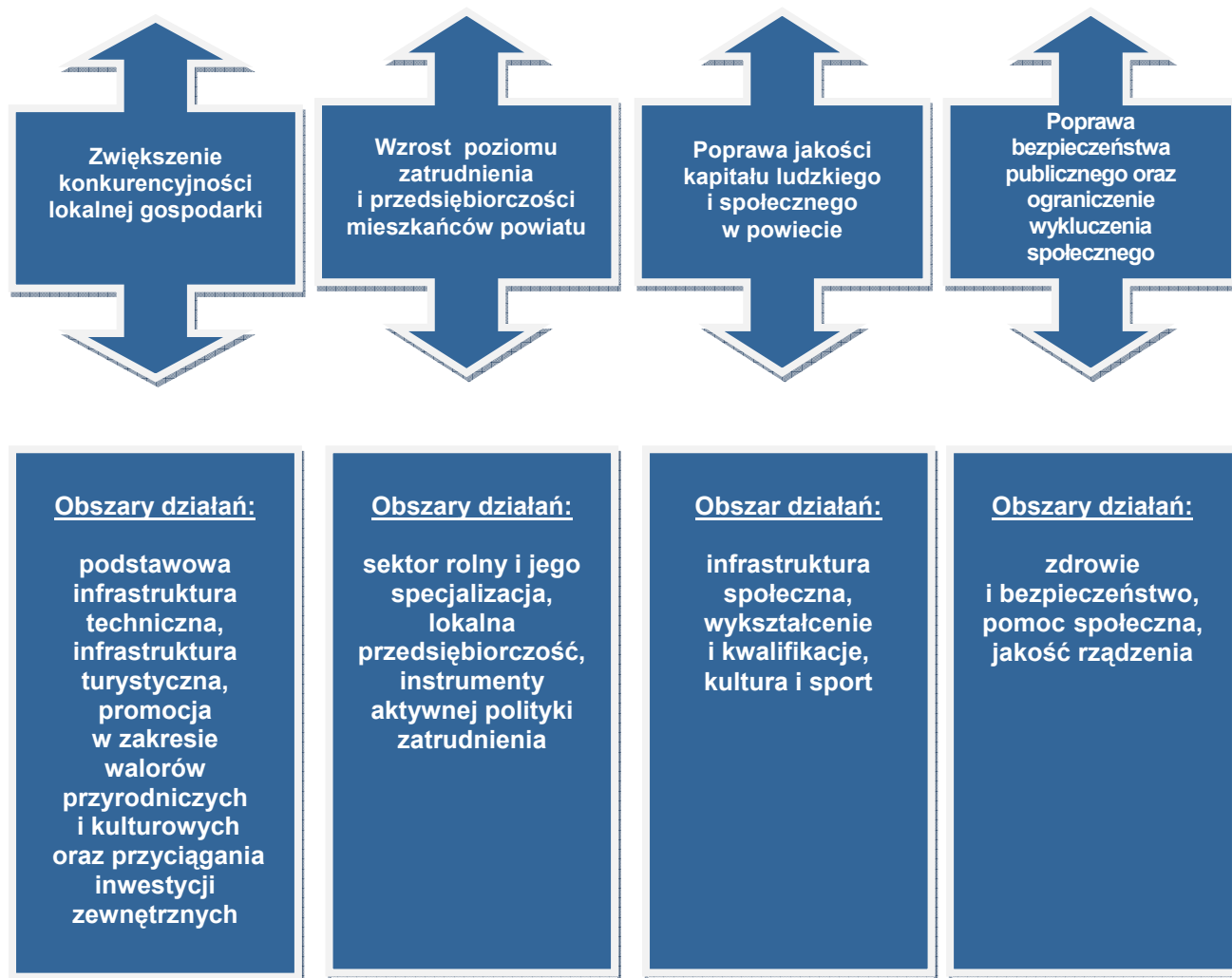
Kolejnym z pożądanym kierunków zwiększania efektywności lokalnej gospodarki powinny być **działania w kierunku wzrostu poziomu zatrudnienia i przedsiębiorczości mieszkańców powiatu**. Służyć temu będzie poprawa efektywności funkcjonowania sektora rolnego i jego większa specjalizacja (np. rolnictwo ukierunkowane na uprawę owoców i warzyw, dla których Lublin może być doskonałym rynkiem zbytu). Poprawa poziomu zatrudnienia mieszkańców powiatu powinna być osiągana głównie poprzez aktywne wspieranie lokalnej przedsiębiorczości, szczególnie tej na obszarach wiejskich prowadzącej do różnicowania działalności rolnej i zmniejszania ukrytego bezrobocia na wsi. Niemniej ważnym kierunkiem działań powinien być rozwój lokalnego rynku pracy, między innymi poprzez wzmocnienie funkcjonujących służb zatrudnienia, w tym powiatowego urzędu pracy, oraz przez optymalne wykorzystanie dostępnych instrumentów w zakresie kreowania aktywnej polityki zatrudnienia na poziomie lokalnym, w tym rozwój inicjatyw oddolnych (np. lokalnych paktów na rzecz zatrudnienia).

Równolegle należy doprowadzić do **poprawy jakości kapitału ludzkiego i społecznego w powiecie**. Oczekuje się, że lepsza jakość kapitału ludzkiego i społecznego wpłynie korzystnie na ogólną atrakcyjność powiatu oraz wywoła dodatkowe mechanizmy rozwojowe. Środkiem do osiągnięcia tego celu powinny być nie tylko inwestycje w rozwój infrastruktury społecznej, ale również – a może przede wszystkim – działania nakierowane na podnoszenie poziomu wykształcenia mieszkańców oraz mobilizowanie ich do większej aktywności społecznej. Ważną rolę w uaktywnianiu kapitału społecznego będą miały instytucje kultury oraz władze powiatowe i gminne.

Uzupełniającym, chociaż niezmiernie ważnym kierunkiem działań strategicznych powinno być **doprowadzenie do poprawy bezpieczeństwa publicznego oraz ograniczenia wykluczenia społecznego**. Ważną rolę w uaktywnianiu kapitału społecznego będą miały władze powiatowe i gminne oraz służby społeczne: straż, policja i instytucje ochrony zdrowia. Od jakości funkcjonowania administracji publicznej i stopnia współpracy z organizacjami społecznymi zależeć bowiem będzie w dużym stopniu kondycja społeczeństwa, poczucie bezpieczeństwa i stabilności oraz jakość rządzenia i efektywność pozyskiwania środków zewnętrznych na działania rozwojowe w powiecie.

Należy oczekiwać, iż, pozytywne zmiany, jakie zajdą w wyniku realizacji działań w ramach wyżej zarysowanych kierunków strategicznych, przyczynią się w dłuższej perspektywie do poprawy jakości życia mieszkańców, co jest celem nadrzędnym niniejszej strategii. Uproszczoną logikę strategicznych działań przedstawiono w układzie graficznym poniżej.

Podniesienie poziomu życia mieszkańców powiatu

Pożyczany stan rozwoju powiatu lubelskiego

Zakłada się, że w wyniku wdrożenia działań zaproponowanych w niniejszej strategii, nastąpi zauważalna poprawa sytuacji społeczno-gospodarczej w powiecie. Poniżej dokonano krótkiej projekcji pożądanego stanu rozwoju powiatu, do którego należy dążyć wdrażając poszczególne elementy strategii.

Oczekuje się, że powiat lubelski w roku 2015 będzie:

- miejscem bardziej atrakcyjnym do zamieszkania i prowadzenia działalności gospodarczej,
- dysponował bardziej konkurencyjną gospodarką, charakteryzującą się większą ilością miejsc pracy i bardziej efektywnym rolnictwem,
- miał lepiej wykształconych i bardziej aktywnych społecznie mieszkańców,
- borykał się z mniejszym poziomem ubóstwa i wykluczenia społecznego.

Sposób i zakres monitorowania zakładanych zmian został szczegółowo przedstawiono w rozdziale dotyczącym systemu monitorowania realizacji strategii.

3. *Misja oraz cele strategii*

W niniejszej strategii obowiązuje hierarchiczny układ celów strategicznych, składający się z trzech poziomów:

- *misji strategii*, stanowiącej swego rodzaju cel nadrzędny działań strategicznych,
- *priorytetów*, czyli celów strategicznych pozwalających na strategiczne ukierunkowanie działań powiatu w dłuższym horyzoncie czasowym,
- *celów operacyjnych*, uszczegóławiających cele strategiczne i będących podstawą do zaplanowanych działań realizacyjnych.

Misja strategii

Misja rozwoju powiatu wskazuje na cel nadrzędny, do jakiego należy dążyć realizując poszczególne elementy strategii. Zwykle misja formułowana jest w sposób ogólny i adresowana jest do ogółu osób zamieszkujących dany obszar. W niniejszym dokumencie przyjęto następujące sformułowanie misji rozwoju powiatu lubelskiego:

Misją powiatu lubelskiego jest podniesienie poziomu życia mieszkańców poprzez zrównoważony rozwój uwzględniający korzystne położenie oraz wszechstronny rozwój społeczności powiatu.

Tak sformułowana misja rozwoju powiatu zakłada osiągnięcie celu nadrzędnego, jakim jest podniesienie poziomu życia mieszkańców, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, przy jednoczesnym zwiększaniu konkurencyjności powiatu m.in. poprzez poprawę jakości kapitału ludzkiego i społecznego. Wyższy poziom życia mieszkańców będzie możliwy do zweryfikowania za pomocą wskaźników dochodowości mieszkańców oraz ich dostępu do wybranych elementów infrastruktury technicznej i społecznej.

Zrównoważony rozwój należy rozumieć jako harmonijny rozwój społeczno-gospodarczy całego obszaru powiatu, prowadzący do poprawy jakości życia obecnych i przyszłych pokoleń, przy zachowaniu zasobów przyrodniczych i kulturowych oraz właściwej struktury demograficznej społeczności lokalnej. Z kolei konkurencyjność powiatu należy rozpatrywać w kategoriach ogólnej zdolności powiatu do radzenia sobie z narastającą konkurencją w różnych obszarach życia gospodarczego i społecznego. Konkurencyjność powiatu jest pojęciem szerszym niż konkurencyjność gospodarki i obejmuje szereg czynników odnoszących się na przykład do oceny kapitału ludzkiego lub społecznego, czy też jakości funkcjonowania administracji publicznej w powiecie.

Cele strategii

Misja rozwoju powiatu będzie możliwa do spełnienia dzięki realizacji następujących priorytetów / celów strategicznych:

- Priorytet 1: Zwiększenie konkurencyjności lokalnej gospodarki***
- Priorytet 2: Wzrost poziomu zatrudnienia i przedsiębiorczości mieszkańców powiatu***
- Priorytet 3: Poprawa jakości kapitału ludzkiego i społecznego w powiecie***
- Priorytet 4: Poprawa bezpieczeństwa publicznego oraz ograniczenie wykluczenia społecznego***

Jak już wcześniej wskazano, niezbędnym warunkiem poprawy sytuacji społeczno-gospodarczej w powiecie jest dobrze funkcjonująca gospodarka lokalna. Od jej rozwoju – zarówno w sferze rolnej, jak i pozarolnej – zależą w dużym stopniu źródła utrzymania mieszkańców. Obecnie konkurencyjność lokalnej gospodarki jest bardzo ograniczona, czego przejawem są niskie dochody mieszkańców oraz duży poziom bezrobocia, również tego, ukrytego w rozdrobnionych i mało dochodowych gospodarstwach rolnych. Brak możliwości zatrudnienia powoduje, że duży odsetek osób utrzymuje się ze źródeł niezarobkowych oraz jest zmuszonych korzystać z różnych form pomocy społecznej. Niskie lub brak stałych źródeł utrzymania wpływa negatywnie na ogólne warunki życia mieszkańców, a także prowadzi do licznych zjawisk patologii i wykluczenia społecznego.

Na niską konkurencyjność lokalnej gospodarki wpływa przede wszystkim niski stopień uprzemysłowienia powiatu, dominująca pozycja mało efektywnego rolnictwa, słabo rozwinięta przedsiębiorczość oraz brak przedsiębiorstw o ugruntowanej pozycji rynkowej, wokół których mógłby rozwijać się rynek usług kooperacyjnych. Dodatkowym ograniczeniem dla lokalnej gospodarki jest słaby stan wyposażenia powiatu w podstawową infrastrukturę techniczną, szczególnie jeżeli chodzi o transport i ochronę środowiska. Zły stan infrastruktury wpływa niekorzystnie na atrakcyjność inwestycyjną powiatu i jego niską zdolność do konkurowania o inwestorów i turystów z zewnątrz.

Innym czynnikiem ograniczającym konkurencyjność powiatu i jego gospodarki jest ciągle niska jakość kapitału ludzkiego i społecznego w powiecie. Ogólnie niskie wykształcenie mieszkańców, a także brak wiedzy i kluczowych kwalifikacji, powoduje, że duży odsetek mieszkańców ma niewielkie szanse na znalezienie zatrudnienia lub założenia własnej działalności gospodarczej. Prowadzi to do ogólnej apatii i niewiary we własne możliwości. Przejawem tego jest niska aktywność gospodarcza mieszkańców oraz niechęć do samoorganizowania się i działania na rzecz innych.

Wyżej wymienione słabości i bariery będą mogły być w znacznym stopniu ograniczone poprzez działania operacyjne zaproponowane w ramach przyjętych priorytetów.

W strategii przewidziano realizację następujących celów operacyjnych w ramach poszczególnych priorytetów:

Priorytet 1: Zwiększenie konkurencyjności lokalnej gospodarki

- 1.1. Rozwój podstawowej infrastruktury poprawiającej funkcjonowanie lokalnej gospodarki
- 1.2. Tworzenie warunków do inwestowania, rozwoju usług i osadnictwa podmiejskiego
- 1.3. Rozwój infrastruktury poprawiającej atrakcyjność turystyczną powiatu
- 1.4. Promocja oraz rozwój współpracy międzynarodowej powiatu

Priorytet 2: Wzrost poziomu zatrudnienia i przedsiębiorczości mieszkańców powiatu

- 2.1. Poprawa efektywności sektora rolnego oraz jego większa specjalizacja
- 2.2. Rozwój lokalnej przedsiębiorczości i samozatrudnienia w powiecie
- 2.3. Rozwój instytucji rynku pracy i aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu

Priorytet 3: Poprawa jakości kapitału ludzkiego i społecznego w powiecie

- 3.1. Podniesienie poziomu wykształcenia i wiedzy mieszkańców powiatu
- 3.2. Rozwój kultury i kapitału społecznego w powiecie

Priorytet 4: Poprawa bezpieczeństwa publicznego oraz ograniczenie wykluczenia społecznego

- 4.1. Poprawa stanu zdrowia mieszkańców powiatu oraz przeciwdziałanie marginalizacji społecznej
- 4.2. Poprawa stanu bezpieczeństwa publicznego i jakości rządzenia w powiecie

Cele strategiczne i operacyjne nie mają układu hierarchicznego i będą realizowane równocześnie, w zależności od dostępnych źródeł finansowania oraz zaangażowania się we wdrażanie strategii poszczególnych instytucji i podmiotów.

Przyjęty układ celów jest w pełni zgodny z priorytetami wynikającymi ze *Strategii Rozwoju Kraju na lata 2007-2015*, a także wpisuje się w strukturę celów *Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020*. Uwzględnia również obowiązujące dokumenty strategiczne na poziomie powiatowym, w tym: *Plan rozwoju lokalnego na lata 2004-2013*, *Program ochrony środowiska*, *Plan gospodarki odpadami*, *Strategię rozwiązywania problemów społecznych w powiecie lubelskim*, *Powiatowy program działań na rzecz osób niepełnosprawnych powiatu lubelskiego w latach 2007-2012*, *Program zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego na terenie powiatu lubelskiego na lata 2005-2008* oraz opracowywaną obecnie *Powiatową Strategię Przeciwdziałania Wykluczeniu Społecznemu na lata 2007-2010 „Bądźmy Razem”*.

Misją powiatu lubelskiego jest podniesienie poziomu życia mieszkańców poprzez zrównoważony rozwój uwzględniający korzystne położenie oraz wszechstronny rozwój społeczności powiatu

Zwiększenie konkurencyjności lokalnej gospodarki

Wzrost poziomu zatrudnienia i przedsiębiorczości mieszkańców powiatu

Poprawa jakości kapitału ludzkiego i społecznego w powiecie

Poprawa bezpieczeństwa publicznego oraz ograniczenie wykluczenia społecznego

1.1 Rozwój podstawowej infrastruktury poprawiającej funkcjonowanie lokalnej gospodarki

2.1 Poprawa efektywności sektora rolnego oraz jego większa specjalizacja

3.1 Podniesienie poziomu wykształcenia i wiedzy mieszkańców powiatu

4.1 Poprawa stanu zdrowia mieszkańców powiatu oraz przeciwdziałanie marginalizacji społecznej

1.2 Tworzenie warunków do inwestowania, rozwoju usług i osadnictwa podmiejskiego

2.2 Rozwój lokalnej przedsiębiorczości samozatrudnienia w powiecie

3.2 Rozwój kultury i kapitału społecznego w powiecie

4.2 Poprawa stanu bezpieczeństwa publicznego i jakości rządzenia w powiecie

1.3 Rozwój infrastruktury poprawiającej atrakcyjność turystyczną powiatu

2.3 Rozwój instytucji rynku pracy i aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu

1.4 Promocja oraz rozwój współpracy międzynarodowej powiatu

Główne kierunki działań w ramach poszczególnych priorytetów i celów operacyjnych

Wymienione cele operacyjne będą wdrażane poprzez zestaw działań i kluczowych projektów, zidentyfikowanych i zaakceptowanych przez Radę Powiatu w Wieloletnim Planie Inwestycyjnym, będącym nieodłącznym elementem systemu wdrażania strategii. Poniżej dokonano krótkiej charakterystyki celów operacyjnych, wskazując jednocześnie na główne kierunki działań w obrębie poszczególnych celów oraz typy projektów, możliwych do sfinansowania ze źródeł krajowych i zagranicznych. Z uwagi na fakt, że nie wszystkie zaproponowane zadania inwestycyjne będą mogły być sfinansowane z budżetu powiatu lub źródeł zewnętrznych, dla niektórych rodzajów inwestycji podano strategiczne kryteria jakimi należy się kierować dokonując wyboru projektów do realizacji.

Priorytet 1: Zwiększenie konkurencyjności lokalnej gospodarki

1.1. Rozwój podstawowej infrastruktury poprawiającej funkcjonowanie lokalnej gospodarki

Istotą poprawy konkurencyjności i efektywności lokalnej gospodarki jest dobry stan infrastruktury technicznej. Z przeprowadzonych analiz wynika, że poziom wyposażenia powiatu w podstawową infrastrukturę techniczną jest niski. Głównie dotyczy to infrastruktury drogowej oraz wodno-kanalizacyjnej. Brak lub niska jakość tej infrastruktury wpływa negatywnie nie tylko na stan życia mieszkańców, ale również skutecznie hamuje rozwój lokalnej gospodarki, obniża zdolność do tworzenia nowych miejsc pracy i zmniejsza atrakcyjność inwestycyjną i turystyczną powiatu. Niska atrakcyjność praktycznie uniemożliwia przyciąganie inwestycji zewnętrznych, a jest to jeden z warunków modernizacji struktury lokalnej gospodarki i przyspieszenia procesów rozwojowych w powiecie.

Główne kierunki działań / typy projektów

W ramach powyższego celu operacyjnego będą realizowane następujące działania / typy projektów:

- modernizacja wybranych elementów infrastruktury dróg powiatowych (również w partnerstwie z zainteresowanymi gminami)⁸,
- współpraca z gminami w zakresie rozbudowy infrastruktury wodno-kanalizacyjnej,
- inwestycje i działania w zakresie uporządkowania gospodarki odpadami (w tym tworzenie zbiorczych systemów segregacji, zbioru i unieszkodliwiania odpadów komunalnych i niebezpiecznych),
- gazyfikacja wybranych obszarów powiatu,
- informatyzacja powiatu (budowa szerokopasmowej infrastruktury dostępu do internetu oraz wspieranie rozwoju usług elektronicznych),

⁸ Realizacja projektów w zakresie modernizacji dróg powiatowych możliwa będzie na podstawie odpowiedniej umowy pomiędzy gminą i powiatem.

- współdziałanie z gminami w zakresie kompleksowego przygotowania terenów inwestycyjnych, oraz ich aktywna promocja wśród potencjalnych inwestorów,
- współpraca z gminami w zakresie realizacji inwestycji związanych z rozbudową Regionalnego Portu Lotniczego (m.in. przebudowa dróg powiatowych: nr 2020L Lublin – Mełgiew – Krzesimów – Leopoldów – Zakrzów, nr 2110L Wólka – Świdnik Duży - Janowice),
- inne.

Możliwe źródła finansowania działań/projektów

W okresie realizacji strategii będzie istniała możliwość finansowania ww. zadań m.in. z następujących środków publicznych:

- *Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego* (wszystkie rodzaje infrastruktury),
- *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich* (infrastruktura wodno-kanalizacyjna, gospodarki odpadami),
- *Program Rozwoju Polski Wschodniej* (infrastruktura szerokopasmowego internetu),
- *Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko* (ponadlokalne projekty w zakresie gospodarki wodno-ściekowej i gospodarki odpadami),
- *Ekofundusz* (infrastruktura wodno-kanalizacyjna, gospodarki odpadami),
- *Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej* (infrastruktura wodno-kanalizacyjna, gospodarki odpadami),
- inne.

Kryteria wyboru projektów inwestycyjnych

Przy wyborze zadań inwestycyjnych do sfinansowania ze środków publicznych będą brane pod uwagę przede wszystkim:

- kryteria ekonomiczne (infrastruktura drogowa i wodno-kanalizacyjna),
- kryteria ekologiczne (infrastruktura ochrony środowiska i gazowa),
- kryteria równości szans (informatyzacja),
- kryteria wynikające z programu operacyjnego, w ramach którego będzie składany projekt do sfinansowania,
- inne.

1.2 Tworzenie warunków do inwestowania, rozwoju usług i osadnictwa podmiejskiego

Jednym z kluczowych czynników, decydujących o atrakcyjności inwestycyjnej terenów podmiejskich jest udział powierzchni terenów przeznaczonych do zabudowy (w tym zabudowy mieszkaniowej) w ogólnej powierzchni oraz gęstość sieci osadniczej. Zgodnie z wymogami ustanowionym dla obszarów metropolitalnych grunty zabudowane (tereny mieszkaniowe, przemysłowe, tereny usług publicznych i komercyjnych, tereny rekreacyjno-wypoczynkowe, tereny komunikacyjne) powinny stanowić 3,00% powierzchni ogólnej jednostki administracyjnej. Średni udział procentowy terenów zabudowanych

w województwie wynosi 2,88%. Należy zatem konsekwentnie dążyć do poprawy warunków do inwestowania poprzez odpowiednią politykę w zakresie planowania strategicznego, gospodarkę nieruchomościami oraz zapewnienie dostępu do podstawowej infrastruktury technicznej, szczególnie w zakresie zbiorowych systemów odprowadzania i oczyszczania ścieków komunalnych.

Główne kierunki działań/ typy projektów

W ramach powyższego celu operacyjnego będą realizowane następujące działania/typy projektów:

- uporządkowanie gospodarki nieruchomościami, w tym: stworzenie i informatyzacja centralnej bazy danych, tworzenie centralnego zasobu geodezyjnego, tworzenie katastru nieruchomości, tworzenie opracowań dotyczących koncepcji zagospodarowania terenu/stref inwestycyjnych,
- współdziałanie z gminami w zakresie kompleksowego przygotowania terenów pod budownictwo mieszkaniowe (m.in. infrastruktura wodno-kanalizacyjna, gospodarki odpadami),
- współdziałanie z gminami w zakresie kompleksowego przygotowania terenów inwestycyjnych w obszarze podmiejskim wokół Lublina, oraz ich aktywna promocja wśród potencjalnych inwestorów

Możliwe źródła finansowania działań/projektów

W okresie realizacji strategii będzie istniała możliwość finansowania ww. zadań m.in. z następujących środków publicznych:

- *Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego* (wszystkie rodzaje infrastruktury),
- *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich* (infrastruktura wodno-kanalizacyjna, gospodarki odpadami),
- *Ekofundusz* (infrastruktura wodno-kanalizacyjna, gospodarki odpadami),
- *Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej* (infrastruktura wodno-kanalizacyjna, gospodarki odpadami),
- inne.

Kryteria wyboru projektów inwestycyjnych

Przy wyborze zadań inwestycyjnych do sfinansowania ze środków publicznych będą brane pod uwagę przede wszystkim:

- kryteria ekonomiczne (infrastruktura drogowa i wodno-kanalizacyjna),
- kryteria ekologiczne (infrastruktura ochrony środowiska i gazowa),
- kryteria wynikające z programu operacyjnego, w ramach którego będzie składany projekt do sfinansowania,
- inne.

1.3 Rozwój infrastruktury poprawiającej atrakcyjność turystyczną powiatu

Jedną z głównych barier ograniczających rozwój sektora turystycznego w powiecie lubelskim jest zły stan materialny wielu obiektów zabytkowych oraz ciągle słabe wyposażenie powiatu w podstawową infrastrukturę turystyczną. Dotyczy to

zarówno infrastruktury publicznej (np. szlaki turystyczne, ścieżki rowerowe), jak i infrastruktury będącej w dyspozycji sektora prywatnego i obejmującej głównie bazę noclegową i gastronomiczną. Dlatego też, należy podjąć pilne działania w celu lepszego wyposażenia powiatu w podstawową infrastrukturę turystyczną. Szczególnie należy potraktować możliwości wynikające z położenia powiatu na terenie Lubelskiego Obszaru Metropolitalnego, także w kontekście rozwoju turystyki. Przede wszystkim należy uatrakcyjnić turystycznie powiat poprzez tworzenie infrastruktury sportowo – rekreacyjnej, z której będą mogli korzystać mieszkańcy Lublina. Istniejąca w powiecie sieć rzek (mimo, że niewielkich) stanowi idealne zaplecze do budowy małych zbiorników wodnych, co z kolei mogłoby być impulsem do rozwoju branży turystycznej wokół miasta. Od skuteczności i efektów w tym zakresie zależy sukces innych zaplanowanych działań, szczególnie tych odnoszących się do rozwoju przedsiębiorczości i różnicowania działalności na obszarach wiejskich.

Główne kierunki działań/typy projektów

W ramach powyższego celu operacyjnego będą realizowane następujące działania/typy projektów:

- rozwój publicznej infrastruktury turystycznej (ścieżki rowerowe, szlaki turystyczne, sztuczne zbiorniki wodne, aqua-praki, punkty informacji turystycznej, itd.)
- odnowa w celach turystycznych obiektów zabytkowych i lokalnych pomników historii,
- wspieranie rozwoju bazy noclegowo-gastronomicznej w powiecie (głównie poprzez współpracę z lokalnymi przedsiębiorcami),
- tworzenie i rozwój infrastruktury do prowadzenia działalności agroturystycznej,
- inne.

Możliwe źródła finansowania działań/projektów

W okresie realizacji strategii będzie istniała możliwość finansowania ww. zadań m.in. z następujących środków publicznych:

- *Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego* (wszystkie rodzaje infrastruktury),
- *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich* (agroturystyka, lokalne produkty turystyczne),
- *Program Rozwoju Polski Wschodniej* (ścieżki rowerowe),
- *Program Partnerstwa i Sąsiedztwa 'Polska – Białoruś - Ukraina'* (współpraca transgraniczna m.in. w zakresie rozwoju wspólnej infrastruktury turystycznej i produktów turystycznych),
- inne.

Kryteria wyboru projektów

Przy wyborze zadań inwestycyjnych do sfinansowania ze środków publicznych będą brane pod uwagę przede wszystkim:

- kryteria ekonomiczne (np. wpływ projektu na zwiększenie liczby turystów)

- kryteria ekologiczne (np. chłonność turystyczna danego obszaru),
- kryteria równości szans (np. równomierne wspieranie obszarów wiejskich i miejskich),
- kryteria wynikające z programu operacyjnego, w ramach którego będzie składany projekt do sfinansowania.

1.4. Promocja oraz rozwój współpracy międzynarodowej powiatu

Jednym z czynników wpływających pozytywnie na atrakcyjność gospodarczą oraz turystyczną powiatu jest aktywnie prowadzona działalność promocyjna. Promocja powinna być ukierunkowana na pokazanie głównych atutów powiatu i powinna być skierowana do konkretnych odbiorców (turystów, inwestorów, mieszkańców powiatu, itd.). Działania promocyjne powinny być prowadzone z wykorzystaniem różnych technik i narzędzi, które wskazano poniżej w głównych kierunkach działań. Nieodłącznym elementem działań promocyjnych powinien być rozwój współpracy międzynarodowej powiatu. Dobrze zorganizowana i prowadzona współpraca międzynarodowa przyczynia się do rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego, zwiększa zdolność instytucjonalną administracji publicznej oraz może być doskonałym narzędziem wymiany doświadczeń i wiedzy w różnych aspektach życia społeczno-gospodarczego powiatu. Dzięki aktywnej współpracy międzynarodowej możliwy jest transfer wiedzy i dobrych praktyk, a także rozszerzają się możliwości uzyskania dodatkowych środków na rozwój społeczności lokalnej. Promocja i współpraca międzynarodowa powiatu powinna być jednym z ważnych elementów budowania atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej powiatu.

Główne kierunki działań/typy projektów

W ramach powyższego celu operacyjnego będą realizowane następujące działania / typy projektów:

- opracowanie i realizacja strategii rozwoju turystyki, planów promocji, planów marketingowych, kampanii promocyjnych,
- rozwój współpracy instytucjonalnej (np. wymiana informacji, tworzenie partnerstw skupiających sektor publiczny, społeczny i gospodarczy, organizacja wspólnych targów),
- promocja gospodarcza powiatu (misje gospodarcze, imprezy targowo-wystawiennicze, seminaria i konferencje itd. – działania podejmowane przy współpracy z przedsiębiorcami),
- tworzenie baz danych o terenach inwestycyjnych,
- rozwój lokalnych produktów turystycznych oraz ich promocja (potrawy regionalne, tradycyjne produkty rękodzielnicze, itd.),
- inne.

Możliwe źródła finansowania działań/projektów

W okresie realizacji strategii będzie istniała możliwość finansowania ww. zadań m.in. z następujących środków publicznych:

- *Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego*, (informatyzacja administracji publicznej w tym tworzenie baz danych o terenach inwestycyjnych, opracowanie dokumentów strategicznych w zakresie

rozwoju turystyki, promocja gospodarcza, turystyczna i współpraca międzynarodowa),

- *Program Operacyjny Kapitał Ludzki* (szkolenia i wsparcie dla przedsiębiorstw oraz osób rozpoczynających działalność gospodarczą, wsparcie instytucji otoczenia biznesu),
- *Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka* (promocja gospodarcza),
- *Program Rozwoju Polski Wschodniej* (promocja gospodarcza w układzie Polski Wschodniej),
- *Program Partnerstwa i Sąsiedztwa 'Polska – Białoruś - Ukraina'* (współpraca transgraniczna m.in. w zakresie aktywności biznesowej, turystyki),
- inne.

Kryteria wyboru projektów

Przy wyborze projektów do realizacji ze środków publicznych będą brane pod uwagę przede wszystkim:

- kryteria ekonomiczne (wpływ projektu na lokalną gospodarkę),
- kryteria ekologiczne (np. chłonność turystyczna danego obszaru),
- kryteria równości szans (partnerstwa lokalne),
- kryteria równości szans (np. równomierne wspieranie obszarów wiejskich i miejskich),
- kryteria wynikające z programu operacyjnego, w ramach którego będzie składany projekt do sfinansowania.

Priorytet 2: Wzrost poziomu zatrudnienia i przedsiębiorczości mieszkańców powiatu

2.1. Poprawa efektywności sektora rolnego oraz jego większa specjalizacja

Sektor rolny zajmuje ciągle bardzo ważną pozycję w gospodarce powiatu lubelskiego, dając zatrudnienie dla prawie 70% pracujących w powiecie. Sektor ten charakteryzuje się jednak coraz niższymi dochodami i jest w dużym stopniu zdominowany przez małe gospodarstwa rolne. Gospodarstwa te produkują głównie na własne potrzeby i w dużym stopniu uzależnione są od dochodów socjalnych (tj. emerytur, rent i dopłat bezpośrednich).

Zakłada się, że poprawa dochodowości gospodarstw rolnych będzie jednym z podstawowych warunków podniesienia konkurencyjności lokalnej gospodarki. Z jednej strony rynek i konkurencja zmuszą wiele gospodarstw rolnych do zaprzestania swojej działalności, zaś z drugiej będzie następował powolny proces konsolidacji i specjalizacji sektora rolnego w powiecie. Ze względu na sąsiedztwo Lublina sektor rolny na terenie powiatu lubelskiego powinien w szczególny sposób specjalizować się w produkcji określonych produktów rolnych, np. owoców i warzyw, dla których Lublin (z ponad 350 tys. mieszkańców) może być doskonałym rynkiem zbytu. Ważne jest, aby działania wynikające z niniejszej strategii mogły nie tylko łagodzić trudne procesy restrukturyzacyjne zachodzące w rolnictwie, ale

również przyczyniać się do zwiększenia konkurencyjności i specjalizacji gospodarstw większych, zdolnych utrzymać się na rynku i dostosować się do wymogów Wspólnej Polityki Rolnej. Należy również zadbać o rozwój gospodarstw mniejszych, widząc dla nich szanse przetrwania w takich niszach jak: rolnictwo ekologiczne, produkcja energii odnawialnej, agroturystyka.

Główne kierunki działań/ typy projektów

W ramach powyższego celu operacyjnego będą realizowane następujące działania/typy projektów⁹:

- podwyższenie wiedzy i kwalifikacji rolników (w tym rolników młodych) w zakresie prowadzenia gospodarstwa i jego modernizacji,
- wspieranie procesu zwiększania powierzchni gospodarstw rolnych (scalanie gruntów, przekazywanie gospodarstw za renty strukturalne, itd.),
- wspieranie procesu różnicowania działalności gospodarstw rolnych (szkolenia przekwalifikowujące, agroturystyka, produkcja surowca energetycznego, drobne przetwórstwo produktów rolnych i leśnych, zalesianie gruntów rolnych, itd.)
- rozwój rolnictwa ekologicznego (zmiana metody upraw, certyfikacja produkcji, promocja oraz sprzedaż produktów, itd.)
- wspieranie instytucji otoczenia rolnictwa (zrzeszanie się rolników, grupy producenckie, infrastruktura skupu i przetwórstwa produktów rolnych, itd.)
- inne.

Możliwe źródła finansowania działań/projektów

W okresie realizacji strategii będzie istniała możliwość finansowania ww. zadań m.in. z następujących środków publicznych:

- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (wszystkie rodzaje działań),
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego (odnawialne źródła energii),
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki (szkolenia rolników w zakresie przekwalifikowania się na inne zawody),
- Ekofundusz (promocja odnawialnych źródeł energii),
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (ekologiczne formy produkcji rolnej),
- inne.

Kryteria wyboru realizowanych projektów

Większość zaplanowanych działań w ramach powyższego celu będzie realizowana przez instytucje i podmioty niezależne od samorządu powiatowego. Prawie wszystkie działania będą finansowane z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich w oparciu o ściśle określone kryteria. Dlatego też głównym zadaniem władz samorządowych (powiatowych i gminnych) będzie przede wszystkim promocja dostępnych działań i zachęcenie wszystkich objętych programem beneficjentów do skorzystania z dostępnych form pomocy i wsparcia.

⁹ Nie wszystkie działania realizowane w ramach tego celu operacyjnego są w kompetencjach samorządu powiatowego. Strategia jednak stara się uwzględnić wszelkie działania, które kompleksowo przyczyniają się do realizacji jej celów.

2.2. Rozwój lokalnej przedsiębiorczości i samozatrudnienia w powiecie

Poziom rozwoju przedsiębiorczości w powiecie jest dosyć niski, świadczy o tym wskaźnik nasycenia przedsiębiorczością (około 53), który jest w powiecie o prawie 21% niższy niż średnio w województwie. Wpływa to negatywnie na poziom zatrudnienia w sektorze pozarolniczym i w konsekwencji prowadzi do coraz większego uzależnienia mieszkańców od sfery socjalnej. Z drugiej strony istnieją realne szanse na rozwój sektora małej i średniej przedsiębiorczości, szczególnie w takich obszarach jak: turystyka i rekreacja, usługi na rzecz rolnictwa i leśnictwa oraz rzemiosło i mała przetwórczość. Powiat posiada znaczny potencjał do rozwoju tych sektorów i będzie miał możliwość dostępu do różnego rodzaju instrumentów wspierania małej i średniej przedsiębiorczości, zarówno z programu regionalnego, jak i programów krajowych.

Główne kierunki działań/typy projektów

W ramach powyższego celu operacyjnego będą realizowane następujące działania/typy projektów:

- rozwój instytucji otoczenia biznesu i samorządu gospodarczego (w tym rozwój instytucji działających w ramach sieci Krajowego Systemu Usług oraz Krajowego Systemu Innowacji),
- aktywne wspieranie istniejących przedsiębiorców w pozyskiwaniu środków inwestycyjnych na rozwój (ułatwianie dostępu do informacji i wiedzy na temat dostępnych instrumentów wspierania przedsiębiorczości),
- promocja przedsiębiorczości i samozatrudnienia (poprzez kampanie informacyjno-edukacyjne, szkolenia, dobre praktyki, itd.),
- wsparcie nowo powstających mikroprzedsiębiorstw, w tym w szczególności na obszarach wiejskich (poprzez system szkoleń i doradztwa, dotacje inwestycyjne, itd.),
- inne.

Możliwe źródła finansowania działań/projektów

W okresie realizacji strategii będzie istniała możliwość finansowania ww. zadań m.in. z następujących środków publicznych:

- *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich* (wspieranie przedsiębiorczości pozarolniczej na obszarach wiejskich),
- *Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego* (dotacje inwestycyjne dla małych i średnich przedsiębiorstw, wspieranie lokalnych instytucji otoczenia biznesu, marketing i promocja gospodarcza),
- *Program Operacyjny Kapitał Ludzki* (szkolenia i wsparcie dla przedsiębiorstw oraz osób rozpoczynających działalność gospodarczą, wsparcie instytucji otoczenia biznesu),
- *Program Partnerstwa i Sąsiedztwa 'Polska – Białoruś - Ukraina'* (współpraca transgraniczna m.in. w zakresie rozwoju przedsiębiorczości i turystyki),
- inne.

Kryteria wyboru projektów

Przy wyborze projektów do realizacji ze środków publicznych będą brane pod uwagę przede wszystkim:

- kryteria ekonomiczne (dotacje inwestycyjne dla przedsiębiorstw),
- kryteria równości szans (dotacje inwestycyjne dla przedsiębiorstw),
- kryteria wynikające z programu operacyjnego, w ramach którego będzie składany dany projekt do sfinansowania,
- inne.

2.3. Rozwój instytucji rynku pracy i aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu

Oprócz rozwoju przedsiębiorczości, innym ważnym czynnikiem decydującym o poziomie zatrudnienia są sprawnie funkcjonujące służby zatrudnienia oraz dostęp bezrobotnych do aktywnych form zatrudnienia. Przeciwdziałanie bezrobociu i aktywizacja lokalnego rynku pracy jest jednym z podstawowych zadań samorządu powiatowego. Zadania te wykonywane są zarówno przez publiczne instytucje, w tym przede wszystkim powiatowy urząd pracy, jak i niepubliczne służby zatrudnienia, takie jak agencje pośrednictwa pracy, agencje doradztwa personalnego i poradnictwa zawodowego oraz agencje pracy tymczasowej.

Od kilku lat można zaobserwować stały rozwój instytucji rynku pracy w powiecie oraz rozszerzanie się zakresu ich usług. Jednak dostęp bezrobotnych lub osób zagrożonych bezrobociem do różnych instrumentów aktywizacji zawodowej pozostaje w dalszym ciągu niski i poprawa sytuacji w tym zakresie powinna być jednym z głównych kierunków działań samorządu powiatowego. W tym celu należy dążyć nie tylko do zwiększenia środków na finansowanie aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu, ale również starać się rozszerzać ofertę służb zatrudnienia, jednocześnie podnosząc jej jakość oraz dostosowując ją do warunków i potrzeb lokalnego rynku pracy.

Główne kierunki działań/ typy projektów

W ramach powyższego celu operacyjnego będą realizowane następujące działania / typy projektów:

- wsparcie systemowe publicznych i niepublicznych instytucji rynku pracy (tworzenie jednolitych standardów, doskonalenie struktur organizacyjnych, rozwój instrumentów analitycznych rynku pracy, szkolenia i doskonalenie zawodowe pracowników służb zatrudnienia, wyposażenie w odpowiednie narzędzia i systemy informatyczne, itd.),
- rozwój i doskonalenie usług świadczonych przez instytucje rynku pracy, w tym instrumentów aktywizacji zawodowej (poradnictwo zawodowe, szkolenia i przekwalifikowania, pośrednictwo pracy, staże i praktyki zawodowe, zatrudnienie subsydiowane, elastyczne formy zatrudnienia, wolontariat, itd.),
- wspieranie współpracy i partnerstwa publiczno-społecznego na rzecz rozwoju lokalnego rynku pracy (w tym lokalnych paktów na rzecz zatrudnienia),

- aktywne uczestnictwo instytucji rynku pracy z powiatu w ogólnopolskich i regionalnych programach aktywizacji zawodowej (ujętych w krajowych i regionalnych planach działań na rzecz zatrudnienia),
- inne.

Możliwe źródła finansowania działań/projektów

W okresie realizacji strategii będzie istniała możliwość finansowania ww. działań m.in. z następujących źródeł:

- Program Operacyjny Kapitał Ludzki (wszystkie rodzaje działań)
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego (współpraca międzynarodowa publicznych służb zatrudnienia),
- Program Partnerstwa i Sąsiedztwa 'Polska – Białoruś - Ukraina' (współpraca transgraniczna publicznych instytucji rynku pracy)
- Fundusz Pracy (aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu),
- inne.

Kryteria wyboru projektów

Przy wyborze projektów do realizacji ze środków publicznych będą brane pod uwagę przede wszystkim:

- kryteria równości szans (np. w zakresie dostępu do instrumentów aktywizacji zawodowej osób znajdujących się w trudnej sytuacji na rynku pracy),
- kryteria wynikające z programu operacyjnego, w ramach którego dany projekt będzie finansowany,
- inne.

Priorytet 3: Poprawa jakości kapitału ludzkiego i społecznego w powiecie

3.1 Podniesienie poziomu wykształcenia i wiedzy mieszkańców powiatu

Budowanie konkurencyjności powiatu wymaga aktywnego i dobrze wykształconego społeczeństwa. Świadome i dobrze wyedukowane społeczeństwo jest obecnie najważniejszym zasobem gospodarki opartej na wiedzy i informacji. Z przeprowadzonych analiz wynika, że poziom wykształcenia mieszkańców powiatu jest ciągle niski, pomimo znacznego postępu, jaki dokonał się w tym zakresie na przestrzeni ostatnich lat oraz dosyć dobrego wyposażenia powiatu w infrastrukturę edukacyjną. Słabe wykształcenie ogranicza aktywność gospodarczą i społeczną mieszkańców oraz sprzyja zjawiskom powstawania ubóstwa i wykluczania społecznego.

Należy zatem dążyć do stałego podnoszenia wskaźników wykształcenia mieszkańców, szczególnie poprzez ograniczanie barier edukacyjnych występujących na obszarach wiejskich. Podnoszenie wykształcenia mieszkańców powinno odbywać się na wszystkich poziomach edukacji i obejmować zarówno proces kształcenia w systemie szkolnym, jak i pozaszkolnym. Szczególna rola w tym zakresie powinna przypaść rozwojowi edukacji ustawicznej, która zintegrowana z tradycyjnym

systemem kształcenia, powinna być skutecznym narzędziem odnawiania kwalifikacji i wiedzy mieszkańców. Podjęte działania powinny być nakierowane nie tylko na rozwój infrastruktury edukacyjnej i sportowej, ale również dotyczyć szerokiej problematyki jakości kształcenia i wsparcia młodzieży (w tym młodzieży z obszarów wiejskich i młodzieży najbardziej uzdolnionej).

Główne kierunki działań / typy projektów

W ramach powyższego celu operacyjnego będą realizowane następujące działania / typy projektów:

- dostosowanie infrastruktury edukacyjnej i sportowej w powiecie do zmieniających się standardów i potrzeb (modernizacja budynków, dostosowanie boisk sportowych, itd.),
- podnoszenie jakości kształcenia w szkołach (doskonalenie kadr nauczycielskich, innowacyjne programy nauczania, komputeryzacja i wyposażenie szkół w niezbędny sprzęt, wymiana młodzieży i współpraca międzynarodowa szkół, itd.),
- wyrównywanie szans edukacyjnych młodzieży (zajęcia wyrównawcze, zasiłki dla rodzin najuboższych, systemy stypendialne dla młodzieży gimnazjalnej, itd.),
- promocja różnych form edukacji pozaszkolnej (kształcenie ustawiczne osób starszych, edukacja na odległość, nauka języków, itd.),
- inne

Możliwe źródła finansowania działań/projektów

W okresie realizacji strategii będzie istniała możliwość finansowania ww. zadań m.in. z następujących środków publicznych:

- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (infrastruktura sportowa)
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego (infrastruktura edukacyjno-sportowa, współpraca międzynarodowa szkół),
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki (podnoszenie jakości kształcenia, doskonalenie kadry nauczycielskiej, systemy stypendialne dla uczniów, wyposażenie szkół w niezbędny sprzęt, itd.),
- Program Partnerstwa i Sąsiedztwa 'Polska – Białoruś – Ukraina' (współpraca transgraniczna m.in. w zakresie edukacji, wymiany młodzieży, itd.),
- Program Wspólnotowy 'Uczenie się przez całe życie' (wymiana doświadczeń w zakresie kształcenia szkolnego na poziomie podstawowym i średnim, doskonalenie szkolnictwa zawodowego, kształcenie ustawiczne)
- Młodzież w działaniu (współpraca młodzieży szkolnej na całym obszarze Unii Europejskiej),
- Inne.

Kryteria wyboru projektów

Przy wyborze projektów do realizacji ze środków publicznych będą brane pod uwagę przede wszystkim:

- kryteria ekonomiczne i demograficzne (infrastruktura edukacyjna i sportowa)
- kryteria równości szans (systemy stypendialne),

- kryteria wynikające z programu operacyjnego, w ramach którego dany projekt będzie mógł być finansowany,
- inne.

3.2. Rozwój kultury i kapitału społecznego w powiecie

W coraz większym stopniu o rozwoju powiatu decydują również takie czynniki jak kultura i kapitał społeczny. Kultura pozwala na kształtowanie postaw i zachowań ludzkich oraz jest nieodłącznym elementem procesu kształcenia ludzi. Lokalne tradycje kulturowe i instytucje je promujące stanowią ponadto ważny zasób rozwoju sektora usług turystycznych. Z kolei kapitał społeczny to przede wszystkim związki między ludźmi, stopień zaufania między nimi, a także umiejętność i chęć współdziałania. Wysoki poziom kultury i kapitału społecznego wpływa na jakość rządzenia w gminie, wyzwala wśród ludzi kreatywność, a także przyczynia się do ograniczenia patologii i wykluczenia społecznego.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że powiat dysponuje znacznymi zasobami kapitału kulturowego i społecznego. Świadczą o tym między innymi aktywnie działające ośrodki kultury prowadzone przez samorządy lokalne, duża ilość imprez kulturalnych organizowanych na terenie powiatu oraz stosunkowo wysoka aktywność społeczna mieszkańców, czego przejawem jest spora liczba działających organizacji pozarządowych, czy też funkcjonowanie prasy lokalnej. Należy zatem dążyć do dalszej aktywizacji i integrowania społeczności lokalnej powiatu. W dłuższej perspektywie działania w tym kierunku powinny doprowadzić do zbudowania silnych podstaw społeczeństwa obywatelskiego oraz przyczynić się do wzrostu konkurencyjności powiatu i jego atrakcyjności turystycznej.

Główne kierunki działań/typy projektów

W ramach powyższego celu operacyjnego będą realizowane następujące działania / typy projektów:

- rozwój instytucji kultury (modernizacja niezbędnej infrastruktury, doposażenie w niezbędny sprzęt, wspieranie najważniejszych imprez kulturalnych, itd.),
- aktywne wspieranie partnerstwa i inicjatyw oddolnych na rzecz rozwoju powiatu i poszczególnych gmin (w tym Lokalnych Grup Działań w ramach *Inicjatywy Leader*),
- kształtowanie właściwych postaw społecznych (m.in. w takich obszarach jak: ekologia i zdrowie, bezpieczeństwo publiczne, przedsiębiorczość i innowacje, integracja europejska, itd.),
- zwiększenie potencjału instytucji pozarządowych oraz rozwój różnych form społeczeństwa obywatelskiego (w tym wolontariatu, ekonomii społecznej, itd.),
- inne.

Możliwe źródła finansowania działań/projektów

W okresie realizacji strategii będzie istniała możliwość finansowania ww. zadań m.in. z następujących źródeł:

- *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich* (dziedzictwa kulturowe na wsi, lokalne grupy działania, itd.),
- *Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego* (infrastruktura kulturalna, promocja kultury, kształtowanie postaw w zakresie ekologii i innowacji),
- *Program Operacyjny Kapitał Ludzki* (partnerstwa lokalne, kształtowanie postaw społecznych, wsparcie organizacji pozarządowych, ekonomia społeczna, itd.),
- *Program Partnerstwa i Sąsiedztwa 'Polska – Białoruś - Ukraina'* (współpraca transgraniczna m.in. w zakresie kultury i rozwoju inicjatyw lokalnych, itd.),
- *Program Kultura 2007* (wymiana doświadczeń w zakresie szeroko pojętej kultury europejskiej),
- *Europa dla Obywateli* (promowanie idei europejskiego społeczeństwa obywatelskiego),
- Inne.

Kryteria wyboru projektów

Przy wyborze projektów do realizacji ze środków publicznych będą brane pod uwagę przede wszystkim:

- kryteria ekonomiczne (infrastruktura kulturalna)
- kryteria równości szans (partnerstwa lokalne),
- kryteria wynikające z programu operacyjnego, w ramach którego dany projekt będzie mógł być finansowany.

Priorytet 4: Poprawa bezpieczeństwa publicznego oraz ograniczenie wykluczenia społecznego

4.1. Poprawa stanu zdrowia mieszkańców powiatu oraz przeciwdziałanie marginalizacji społecznej

Jednym z czynników decydujących o jakości kapitału ludzkiego w powiecie jest stan zdrowia jego mieszkańców oraz występujące problemy społeczne. Pomimo dobrego dostępu mieszkańców do infrastruktury ochrony zdrowia poziom zdrowotności mieszkańców nie jest zadowalający. Świadczą o tym ciągle wysokie wskaźniki zachorowalności i umieralności oraz niższa niż w kraju i województwie średnia wieku życia mieszkańców. Niskim wskaźnikom zdrowotności towarzyszy wysoki udział mieszkańców borykających się z poważnymi problemami społecznymi związanymi głównie z ubóstwem, bezrobociem, niepełnosprawnością i różnymi formami patologii społecznej.

W celu ograniczenia występujących problemów społecznych w ramach niniejszego celu operacyjnego będą realizowane działania ukierunkowane na poprawę stanu zdrowia ludności oraz wzmocnienie procesów integracji społecznej w powiecie.

Głównym kierunkiem działań będzie wyrównywanie szans osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz pomoc osobom najbardziej dotkniętym tym zjawiskiem. Będzie się to odbywało w ramach efektywnie prowadzonej polityki społecznej, której cele i programy zostały między innymi określone w *Strategii rozwiązywania problemów społecznych w powiecie lubelskim* oraz *Powiatowym programie działań na rzecz osób niepełnosprawnych powiatu lubelskiego w latach 2007-2012*.

Główne kierunki działań / typy projektów

W ramach powyższego celu operacyjnego będą realizowane następujące działania/projekty:

- edukacja i profilaktyka zdrowotna zachęcająca mieszkańców do zdrowego stylu życia, w tym kultury fizycznej, sportu i rekreacji,
- rozwój lub modernizacja infrastruktury zdrowotnej poprawiającej dostępność i jakość świadczonych usług medycznych (m.in. poprzez rozbudowę lub modernizację obiektów ochrony zdrowia, zakup i modernizację sprzętu medycznego, wdrażanie systemów zarządzania jakością w placówkach ochrony zdrowia, itd.)
- aktywizacja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (m.in. poprzez rozwój form aktywnej integracji)
- rozwój systemu pomocy społecznej (m.in. poprzez wzmocnienie jakości kadr, rozwój i poprawę standardu infrastruktury, rozwój środowiskowych form wsparcia, rozwój różnych form ekonomii społecznej, itd.),
- wdrażanie programów i projektów przewidzianych do realizacji w ramach *Strategii rozwiązywania problemów społecznych w powiecie lubelskim* oraz *Powiatowego programu działań na rzecz osób niepełnosprawnych powiatu lubelskiego w latach 2007-2012*,
- inne.

Możliwe źródła finansowania działań/projektów

W okresie realizacji strategii będzie istniała możliwość finansowania ww. zadań m.in. z następujących źródeł:

- *Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego* (infrastruktura ochrony zdrowia i pomocy społecznej, zakup sprzętu medycznego, itd.),
- *Program Operacyjny Kapitał Ludzki* (finansowanie kompleksowych programów zdrowotnych i integracji społecznej, doskonalenie kadr medycznych, wsparcie instytucji pomocy i integracji społecznej, wsparcie ekonomii społecznej)
- *Program Partnerstwa i Sąsiedztwa 'Polska - Białoruś - Ukraina'* (współpraca transgraniczna m.in. w zakresie ochrony zdrowia i pomocy społecznej),
- Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON),
- inne.

Kryteria wyboru projektów

Przy wyborze projektów do realizacji ze środków publicznych będą brane pod uwagę przede wszystkim:

- kryteria demograficzne i ekonomiczne (infrastruktura ochrony zdrowia i pomocy społecznej),
- kryteria równości szans (np. osób niepełnosprawnych),
- kryteria wynikające z programu operacyjnego, w ramach którego dany projekt będzie mógł być finansowany.

4.2. Poprawa stanu bezpieczeństwa publicznego i jakości rządzenia w powiecie

O konkurencyjności i jakości życia w powiecie w coraz większym stopniu decyduje stan bezpieczeństwa publicznego oraz jakość rządzenia. Z przeprowadzonych analiz wynika, że poziom bezpieczeństwa publicznego – mierzony między innymi takimi wskaźnikami jak liczba popełnionych przestępstw, odnotowanych wypadków drogowych, czy też pożarów – jest nieco niższy niż średnie wskaźniki dla województwa i kraju. Dlatego też jednym ze strategicznych kierunków rozwoju powinny być działania w zakresie poprawy bezpieczeństwa publicznego w powiecie, realizowane między innymi w ramach wdrażania rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem bezpieczniej” oraz *Programu zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego na terenie powiatu lubelskiego na lata 2005-2008*.

Mówiąc natomiast o jakości rządzenia chodzi nie tylko o ocenę sprawności władzy publicznej na poziomie gminnym czy też powiatowym, ukazującą jak dana administracja radzi sobie z zadaniami wynikającym z przypisanych kompetencji. Jakość rządzenia obejmuje szerszy kontekst i dotyczy tak ważnych zagadnień jak: stopień posługiwania się administracji technikami społeczeństwa informacyjnego, ponadlokalna współpraca w rozwiązywaniu wspólnych problemów, aktywność powiatu w zakresie promocji i współpracy międzynarodowej. Oczekuje się, że jednym z wyznaczników poprawy jakości rządzenia w powiecie będzie również większa efektywność w pozyskiwaniu środków zewnętrznych na rozwój powiatu i jego społeczności.

Główne kierunki działań/ typy projektów

W ramach powyższego celu operacyjnego będą realizowane następujące działania/typy projektów:

- realizacja działań i zadań wynikających z rządowego programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem bezpieczniej” oraz *Programu zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego na terenie powiatu lubelskiego na lata 2005-2008*,
- rozwój sprawnego systemu ochrony i zapobiegania nadzwyczajnym zagrożeniom życia i zdrowia ludzi oraz środowiska naturalnego (w tym tworzenie systemu ochrony przeciwpowodziowej i przeciwpożarowej),
- poprawa efektywności funkcjonowania administracji publicznej (w zakresie planowania strategicznego, przygotowania i realizacji zadań inwestycyjnych, wykorzystania technik informacyjnych, itd.). Podejmowanie współpracy z gminami w tym zakresie, szczególnie z miastem Lublin, jako jednostką o największym potencjale gospodarczym i społecznym,
- informatyzacja administracji publicznej (na poziomie gminnym i powiatowym),

- budowanie partnerstw ponadlokalnych w rozwiązywaniu wspólnych problemów (w tym również z zaangażowaniem organizacji pozarządowych i przedsiębiorców),
- inne.

Możliwe źródła finansowania działań/projektów

W okresie realizacji strategii będzie istniała możliwość finansowania ww. zadań m.in. z następujących środków publicznych:

- *Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego* (informatyzacja administracji publicznej, rozwój Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego),
- *Program Operacyjny Kapitał Ludzki* (wzmocnienie potencjału administracji samorządowej),
- *Program Operacyjny Infrastruktura i Środowiska* (przeciwdziałanie zagrożeniom środowiska, rozwój Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego),
- *Program Partnerstwa i Sąsiedztwa 'Polska – Białoruś - Ukraina'* (współpraca transgraniczna m.in. w zakresie rozwiązywania wspólnych problemów bezpieczeństwa, zapobiegania zagrożeniom naturalnym),
- inne.

Kryteria wyboru projektów inwestycyjnych

Przy wyborze zadań inwestycyjnych do sfinansowania ze środków publicznych będą brane pod uwagę przede wszystkim:

- kryteria ekologiczne i równości szans,
- kryteria wynikające z programu operacyjnego, w ramach którego będzie składany projekt do sfinansowania.

4. System wdrażania i finansowania strategii

Przyjęty system wdrażania zakłada realizację całego szeregu działań i projektów, przewidzianych do realizacji w ramach poszczególnych celów operacyjnych strategii. Część projektów została zidentyfikowana i ujęta w Wieloletnim Planie Inwestycyjnym na lata 2008-2010 (patrz *Załącznik 2*). Są to najważniejsze projekty inwestycyjne powiatu, dla których zaplanowano dofinansowanie z budżetu samorządu powiatowego. Za wdrożenie tych projektów będzie odpowiadał głównie samorząd powiatu, bądź jednostki mu podległe (np. placówki edukacyjne). Proces przygotowania i realizacji projektów będzie na bieżąco monitorowany od strony finansowej i inwestycyjnej przez Starostwo Powiatowe.

Zakłada się, że duża ilość projektów pozostanie poza ramami Wieloletniego Planu Inwestycyjnego i będzie wdrażana przez uprawnione do tego instytucje i podmioty. Głównym zadaniem władz powiatowych w tym zakresie będzie zidentyfikowanie i zmobilizowanie wszystkich potencjalnych projektodawców i wsparcie ich od strony szkoleniowo-informacyjnej w realizacji określonych typów projektów.

Poniżej zidentyfikowano najważniejsze instytucje i podmioty zaangażowane w proces wdrażania strategii powiatu lubelskiego.

Główne instytucje i podmioty zaangażowane we wdrażanie strategii

Główną **instytucją odpowiedzialną** za wdrożenie strategii jest Zarząd Powiatu Lubelskiego wraz z podległym mu Starostwem Powiatowym. Zarząd odpowiada za ogólną koordynację procesu wdrażania i monitorowania strategii. W szczególności odpowiedzialny jest za przygotowanie i wdrożenie projektów wynikających z Wieloletniego Planu Inwestycyjnego.

Instytucjami wspomagającymi Starostwo Powiatowe w procesie wdrażania strategii są:

- Rada Powiatu, która powinna zadbać o promocję i właściwe zrozumienie strategii wśród społeczności lokalnej,
- Jednostki podległe samorządowi powiatowemu, w tym: Zarząd Dróg Powiatowych, Powiatowy Urząd Pracy, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, itd.),
- Placówki szkolno-wychowawcze (szczególnie ważna rola nauczycieli jako liderów lokalnych),
- Placówki i organizacje kultury,
- Komenda Miejska Państwowej Straży Pożarnej,
- Komenda Miejska Policji,
- Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna,
- Miejski Inspektorat Weterynarii,
- Kościoły i związki wyznaniowe,
- Organizacje pozarządowe działające na terenie powiatu,
- inne.

Instytucje partnerskie, zarządzające określonymi instrumentami i programami, w ramach których będą finansowane niektóre działania wynikające ze strategii, w tym:

- Urząd Marszałkowski (jako instytucja zarządzająca RPO WL oraz częścią działań w ramach PROW),
- Lubelska Agencja Wspierania Przedsiębiorczości,
- Powiatowy Oddział Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa,
- inne.

Do ważnych pomiotów, które w istotny sposób będą przyczyniać się do realizacji celów strategii, należy również zaliczyć **docelowe grupy beneficjentów pomocy**, w tym przede wszystkim:

- gminy wchodzące w skład powiatu (szczególnie w przypadku projektów z zakresu infrastruktury drogowej i wodno-kanalizacyjnej),
- przedsiębiorcy i ich związki,

- rolnicy i ich związki,
- koła gospodyń wiejskich,
- bezrobotni,
- osoby podnoszące swoje kwalifikacje.

Środki niezbędne na realizację strategii

Niezmiernie trudno jest określić wielkość niezbędnych środków na realizację celów niniejszej strategii. Biorąc pod uwagę ogromne potrzeby powiatu w zakresie wyposażenia w podstawową infrastrukturę techniczną i społeczną, zapotrzebowanie na realizację najważniejszych projektów inwestycyjnych szacowane jest na blisko **90 mln zł**.

Do tego dochodzi realizacja projektów niezwiązanych bezpośrednio z inwestycjami, ale ważnych z punktu widzenia rozwoju zasobów ludzkich czy też budowania kapitału społecznego w powiecie. Określenie zapotrzebowania finansowego na tego rodzaju projektu nie jest jednak możliwe, choćby z tego względu, że obecnie nie do końca wiadomo, kto i w jakim zakresie mógłby realizować na terenie powiatu projekty o charakterze nieinwestycyjnym.

Można natomiast wstępnie oszacować, jakiego rzędu środki będą dostępne dla powiatu na realizację tego typu projektów. Ocenia się, że w latach 2007-2013 na obszary wiejskie Lubelszczyzny trafi około **1 100 mln zł** na projekty nieinwestycyjne. Oznacza to, że średnio na mieszkańca wsi przypadnie około **950 zł**. Zakładając, że skuteczność powiatu i gmin wchodzących w jego skład w zakresie pozyskiwania środków nie będzie mniejsza niż innych jednostek w województwie, powiat lubelski w latach 2007-2015 może mieć dostęp do środków na poziomie około **134 mln zł**. Fundusze te będą mogły być przeznaczone na projekty związane z działaniami rozwojowymi w zakresie poprawy jakości kapitału ludzkiego i społecznego.

Źródła finansowania strategii

Głównymi źródłami finansowania strategii będą:

- budżet powiatu,
- zewnętrzne środki publiczne (dostępne przede wszystkim w ramach programów finansowanych z Unii Europejskiej),
- środki z sektora prywatnego (np. w ramach projektów partnerstwa publiczno-prywatnego).

Możliwości finansowania strategii z budżetu powiatu są dosyć ograniczone. Z przeprowadzonych analiz wynika, że powiat rocznie przeznacza średnio około 13% budżetu na zadania inwestycyjne. Przy obecnym budżecie powiatu, kształtującym się na poziomie około 61,5 mln zł, są to więc średnio rocznie (z ostatnich 4 lat) wydatki na poziomie **7,9 mln zł** (warto przy tym zaznaczyć, że wyraźny wzrost w wydatkach majątkowych inwestycyjnych zanotowano w 2006 r.: 16,6 mln zł w porównaniu do

5,5 mln zł w 2005 r.). Zakładając, że dochody budżetu powiatu w ciągu najbliższych lat będą rosły średnio o 5% rocznie, a wydatki inwestycyjne będą kształtowały się na poziomie 10% rocznie, szacuje się, że samorząd powiatu w latach 2007-2015 może dysponować środkami inwestycyjnymi na zadania własne na poziomie około **71,22 mln zł**.

Tabela 7. Projekcja dochodów i wydatków inwestycyjnych powiatu w latach 2007-2015 (w mln zł)

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Razem 2007-15
Dochody ogółem (w mln zł)	64,58	67,81	71,20	74,76	78,50	82,43	86,55	90,88	95,42	712,13
Wydatki inwestycyjne (w mln zł)	6,46	6,78	7,12	7,48	7,85	8,24	8,66	9,09	9,54	71,22

Źródło: Opracowanie własne

Do tego należy dodać środki inwestycyjne będące w dyspozycji gmin wchodzących w skład powiatu. Przyjmując coroczny wzrost dochodów gmin na poziomie 10% oraz zakładając, że około 10% będzie przeznaczanych na zadania inwestycyjne, należy oczekiwać, że w okresie obowiązywania strategii gminy powiatu lubelskiego będą dysponowały środkami inwestycyjnymi na poziomie około **364 mln zł**.

Tabela 8. Projekcja dochodów i wydatków inwestycyjnych gmin powiatu lubelskiego w latach 2007-2015 (w mln zł)

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Razem 2007-2015
Dochody ogółem (w mln zł)	268,00	294,80	324,28	356,71	392,38	431,62	474,78	522,26	574,49	3 639,22
Wydatki inwestycyjne (w mln zł)	26,8	29,48	32,43	35,67	39,24	43,16	47,48	52,23	57,45	363,94

Źródło: Opracowanie własne

Dostępne środki inwestycyjne samorządu powiatowego i gmin powinny być wykorzystywane przede wszystkim na zapewnienie współfinansowania projektów realizowanych ze środków Unii Europejskiej.

Szacuje się, że w latach 2007-2015 na gminę w województwie lubelskim przypadnie średnio około **5 300 zł** na mieszkańca, czyli teoretycznie powiat lubelski i jego społeczność będą mieli dostęp do środków rozwojowych na poziomie około **749 mln zł** (czyli rocznie około 83,2 mln zł). Biorąc pod uwagę obecnie obowiązujący poziom dofinansowania projektów unijnych (15%) oraz kształtujący się poziom środków inwestycyjnych powiatu i gmin, należy przypuszczać, że w okresie obowiązywania strategii nie wystąpią większe problemy z zapewnieniem współfinansowania do projektów realizowanych ze środków unijnych.

Tabela 9. Główne źródła finansowania rozwoju powiatu w latach 2007-2015

Lp	Nazwa programu	Instytucja zarządzająca	Szacowana alokacja na województwo (w mln zł)*	Szacowana alokacja na obszary wiejskie (w mln zł)
1.	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW)	Ministerstwo Rolnictwa	4 036	4 036 (100%)
2.	Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego (RPO WL)	Urząd Marszałkowski	4 393	1 934 (44%)
3.	Program Operacyjny Kapitał Ludzki (PO KL)	Ministerstwo Rozwoju Regionalnego / Urząd Marszałkowski	1 946	194,6 (10%)
4.	Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej (PO RPW)	Ministerstwo Rozwoju Regionalnego / Urząd Marszałkowski	1 919	46 (2,4%)
5.	Program Partnerstwa i Sąsiedztwa 'Polska-Białoruś-Ukraina'	Ministerstwo Rozwoju Regionalnego	74	15 (20%)
RAZEM			12 368	6 226 (50%) 5 300 zł / per capita

* Alokacje przeliczono na złote po kursie 3,8 zł/ euro

Oprócz funduszy unijnych, będą również istniały inne możliwości finansowania rozwoju powiatu, w tym między innymi środki w ramach:

- Mechanizmów Finansowych (Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego),
- Ekofunduszu,
- Poakcesyjnego Programu Wspierania Obszarów Wiejskich,
- Szwajcarskiego Instrumentu Finansowego,
- Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska,
- Banku Gospodarstwa Krajowego (Fundusz Poręczeń Unijnych, Fundusz Rozwoju Inwestycji Komunalnych, itd.),
- inne.

5. System monitorowania i oceny realizacji strategii

System monitorowania jest ważnym elementem w procesie wdrażania strategii. Dane z monitoringu służą do oceny skuteczności realizowanych działań i pozwalają na bardziej efektywne wydatkowanie środków publicznych.

Zakłada się, że instytucją odpowiedzialną za ogólną koordynację i monitorowanie procesu realizacji strategii będzie Starostwo Powiatowe w Lublinie. Zadanie to zostanie powierzone Wydziałowi Inwestycji i Funduszy Pomocowych. Zadaniem komórki będzie w szczególności:

- zbieranie i przekazywanie partnerom społecznym i gospodarczym informacji o dostępnych źródłach finansowania zewnętrznego (kierowanie potencjalnych beneficjentów do odpowiednich instytucji),
- wyrażanie opinii co do zgodności proponowanych zmian w dokumentach planistycznych z zapisami strategii,
- wydawanie opinii o zgodności planowanej inwestycji/zadania z zapisami strategii (w przypadku gdy taka opinia jest wymagana),
- inicjowanie i koordynowanie opracowania średniookresowych dokumentów programowych (np. program rozwoju bazy oświatowej, program rozwoju usług społeczeństwa informacyjnego),
- informowanie społeczności lokalnej o istnieniu strategii i obranych kierunkach rozwoju, a także o postępach i efektach jej wdrażania strategii.

Ocena postępów we wdrażaniu strategii będzie dokonywana w cyklu rocznym i będzie oparta o zestaw bazowych wskaźników. Poniżej zaprezentowano wybrane rodzaje wskaźników, dostosowując ich charakter do rodzaju monitorowanego celu.

a) priorytety / cele strategiczne:

Nazwa celu	Rodzaj wskaźnika
1. Zwiększenie konkurencyjności lokalnej gospodarki	▪ Struktura pracujących wg sektorów ekonomicznych ▪ Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w powiecie ▪ Poziom dochodów własnych jednostek samorządowych ▪ Liczba turystów, w tym zagranicznych ▪ Liczba miejsc noclegowych
2. Wzrost poziomu zatrudnienia i przedsiębiorczości mieszkańców powiatu	▪ Liczba pracujących ▪ Poziom rejestrowanego bezrobocia ▪ Wskaźnik zatrudnienia mieszkańców
3. Poprawa jakości kapitału ludzkiego i społecznego w powiecie	▪ Odsetek gospodarstw domowych utrzymujących się ze źródeł zarobkowych ▪ Frekwencja wyborcza
4. Poprawa bezpieczeństwa publicznego oraz ograniczenie wykluczenia społecznego	▪ Ilość wypadków i przestępstw na 1000 mieszkańców ▪ Kadra medyczna na 1000 mieszkańców ▪ Odsetek osób korzystających z pomocy społecznej

b) cele operacyjne:

Nazwa celu	Rodzaj wskaźnika
1.1. Rozwój podstawowej infrastruktury poprawiającej atrakcyjność inwestycyjną powiatu	▪ Odsetek dróg twardych w drogach powiatowych i gminnych ogółem, ▪ Poziom zwodociągowania i skanalizowania gmin w powiecie ▪ Odsetek osób korzystających z sieci gazowej ▪ Ilość odpadów podlegających utylizacji ▪ Liczba przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym w powiecie ▪ Powierzchnia dostępnych terenów inwestycyjnych
1.2. Tworzenie warunków do inwestowania, rozwoju usług i osadnictwa podmiejskiego	▪ Powierzchnia dostępnych terenów przeznaczonych pod budownictwo mieszkaniowe ▪ Powierzchnia dostępnych terenów inwestycyjnych na terenach podmiejskich
1.3. Rozwój infrastruktury poprawiającej atrakcyjność turystyczną powiatu	▪ Liczba przedsiębiorstw działających w sektorze turystyki (sekcja H) ▪ Liczba turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania oraz ilość oferowanych miejsc noclegowych ▪ Długość wybudowanych szlaków turystycznych (w km)

1.4. Promocja oraz rozwój współpracy międzynarodowej powiatu	▪ Liczba turystów, w tym zagranicznych ▪ Liczba spółek z udziałem kapitału zagranicznego funkcjonujących na terenie powiatu ▪ Liczba porozumień partnerskich ▪ Liczba projektów zrealizowanych w partnerstwie z instytucjami międzynarodowymi ▪ Liczba projektów realizowanych w ramach współpracy międzynarodowej ▪ Wielkość pozyskanych środków na współpracę międzynarodową
2.1. Poprawa efektywności sektora rolnego oraz jego większa specjalizacja	▪ Średnia wielkość areалу gospodarstwa rolnego, ▪ Odsetek gospodarstw produkujących na rynek ▪ Odsetek gospodarstw zajmujących się działalnością pozarolniczą
2.2. Rozwój lokalnej przedsiębiorczości	▪ Liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych na 1000 mieszkańców, ▪ Ilość instytucji otoczenia biznesu działających w powiecie ▪ Nakłady inwestycyjne na 1 przedsiębiorstwo
2.3. Rozwój instytucji rynku pracy i aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu	▪ Liczba agencji zatrudnienia ▪ Udział wydatków powiatu na aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu ▪ Liczba osób, które uzyskały wsparcie na podjęcie działalności gospodarczej ▪ Liczba osób korzystających z pośrednictwa pracy ▪ Liczba osób korzystających z poradnictwa zawodowego
3.1. Podniesienie poziomu wykształcenia i wiedzy mieszkańców powiatu	▪ Odsetek osób z wyższym i średnim wykształceniem w powiecie ▪ Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w wieku 3-5 lat ▪ Ilość uczniów w szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach średnich przypadających na jeden komputer z dostępem do Internetu
3.2. Rozwój kultury i kapitału społecznego w powiecie	▪ Ilość organizacji pozarządowych działających na terenie powiatu, ▪ Uczestnictwo mieszkańców w kulturze (czytelnictwo, liczba odwiedzających muzea)
4.1. Poprawa stanu zdrowia mieszkańców powiatu oraz przeciwdziałanie marginalizacji społecznej	▪ Przeciętne dalsze trwanie życia ▪ Udział osób długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem ▪ Relatywny wskaźnik ubóstwa ▪ Wydatki powiatu na pomoc społeczną
4.2. Poprawa stanu bezpieczeństwa publicznego i jakości rządzenia w powiecie	▪ Liczba popełnianych i wykrywanych przestępstw ▪ Jakość obsługi w urzędzie (usługi elektroniczne, certyfikaty ISO, itd.) ▪ Stopień realizacji dokumentów planistycznych ▪ Udział środków zewnętrznych w inwestycjach powiatu ogółem

Dane dotyczące zaproponowanych powyżej wskaźników dostępne są w ramach oficjalnej statystyki i będą pozyskiwane z *Banku Danych Regionalnych*. Wskaźniki te w większości zostały wykorzystane w części diagnostycznej, przy opisie sytuacji społeczno-gospodarczej powiatu.

6. Załącznik 1: Podsumowanie rezultatów procesu konsultacji społecznych

Konsultacje społeczne były ważnym etapem prac nad strategią. Ich głównym celem było zapoznanie władz i społeczności lokalnej z procesem aktualizacji strategii oraz zebranie opinii i uwag od mieszkańców na temat przyszłego rozwoju powiatu. W trakcie konsultacji zorganizowano dwa spotkania robocze, w których łącznie wzięło udział ponad 60 osób. Głównymi uczestnikami spotkań byli przedstawiciele władz powiatu (Zarząd, radni, pracownicy administracji samorządu powiatowego)

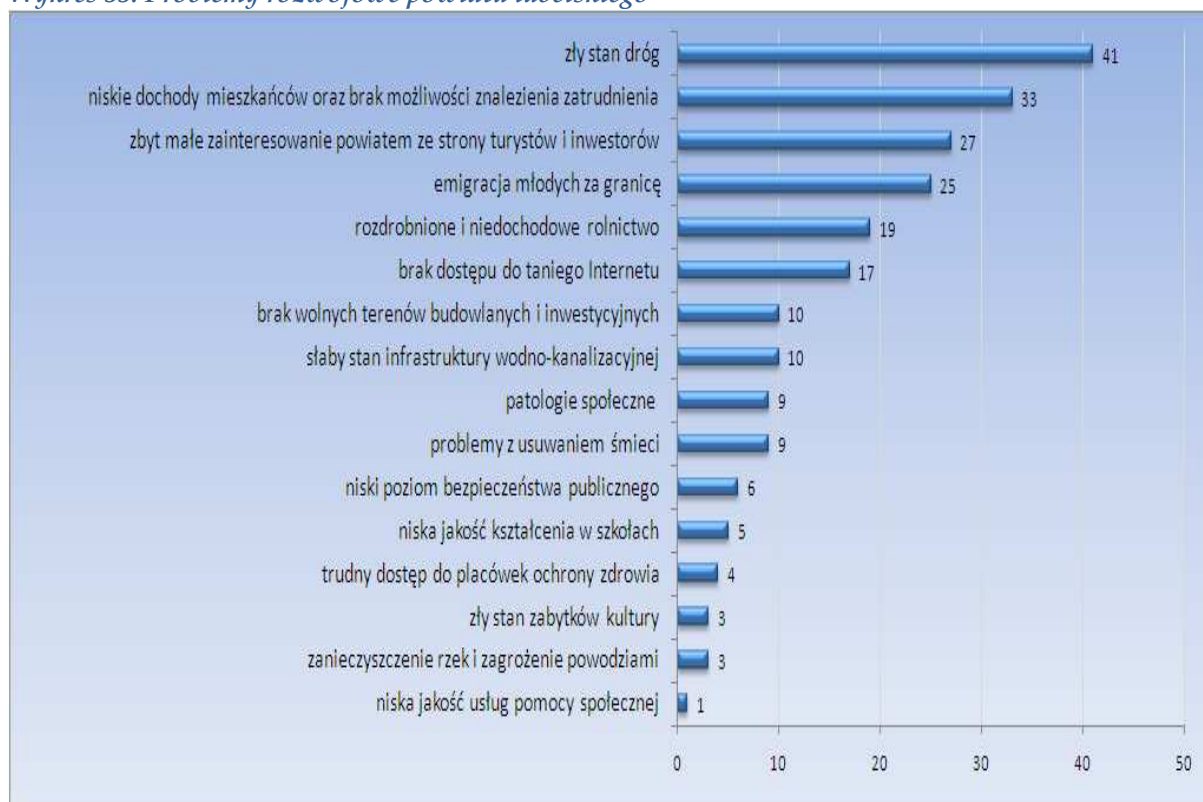
oraz wybrani reprezentanci społeczności lokalnej (gminy, przedsiębiorcy, nauczyciele, itd.).

Podczas jednego ze spotkań konsultacyjnych uczestnicy zostali poproszeni o wypełnienie ankiety identyfikującej główne potrzeby i szanse rozwoju powiatu. Ankieta składała się z pięciu pytań odnoszących się do takich zagadnień jak:

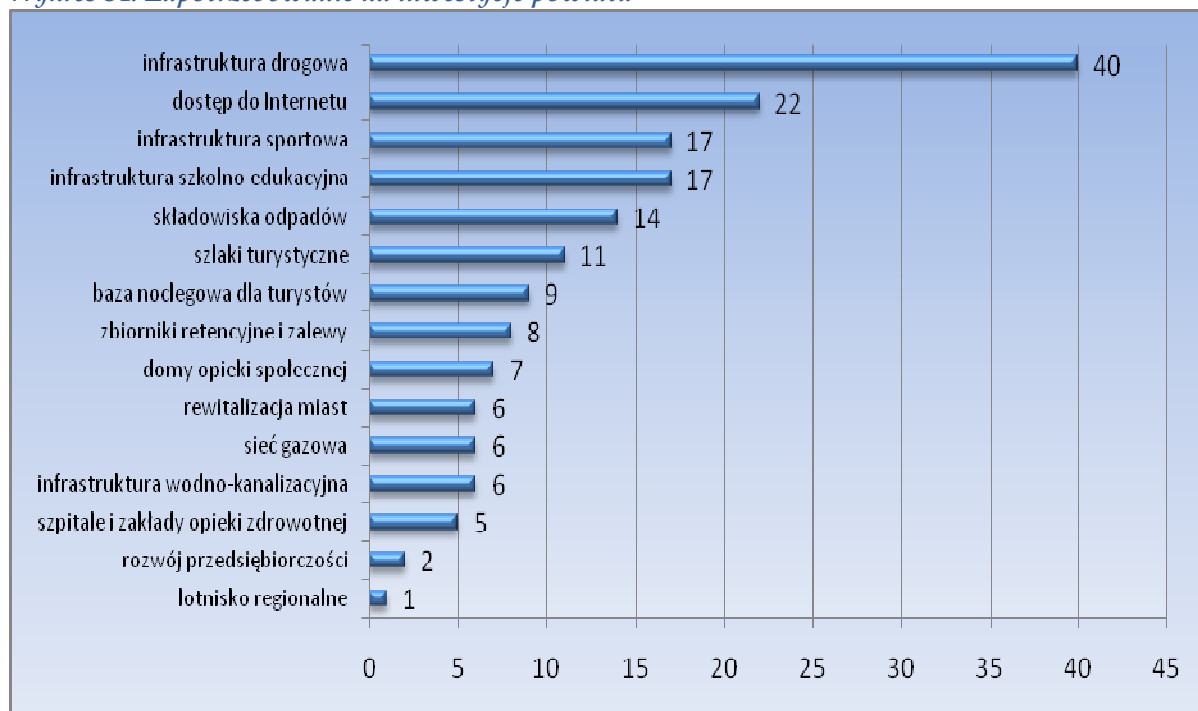
- identyfikacja pięciu głównych problemów rozwojowych powiatu,
- propozycja pięciu najważniejszych inwestycji w powiecie,
- wskazanie trzech najważniejszych działań nieinwestycyjnych w powiecie,
- podanie trzech najważniejszych walorów powiatu (wyróżniających na tle innych),
- zaproponowanie strategicznych kierunków rozwoju powiatu.

Wyniki ankiet, opracowane w formie graficznej i zaprezentowane poniżej, posłużyły jako jedno z ważnych kryteriów przy wyborze strategicznych kierunków rozwoju powiatu.

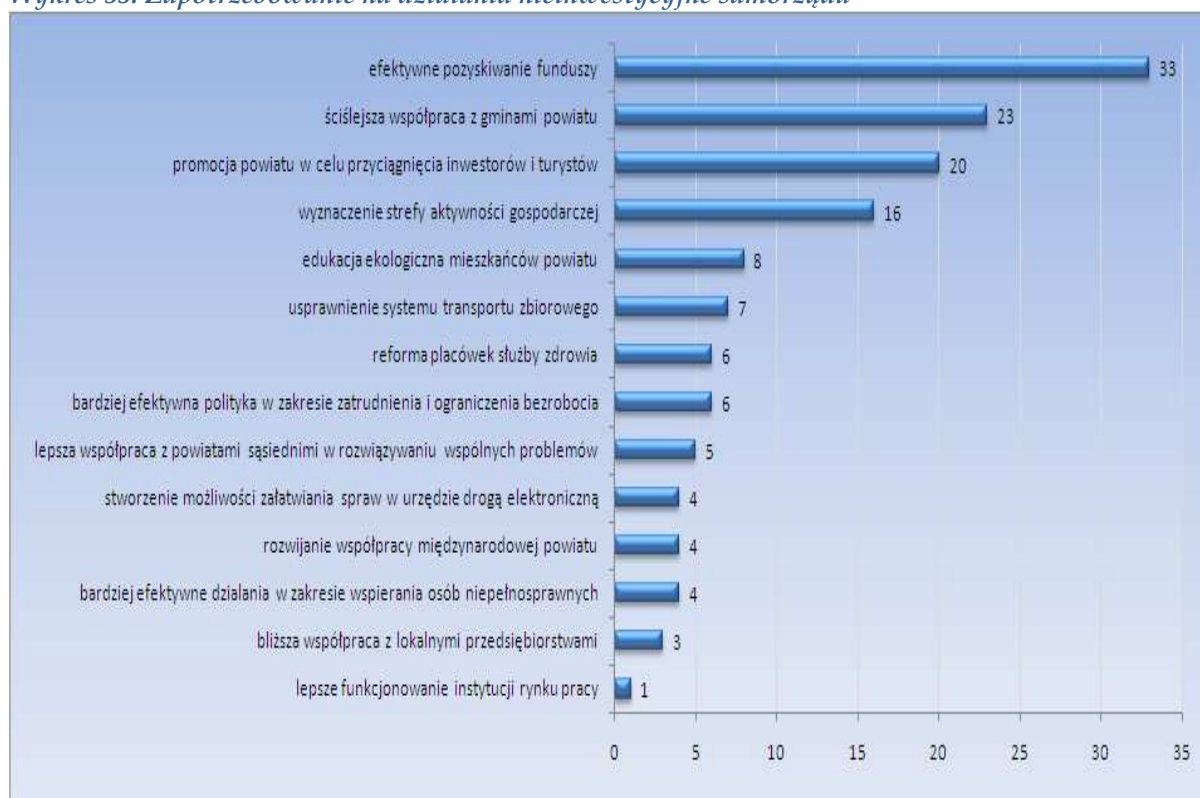
Wykres 33. Problemy rozwojowe powiatu lubelskiego

Wykres 34. Zapotrzebowanie na inwestycje powiatu

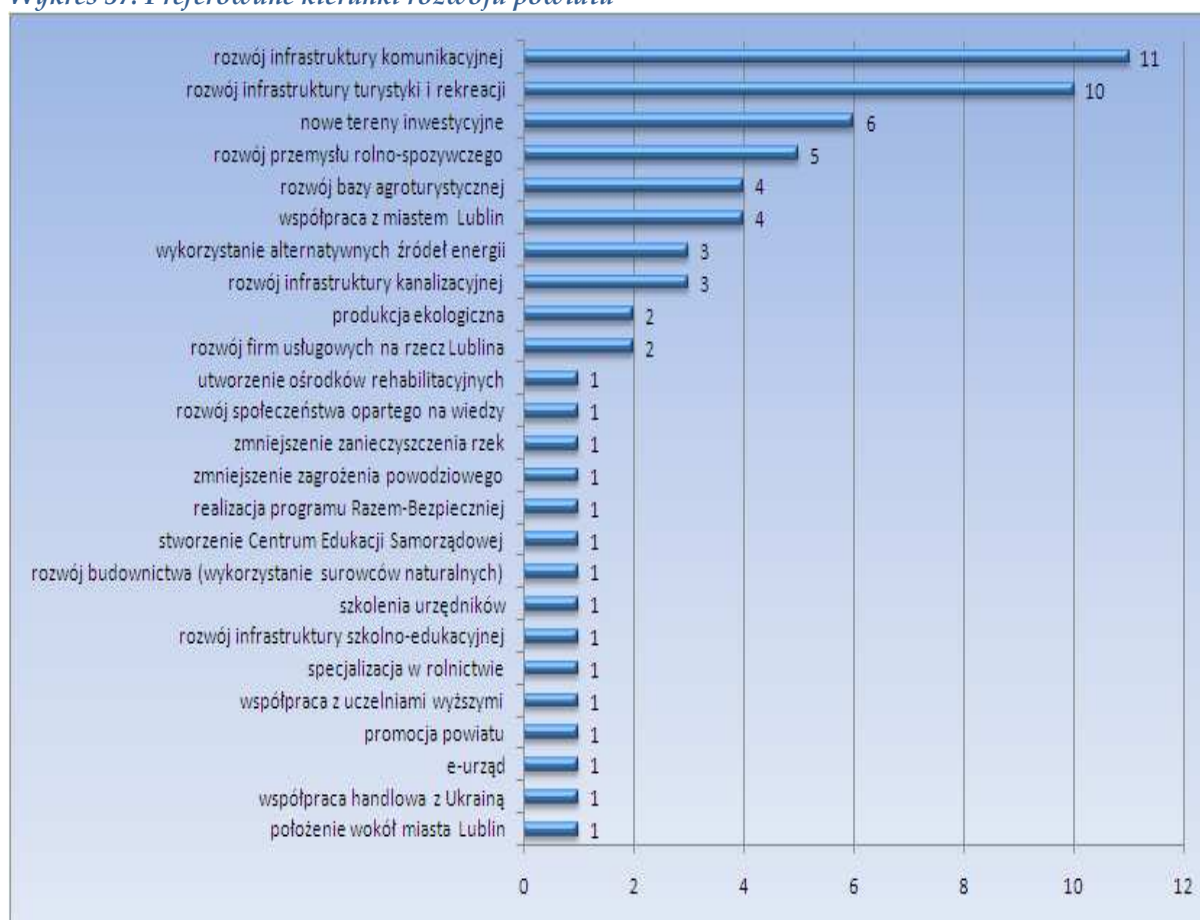
Wykres 35. Zapotrzebowanie na działania nieinwestycyjne samorządu

Wykres 36. Główne walory powiatu

Wykres 37. Preferowane kierunki rozwoju powiatu

7. Załącznik 2: Wieloletni Plan Inwestycyjny na lata 2008-2010

Wieloletni Plan Inwestycyjny (WPI) stanowi integralną część systemu wdrażania strategii powiatu. Zawiera wykaz najważniejszych zadań inwestycyjnych powiatu, które będą realizowane w pierwszym okresie obowiązywania strategii, tj. w latach 2007-2010. Zadania te wynikają z celów operacyjnych strategii i ich wdrożenie przyczyni się do osiągnięcia określonych wskaźników przyjętych w systemie monitorowania strategii.

Przy wyborze zadań inwestycyjnych kierowano się następującymi kryteriami:

- wpływ realizacji danego zadania na cele strategii (głównie operacyjne),
- efektywność ekonomiczna zadania (powiązana z wpływem danej inwestycji na rozwój lokalnej gospodarki i rynku pracy),
- wielkość projektu (powyżej 50 tys. zł),
- efekt ekologiczny (wyeliminowanie bądź ograniczenie zagrożeń dla środowiska naturalnego),
- wyniki badań ankietowych społeczności lokalnej,
- zdolność powiatu do zapewnienia współfinansowania wybranych do realizacji zadań,
- możliwość współfinansowania inwestycji ze źródeł zewnętrznych.

Kierując się przyjętymi priorytetami strategii oraz biorąc pod uwagę zakres kompetencji samorządu powiatowego, zidentyfikowano możliwe typy projektów do realizacji w ramach WPI. Poniżej zaprezentowano kategorie możliwych do realizacji projektów w ramach poszczególnych priorytetów strategii.

Z uwagi na fakt, że na obecnym etapie prac trudno przewidzieć poziom i zakres dofinansowania poszczególnych zadań ze źródeł zewnętrznych, **niniejszy wykaz zadań ma charakter wyłącznie indykatywny**. Zakłada się, że zadania te będą dodatkowo zatwierdzone przez Radę Powiatu w trybie przewidzianym dla podejmowania tego rodzaju decyzji.

Wykaz kluczowych projektów powiatu do realizacji w latach 2008-2010

Lp	Nazwa Zadania	Szacunkowa wartość kosztorysowa (w tys. zł)	Planowana wielkość nakładów w poszczególnych latach (w tys. zł)				Źródła finansowania na lata 2008-2010 (w tys. zł)		Podmiot realizujący
			2008	2009	2010	20011/13	budżet powiatu	dotacje zewnętrzne	
Priorytet 1: Zwiększenie konkurencyjności lokalnej gospodarki									
1.	Przebudowa drogi powiatowej Nr 2233 L Miłocin-Stasin-Podole	17 647,06	122,34	3 428,31	14 096,41	0,0	2 647,06	15 000,00	Powiat Lubelski
2.	Przebudowa drogi powiatowej Nr 2259 Strzeszkowice - Bełżyce	17 647,06	110,98	9 713,34	7 822,74	0,0	2 647,06	15 000,00	Powiat Lubelski
3.	Modernizacja drogi powiatowej Nr 2260 L Radawiec-Radawczyk	15 719,45	100,00	2 949,69	12 669,76	0,0	2 357,92	13 361,53	Powiat Lubelski
4.	Przebudowa drogi powiatowej Nr 2289 L Strzyżewice – Zakrzówek	17 647,06	119,00	3 651,06	13 877,00	0,0	2 647,06	15 000,00	Powiat Lubelski
5.	Przebudowa drogi powiatowej Nr 1524 L Garbów - Abramów	15 479,65	136,00	3 610,03	11 733,62	0,0	2 321,95	13 157,70	Powiat Lubelski
6.	Przebudowa drogi powiatowej Nr 2107 L Głusk – Kliny - Wierzchowiska	15 576,42	100,00	2 232,65	13 243,77	0,0	2 336,46	13 239,96	Powiat Lubelski
7.	Przebudowa drogi powiatowej Nr 2306 L Boża Wola – Wojdat – Zakrzew na odcinku Zakrzew - Biskupie	11 574,55	87,00	3 412,14	8 075,41	0,0	1 736,18	9 838,37	Powiat Lubelski
8.	Przebudowa drogi powiatowej Nr 22 54 L Borzechów – Niedrzwica Kościelna	17 647,06	84,27	8 694,45	8 868,34	0,0	2 647,06	15 000,00	Powiat Lubelski
9.	Przebudowa drogi powiatowej Nr 2129 L Dąbie – Sobieska Wola - Giełczew	17 269,90	130,00	1 562,62	15 577,28	0,0	2 590,48	14 679,42	Powiat Lubelski
10.	Utworzenie sieci szlaków i ścieżek dydaktycznych na terenie Krzczonowskiego Parku Krajobrazowego	100,0	100,0	0,0	0,0	0,0	15,0	85,0	Powiat Lubelski

11.	Zagospodarowanie turystyczne górnego biegu rzeki Bystrzycy	1 500,0	0,0	1 500	0,0	0,0	225,0	1 275,0	Powiat Lubelski
RAZEM 1		147 808,21	1 089,59	40 754,29	105 964,35	0,0	22 171,23	125 636,98	
Priorytet 2: Wzrost poziomu zatrudnienia i przedsiębiorczości mieszkańców powiatu									
12.	Rozwój i doskonalenie usług świadczonych przez instytucje rynku pracy	20 100,0	3 200,0	3 300,0	3 400,0	10 200,0	6,0	9 894,0	PUP w Lublinie
13.	Rozwój i doskonalenie usług świadczonych przez instytucje rynku pracy	1 477,0	687,0	790,0	0,0	0,0	149,0	1 328,0	PUP w Lublinie
14.	Wsparcie oraz promocja przedsiębiorczości i samozatrudnienia	16 578,0	2 320,0	2 320,0	2 774,0	9 164,0	1 112,1	6 301,9	PUP w Lublinie
15.	Podniesienie atrakcyjności i jakości szkolnictwa zawodowego: „Zostań fachowcem - Program rozwoju szkolnictwa zawodowego” –	17 000,0	2 000,0	3 000,0	3 000,0	9 000,0	0,0	8 000,0	Powiat Lubelski
16.	Aktywizacja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym	2 700,0	300,0	400,0	450,0	1 550,0	1 725,0	9 775,0	PUP w Lublinie
17.	Wsparcie ekonomii społecznej	1 500,0	200,0	200,0	250,0	850,0	97,5	552,5	PUP w Lublinie
RAZEM 2		59 355,0	8 707,0	10 010,0	9 874,0	30 764,0	3 089,6	35 851,4	
Priorytet 3: Poprawa jakości kapitału ludzkiego i społecznego w powiecie									
18.	Budowa sali gimnastycznej z łącznikiem dla potrzeb ZSP w Niemcach –	4 460,83	20,0	1 332,25	3 108,58	0,0	669,12	3 791,71	Powiat Lubelski

19.	Rozbudowa Zespołu Szkół wraz z budową sali gimnastycznej i gimnazjum w Niedrzwicy Dużej –	16 428,0	20,0	4 922,56	11 485,9	0,0	2 464,28	13 964,25	Powiat Lubelski
20.	Wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów z grup o utrudnionym dostępie do edukacji oraz zmniejszenie różnic w jakości usług edukacyjnych : „Edukacja Twoją szansą na przyszłość”	17 000,0	2 000,0	3 000,0	3 000,0	9 000,0	0,0	8 000,0	Powiat Lubelski
21.	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania na Rzecz Rozwoju Gmin Powiatu Lubelskiego	6 000,0	0,0	1 200,0	1 200,0	3 600,0	0,0	2 400,0	Powiat Lubelski/Gminy
RAZEM 3		43 888,83	2 040,0	10 454,8	18 794,5	12 600,0	3 133,4	28 155,96	
Priorytet 4: Poprawa bezpieczeństwa publicznego oraz ograniczenie wykluczenia społecznego									
22.	Zintegrowany elektroniczny urząd	9 010,0	10,0	9 000,0	0,0	0,0	1 350,0	7 650,0	Powiat Lubelski
RAZEM 4		9 010,0	10,0	9 000,0	0,0	0,0	1 350,0	7 650,0	
Razem (1+2+3+4)		260 062,04	11 846,59	70 219,09	134 632,85	43 364,00	29 744,23	197 294,34	